

Hanna Piiparinen

ESSOTEN ALUEEN VAMMAISPOLIITTINEN OHJELMA

Opinnäytetyö
Sosiaali- ja terveysalan johtaminen ja kehittäminen YAMK

2020

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijä/Tekijät	Tutkinto	Aika
Hanna Piiparinen	Sosionomi (YAMK)	Huhtikuu 2020
Opinnäytetyön nimi		90 sivua 54 liitesivua
Essoten alueen vammaispoliittinen ohjelma		
Toimeksiantaja		
Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymän (Essoten) vammaispalvelut		
Ohjaaja		
Johanna Hirvonen, Maija Vihervirta-Nikula		
Tiivistelmä		
<p>Opinnäytetyön tavoitteena oli laatia vammaispoliittinen ohjelma Essoten alueelle (Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä). Opinnäytetyö toteutettiin kehittämistoimintana, ja vammaispoliittinen ohjelma laadittiin osallistavia menetelmiä hyödyntäen. Monialaisen työpajatyöskentelyn tavoitteena oli nostaa esiin paikallisia ja ajankohtaisia vammaisten ihmisten hyvään elämään ja yhdenvertaisuuteen vaikuttavia asioita. Vammaispoliittinen ohjelma laadittiin toimintalinjauksineen ja toimenpide-ehdotuksineen niin palvelujen tuottajille, työntekijöille, viranhaltijoille, päättäjille kuin vammaisille henkilöille ja heidän läheisilleen.</p> <p>Vammaispoliittisen ohjelman tavoite on edistää kuntayhtymän alueen vammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta ja tasavertaista osallisuutta yhteiskunnan toimintaan. Ohjelmalla tavoitellaan myös itsemääräämisoikeuden toteutumista ja palvelujen saatavuuden parantumista. Opinnäytetyöntekijä sai aiheen oppilaitoksen Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun (Xamk) kautta. Ohjelmatyöhön lähdettiin Essoten alueellisen vanhus- ja vammaisneuvoston aloitteesta ja vastuu- sekä taustatahona toimi Essoten vammaispalvelut. Ohjelma laadittiin vuosille 2020–2023, ja se julkaistiin tammikuussa 2020. Essoten alueellinen vanhus- ja vammaisneuvosto vastaa jatkossa säännöllisesti vuosittain toimenpideohjelman seurannasta ja arvioinnista. Ohjelma on kokonaisuudessaan tämän raportin liitteenä (Liite1). Kehittämisprosessi toteutettiin yhteiskehittämisen menetelmin ja ensisijaisena tiedonkeruumenetelmänä käytettiin työpajoja sidosryhmille. Työpajoja järjestettiin kaksi ja niihin kutsuttavat tahot määriteltiin vammaisneuvoston ja vammaispalvelujen yhteyshenkilöiden kanssa yhdessä. Työpajoista nousseiden sisältöalueiden ja toimenpide-ehdotusten pohjalta laadittiin ensin luonnosversio. Luonnosversio ohjelmasta oli avoimesti kommentoitavana Ota kantaa.fi -palvelussa. Avoin sähköinen kommentointi antoi rakentavaa palautetta ja hyviä parannusehdotuksia ohjelmaan. Kolmantena ja viimeisenä yhteiskehittämisen menetelmänä jo saatuja tietoja täydennettiin ja tiivistettiin asiantuntijatiimin yhteistyönä.</p> <p>Yhteiskehittämisen prosessi on ollut tässä opinnäytetyössä todella hieno ja antoisa. Jaettua asiantuntijuutta suositellaan lämpimästi käytettäväksi jatkossakin esimerkiksi työpajassa esiin nousseen asiakasraadin muodossa. Voidaan todeta, että tässä kehittämissuorituksissa esiin nousseet tulokset vastaavat hyvin ajankohtaisen vammaisalan tutkimuksen teemoja. Yksilöllinen elämä laadukkaan palveluin mahdollistunee saatavuuden, selkeyden ja viranomaisyhteistyön avulla. Asiakkaiden aito kuuleminen ja dialogisuus on kehittämissuorituksessa tärkeää.</p>		
Asiasanat		
Vammaispalvelut, sosiaalityö, osallisuus, vammaispolitiikka, yhteiskehittäminen		

Author (authors)	Degree	Time
Hanna Piiparinen	Master of Social Services and HealthCare	April 2020
Thesis title Disability policy program for Essote area		90 pages 54 pages of appendices
Commissioned by The South Savo Social and Health Care Authority (Essote), Disability Services		
Supervisor Johanna Hirvonen and Maija Vihervirta-Nikula		
<p>Abstract</p> <p>The aim of the thesis was to draw up a disability policy program for Essote area (The South Savo Social and Health Care Authority). The thesis was implemented as development activities and the disability policy program was composed using participatory methods. The aim of the multidisciplinary workshop was to highlight local and current issues affecting the good life and equality of people with disabilities. The disability policy program was drawn up including policies and proposals for measures for service providers, employees, officials, decision-makers as well as people with disabilities and their relatives. The aim of the disability policy program is to promote the equality and equal participation of disabled people in the Essote region. The second goal of the disability policy program is to promote the realization of personal autonomy and to improve access to services.</p> <p>The thesis topic was received from the South-Eastern Finland University of Applied Sciences (Xamk). The program work was initiated by the Essote Regional Council for the Elderly and Disabled, and Essote's Disability Services acted as the responsible and background authority. The program was drawn up for the period 2020-2023 and published in January 2020. In the future, the Essote Regional Council for the Elderly and Disabled will be responsible for monitoring and evaluating the operational program on an annual basis. The program is attached to this report in its entirety (Appendix 1).</p> <p>The development process was carried out using open collaborative design methods and workshops for stakeholders were used as the primary data collection method. Two workshops were held and the parties to be invited were defined together with the Disability Council and the Disability Services liaison officers. A draft version was first prepared on the basis of the content areas and proposals for action that emerged from the workshops. The draft version of the program was openly commented on the Ota kantaa.fi service. The open electronic commentary provided constructive feedback and good suggestions for improvement to the program. As a third and final method of open collaborative design, the already obtained information was supplemented and condensed in collaboration with a team of experts.</p> <p>The process of open collaborative design has been truly great and rewarding for this thesis. It is strongly recommended that the shared expertise will be used in the future, for example in the form of a customer jury that has emerged in the workshop. It can be said that the results that emerged in this development process correspond very well to the themes of current research in the field of disability. Individual life with the highest quality services is likely to be made possible through accessibility, clarity and cooperation with the authorities. Genuine customer consultation and dialogue in development are important.</p>		
<p>Keywords</p> <p>Disability services, social work, involvement, disability policy, open collaborative design</p>		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	KEHITTÄMISTYÖN TAUSTAN JA TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS	8
2.1	Suomen vammaispoliittinen ohjelma ja YK:n yleissopimus	9
2.2	Vammaispoliittisen ohjelman laatimista ohjaavat linjaukset	11
2.3	Essoten vammaispalvelut ja alueellinen vanhus- ja vammaisneuvosto	13
3	OSALLISUUS VAMMAISPALVELUJEN KEHITTÄMISESSÄ.....	16
3.1	Asiakasosallisuuden muotoja.....	18
3.2	Asiakasosallisuuden rakentuminen palvelujärjestelmässä	20
3.3	Osallisuudesta kansainvälisessä vammaispolitiikassa	22
4	KEHITTÄMISTYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET.....	23
4.1	Kehittämisen prosessin eteneminen	24
4.2	Kehittämismenetelmät	26
5	KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS	30
5.1	Työpajojen suunnittelu ja toteutus	30
5.1.1	Sidosryhmien kartoitus.....	32
5.1.2	Yhteiskehittämisen työpaja 1	33
5.1.3	Työpajasta saadun tiedon hyödyntäminen.....	35
5.1.4	Yhteiskehittämisen työpaja 2	37
5.1.5	Osallistujien palautteet työpajoista.....	40
5.2	Luonnosversion kirjoittaminen	40
5.3	Avoin kommentointi sähköisellä alustalla.....	43
5.4	Asiantuntijaryhmän kokoaminen	45
5.5	Vammaispoliittisen ohjelman kirjoittaminen	45
6	KEHITTÄMISTYÖN TULOKSET	47
6.1	Työpajoista visio, toimenpide-ehdotukset ja toimintalinjaukset.....	48
6.1.1	Osallisuus ja yhdenvertaisuus	49
6.1.2	Koulutus ja työllisyys.....	51

6.1.3	Liikkuminen, esteettömyys ja saavutettavuus	51
6.1.4	Sosiaali- ja terveystalvetut	52
6.2	Avoin kommentointi täydensi työpajoista saatua tietoa.....	52
6.3	Sisältöalueittain koottu asiantuntijaryhmä tiivistä saatuja tuloksia	56
6.4	Ehdotukset vammaispoliittisen ohjelman jalkauttamiseen	58
7	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	61
7.1	Kehittämissprosessissa saatujen tulosten pohdintaa ja arviointia	63
7.2	Kehittämissprosessin arviointia ja pohdintaa.....	68
7.2.1	Yhteiskehittäminen ja jaettu asiantuntijuus	71
7.3	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus.....	74
7.4	Työn ajankohtaisuus, merkittävyys ja jatkokehittämiss ehdotuksia	76
	LÄHTEET.....	80
	KUVALUETTELO	90
	TAULUKKOLUETTELO.....	90

LIITTEET

Liite 1. Essoten alueen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO.

Liite 2. Kutsu työpajoihin.

Liite 3. Suostumus osallistumisesta.

Liite 4. Ohjelma työpaja 1.

Liite 5. Palautekyselylomake työpajoista 1 ja 2.

Liite 6. Kutsu työpajaan 2 ja ohjelma.

Liite 7. Palautekooste työpajoista.

Liite 8. Tiedote kommentointimahdollisuudesta otakantaa.fi-palvelussa.

Liite 9. Kutsu vammaispoliittisen ohjelman julkaisutilaisuuteen.

Liite 10. Tiedote julkaisutilaisuudesta.

Liite 11. Aineistoesimerkit tulosten luokittelusta.

1 JOHDANTO

Yhteiskehittämisessä ja -tutkimuksessa on todettu syntyvän uudenlaista merkityksellistä tietoa, joka vaikuttaa ammattilaisten rooliin ja keinoihin asiakkaiden kohtaamisessa. Vaikutus palvelujärjestelmään voi olla merkittävä, jos toimintakulttuuri sen sallii. (Hietala & Rissanen 2017, 180.)

”Yhteiskehittäminen on vaiheittain etenevä prosessi, johon kuuluu tutustuminen, ihmettely, luottamuksen rakentuminen, sanojen löytäminen, dialogi ja tulosten muotoileminen.” (Isola ym. 2017, 32.)

Valtakunnallisessa VamO-hankkeessa on tutkittu vammaisten ihmisten kokemuksia vammaissosiaalityön prosesseissa osallisuuden näkökulmasta. Hankkeen tutkimusraportin ”Osallisuus vammaissosiaalityössä on yhteistyötä” mukaan, asiakkaiden osallistuminen palvelujen kehittämiseen on erittäin tärkeää. (Heini ym. 2019, 78.) Johdon ja päättäjien osallistaminen yhteiskehittämisen prosessiin on olennaista, jos halutaan synnyttää muutoksia (Isola ym. 2017, 32). Hakoman ym. mukaan (2019, 18) osallisuus organisaatiossa merkitsee sitä, että johdon kanssa voidaan neuvotella ja vastuiden ja velvollisuuksien rajoja voidaan pohtia.

Osallisuuden kokemus auttaa työntekijöitä tekemään osallistavaa asiakastyötä ja yleinen osallisuuden kokemus saattaa selkeytyä yhteisöllisen oppimisen myötä. Mitä osallisuus on - osallisuuden viitekehystä rakentamassa (Isola ym. 2017, 60–61) on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperi, jossa kootaan yhteen osallisuuteen liittyvää tutkimustietoa ja määritellään, miten osallisuutta olisi mahdollista mitata ja edistää. Tutkijat ehdottavat maakunnille ja kunnille, että ne voivat lisätä asukkaidensa hyvinvointia osallisuutta edistävien palvelujen ja yhteistoiminnan avulla.

”Osallisuus auttaa näkemään mahdollisuuksia. Mitä ei nähdä mahdolliseksi, sitä ei myöskään tavoitella (Isola ym. 2017, 60).

Tässä opinnäytetyöprosessissa on laadittu vammaispoliittinen ohjelma kuntayhtymä Essoten alueelle yhteiskehittämisen menetelmin. Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalouden kuntayhtymä (Essote) on aloittanut toimintansa 1.1.2017. Siihen kuuluvat kunnat ovat Mikkeli, Hirvensalmi, Juva, Kangasniemi, Mäntyharju, Pertunmaa ja Puumala. Lisäksi erikoissairaanhoidon kautta ovat jäseninä Joroinen ja Pieksämäki. Asukkaiden määrä (1.1.2019) koko kuntayhtymän alueella on n. 100 200. (Essote s.a.b.) Vuoden 2017 alussa on

aloittanut myös Essoten alueellinen vanhus- ja vammaisneuvosto, jossa on nimettyjä jäseniä kaikista jäsenkunnista (Essote 2016).

Opinnäytetyöprosessi lähti liikkeelle työelämän tarpeesta ja yhteistyössä alueellisen vammaisneuvoston kanssa. Oppilaitoksen kautta aihe tuli opinnäytetyöntekijälle toukokuussa 2019. Tutkimussuunnitelman valmistuttua syyskuussa 2019, varsinainen toteutusvaihe työpajoista valmiiseen vammaispoliittiseen ohjelmaan kesti viisi kuukautta. Opinnäytetyöntekijä suunnitteli yhteiskehittämisen työpajat, toimien niissä fasilitaattorina.

Liitteenä oleva Essoten alueen vammaispoliittinen ohjelma Vampo on opinnäytetyöntekijän kirjoittama. Kirjoitustyö on tehty kolmivaiheiseen yhteiskehittämisen prosessiin pohjautuen ja Vampon tekstiosuudet on laadittu osana tätä opinnäytetyöprosessia. Vammaispoliittisen ohjelman julkaisutilaisuus oli 21.1. ja tarkastettu, sekä oikoluettu ohjelma julkaistiin lopullisessa muodossaan myös sähköisenä helmikuun alussa 2020. Ohjelma on julkaistu mm. Essoten vammaispalvelujen verkkosivuilla. Tämän jälkeen opinnäytetyön raportin kirjoitustyö kesti kolme kuukautta. Raportti esittelee vaiheittain edenneen yhteiskehittämisen prosessin, sen tulokset ja perustelee tehtyjä valintoja.

Toimialalla odotetaan parhaillaan sekä vammaispalvelulain muutosta että sosiaali- ja terveysalan rakennemuutoksia koskevan lainsäädännön vahvistamista. Muutoksiin on hyvä valmistautua rakentaen yhdessä kuvaa tulevasta, todetaan kunta-alan ARTTU2-tutkimusohjelman tuloksia kokoavassa artikkelissa. Vuorovaikutus ja viestintä korostuvat muutostilanteissa. Yhteisen ymmärryksen rakentaminen, luottamuksen sekä erilaisten visioiden ja vaihtoehtojen rakentaminen tulevaisuuden osalta on tärkeää. (Stenvall & Majoinen, 2017.)

Ensimmäinen Essoten alueen vammaispoliittinen ohjelma on tekijöidensä mukaan muokkautunut liitteenä olevaan muotoon. Ohjelmaan on nostettu esiin paikallisia ja ajankohtaisia vammaisten ihmisten hyvään elämään ja yhdenvertaisuuteen vaikuttavia asioita. Sen toivotaan toimivan ohjaavana asiakirjana eri sidosryhmille. Tarkoitus on, että se voi tulevaisuudessa, yhdessä kehittäen, muokkautua aina paremmaksi versioksi itsestään. Tärkeintä olisi nyt, että laa-

dittu ohjelma jalkautuisi hyvin käytäntöön koko Essoten alueelle. Ohjelman julkaisutilaisuudessa osallistujilta kerätyt neuvot ohjelman jalkauttamiseen löytyvät opinnäytetyön luvusta 6.4. Yhteiskehittämiseen tarvitaan rohkeutta, ahkeruutta, suunnitelmallisuutta ja luovuutta sopivassa suhteessa.

2 KEHITTÄMISTYÖN TAUSTAN JA TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS

Vammaispolitiikkaa koordinoi Suomessa sosiaali- ja terveysministeriö. Vammaispolitiikan periaatteina ovat oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja syrjimättömyyteen sekä tarpeellisiin palvelu- ja tukitoimiin. Lähtökohtana ovat perus- ja ihmisoikeudet. Syrjimättömyys on kirjattu Suomen perustuslakiin, ja maailmanlaajuisen YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista Suomi on allekirjoittanut vuonna 2016. (Sosiaali- ja terveysministeriö s.a.b.) Kehittämistyön lähtökohtia ovat olleet toimintaympäristöä määrittävät lait ja asetukset sekä jo olemassa olevat toimintaa ohjaavat alueelliset strategiat. Laajemmin työ liittyy vammaispalvelulain ja maakuntien uudistumisen myötä tuleviin muutoksiin.

Opinnäytetyöntekijä on saanut aiheen oppilaitoksen Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu (Xamk) kautta. Toimeksiantaja on Etelä-Savon sosiaali- ja terveyspalvelujen eli Essoten vammaispalvelut. Käytän työssä tästä eteenpäin lyhennettä Essote. Ensimmäinen tapaaminen aiheen äärellä pidettiin 21.5. 2019, jolloin puhuttiin vammaispalvelujen strategian tai palvelutarvekartoituksen laadinnasta. Tapaamiseen osallistuivat Essoten vammaispalvelupäällikkö ja opinnäytetyöntekijä. Tulevaisuuden palvelutarpeiden selvitys osallistavilla menetelmillä nousi tärkeänä asiana esiin, ja se motivoi minua tässä työssä erityisesti.

Ohjaavan opettajan kanssa keskusteltiin heti tapaamisen jälkeen kehittämistyön muotoilusta, työn rajaamisesta ja aiheen erinomaisuudesta. Oltiin siis sosiaali- ja terveysalan johtamisen ja kehittämisen ytimessä, kunhan aihe rajattaisiin opinnäytetyön (YAMK 30 op) laajuuteen sopivaksi. Sain vammaispalvelupäälliköltä sähköpostitse materiaalia aiheeseen perehtymistä varten ja tutustuin myös vammaistutkimuksen. Aloin laatia aiheesta ideapaperia. Vammaispalveluihin syventyminen oli itselleni uutta ja kehittäväää. Toivoin, että omasta

työstäni nuorisotyön toimialalla kertynyt osallisuuteen liittyvä osaaminen hyödyttäisi tämän kehittämistyön edetessä yhteiskehittämisen työryhmää.

Kesäkuussa ideapaperi oli laadittu, ja toinen tapaaminen pidettiin 11.6. vammaispalvelupäällikön ja opinnäytetyöntekijän kesken. Tapaamisessa konsultoitiin myös vanhus- ja vammaisneuvoston sihteeriä. Nyt alettiin puhua vammaispoliittisen ohjelman laadinnasta. Vammaisneuvosto voi tehdä aloitteen vammaispoliittisen ohjelman laatimisesta tai päivittämisestä (Kunnallinen vammaispoliittinen ohjelma s.a.). Essoten alueellinen vanhus- ja vammaisneuvosto oli kokouksessaan 25.4. 2019 sopinut, että syksyllä lähdetään työstämään vammaispoliittisen ohjelman laadintaa alueelle. Vanhus- ja vammaisneuvoston kokouksessa asiantuntijana oli kuultu Essoten vanhus- ja vammaispalvelujen johtajaa.

Näillä taustatiedoilla tein aiheesta tutkimussuunnitelman, jonka esittelin suunnitelmaseminaarissa 27.8. oppilaitoksella sekä myös alueelliselle vanhus- ja vammaisneuvostolle heidän kokouksessaan 4.9.2019 vanhus- ja vammaispalvelujen toimipisteessä Omatorilla Mikkelissä. Oikea aihevalinta vaikuttaa positiivisesti siihen, että työ saadaan loppuun (Kananen 2019,15). Organisaation ulkopuolisena toimijana hain opinnäytetyölleni tämän jälkeen tutkimusluvan Essoten käytännön mukaisesti. Sitouduin samalla kaikessa työssäni noudattamaan henkilötietojen käsittelyyn ja tietosuojaan liittyviä, eettisiä periaatteita sekä ammattikorkeakouluni ohjeita.

2.1 Suomen vammaispoliittinen ohjelma ja YK:n yleissopimus

Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-2015 on laadittu linjaamaan konkreettiset vammaispoliittiset toimenpiteet. Ohjelma on jaettu 14 sisältöalueeseen ja sisältää 122 konkreettista toimenpidettä. Hallitus on halunnut näin turvata vammaisten henkilöiden oikeudenmukaisen aseman, ja ohjelmalla tavoitellaan kestäväää ja vastuullista vammaispolitiikkaa. (Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle 2010, 3.) VAMPO:n loppuraportista (Sjöblom 2016, 40) käy ilmi, että useimmat toimenpiteet olivat toteutuneet ohjelman mukaan. Ydintavoitteita Suomen vammaispolitiikassa on kolme; oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen sekä tarvittaviin palveluihin ja tukitoimiin (Tarvainen 2017, 45).

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen periaatteet ovat suunnannäyttäjänä vammaispoliittisten ohjelmien laadinnassa, ja yhtenä pääperiaatteena niissä on kaikille sopiva suunnittelu. (Kunnallinen vammaispoliittinen ohjelma s.a.) Kaikille sopiva suunnittelu, Design for all tai Universal design englanniksi, tarkoittaa esteettömyyden huomioimista tilojen ja ympäristöjen suunnitteluvaiheessa. Esteetön rakennus on kaikille käyttäjille turvallinen ja viihtyisä ilman mukautuksia tai erikoisuunnittelua. (Esteettömyys 2018, 2.)

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) edellyttää asianmukaisia ja tarvittavia ns. kohtuullisia mukautuksia, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti toisten kanssa asioida viranomaisten kanssa sekä saada koulutusta, työtä ja yleisesti tarjolla olevia palveluja tai tavaroita. Kohtuulliset mukautukset koskevat niin viranomaisia, koulutuksen järjestäjiä, työnantajia kuin tavaroiden ja palvelujen tarjoajia. Käytännössä tämä voi tarkoittaa esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistamista, ruokailian ääneen lukemista ravintolassa tai työn yksilöllistä räätälöintiä. Yhdenvertaisuuden edistämiseksi tärkeää on asetettujen tavoitteiden säännöllinen seuranta. Lain noudattamista seuraavat yhdenvertaisuusvaltuutettu, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta sekä työ-suojeluviranomaiset. (Vernerin s.a.)

Tärkeä edistys vammaispolitiikan osalta oli YK:n yleissopimuksen ratifioinnin eteneminen Suomessa, mikä tapahtui vuonna 2016. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja (2015) on tullut voimaan Suomessa 10.6.2016. Yleissopimuksen toteutumista Suomessa koordinoi VANE eli vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta. VANE:ssa ovat edustettuna vammaisjärjestöt, työmarkkinajärjestöt ja vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta keskeiset ministeriöt. Neuvottelukunta on myös laatinut hallitusohjelmatavoitteet vuosille 2019-2023 poliittisen päätöksenteon tueksi. Tavoitteissa määritellään vammaisopimuksen mukaiset keskeiset asiat, joita on erityisen tärkeää edistää seuraavalla hallituskaudella. (Sosiaali- ja terveysministeriö s.a.b.)

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen – YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018-2019 (STM

2018, 2) on laadittu VANE:n toimesta. Toimintaohjelmassa on mainittu 82 toimenpidettä, joiden toteutumisesta ministeriöt seuraavat. Keväällä 2019 uutisoitiin (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019) toimintaohjelman lisänneen tietoisuutta vammaisten ihmisten oikeuksista Suomessa. Toimintakauden aikana onnistuttiin myös kehittämään toimintatapoja, jotka osallistavat vammaisia henkilöitä lakien valmisteluun ja hankkeisiin. Toimintaohjelman seurantaraportin (Hoffrén & Rautanen-Muhli 2019, 79) mukaan osallisuuteen suhtaudutaan uudella tavalla ja uusia osallistamisen muotoja mietitään aidosti. Elokuussa 2019 on nimetty uusi neuvottelukunta vuosille 2019–2023, ja sen tehtävänä on laatia seuraava kansallinen toimintaohjelma (VANE s.a.a.).

2.2 Vammaispoliittisen ohjelman laatimista ohjaavat linjaukset

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen periaatteet toimivat ohjaavina myös kunnallisissa vammaispoliittisissa ohjelmissa. Ohjelmia ohjataan tekemään vammaisneuvostojen ja -järjestöjen kanssa yhteistyössä sekä poikkihallinnollisesti, vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE:n antamassa ohjeistuksessa. (Kunnallinen vammaispoliittinen ohjelma s.a.) Vammaispoliittisia ohjelmia on laadittu monin eri tavoin kunnissa ja kuntayhtymissä. Sisällöiltään ja pituudeltaan ne eroavat toisistaan, ja osa on myös tehty opinnäytetöinä. VANE:n verkkosivuilla (s.a.b.) voi tutustua olemassa oleviin ohjelmiin ja saada vinkkejä ohjelmien valmisteluun. Omassa opinnäytetyössään Kohtamäki (2019, 32 - 33) on tehnyt taulukon, jossa vertaillaan paikallisia vammaispoliittisia ohjelmia. Taulukossa on esitelty 14 eri alueen vammaispoliittista ohjelmaa, kausi, ohjelmien laatijat, rakenne lyhyesti ja kenelle ohjelma suunnattu. Kohtamäki toteaa, että vaikka tavoitteet ja toimenpiteet on lueteltu useimmiten selkeästi, itse ohjelmien luettavuuteen jää paljon parantamisen varaa. Kaikki ohjelmat on Kohtamäen koostetaulukon mukaan suunnattu ammattilaisille.

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistaminen Suomessa on vuoden 2020 alkaessa tilanteessa, jossa edelleen valmistellaan uutta ja toimivaa lainsäädäntöä. Tällä hetkellä sosiaali- ja terveysministeriö toteuttaa Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmaa, jonka tavoitteena ovat ihmislähtöiset ja yhdenvertaiset sote-palvelut uusissa maakunnissa. Ohjelman operatiivisesta toimeenpa-

nosta vastaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Maakuntien kehittämis- ja toimeenpanohankkeiden rahoitus toteutetaan valtionavustuksina. Kustannusten kasvua pyritään hillitsemään painotuksella perustason ennakoivaan ja ehkäisevään työhön ja palvelujen yhteen toimivuuteen. Digitaalisten palvelujen, asiakastietojen hallinnan ja tiedolla johtamisen kehittäminen lisäävät laatua ja kustannustietoisuutta. (Varhila 2019.)

Hallitusohjelmassa Osallistava ja osaava Suomi mainitaan: ”*Oikea-aikaisuus ja yksilölliset palvelutarpeet ovat haasteita vammaispalveluissa. Vammaisten ihmisten yksilöllisten tarpeiden parempi huomioon ottaminen toteutetaan osana vammaispalvelulain uudistusta. Samalla kokeillaan kehitysvammaisten henkilökohtaisia budjetteja. Kokeilujen yhteydessä arvioidaan myös lainsäädännön muutostarpeet.*” (Valtioneuvosto 2019a, 144–145.)

Lainsäädännön uudistaminen on vammaisalalla pitkään valmisteltu ja odotettu asia, jonka oletetaan tapahtuvan kuluvalle hallituskaudella. Nykyinen vammaispalvelulaki (380/1987) ja kehitysvammalaki (519/1977) ovat uudistuksessa vammaispalveluja koskevaksi erityislaki, joka täydentäisi sosiaalihuoltolaki (1301/2014). (Varhila ym. 2015, 2.; Sosiaali- ja terveysministeriö s.a.a.) Vammaispalvelulainsäädännön uudistuksen keskeisiä tavoitteita on vammaisten henkilöiden osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistäminen sekä palveluiden saaminen tarpeiden mukaan. Uudistettu laki toteuttaisi myös YK:n yleissopimusta vammaisten henkilöiden oikeuksista ja lapsen oikeuksien sopimusta. (THL s.a.b.)

Edellä mainittujen lisäksi nykyisiä vammaispalveluita ohjaavia lakeja ja säädöksiä ovat mm. asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, laki yksityisistä sosiaalipalveluista, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista (Essote s.a.c., 4–5). Lakien soveltamisjärjestyksessä ensisijaisia ovat yleislait eli sosiaalihuoltolaki, perustuslaki, hallintolaki ja yhdenvertaisuuslaki. Erityislakeja sovelletaan, jos vammaisen henkilö ei esimerkiksi saa riittäviä palveluja yleislain nojalla. Palvelujen järjestämisestä vastaa aina ensisijaisesti henkilön kotikunta. (THL s.a.d.)

Etelä-Savon maakuntaohjelmassa 2018 - 2021 osallisuuden ja toimijuuden vahvistaminen on nostettu yhdeksi päätavoitteeksi. Maakuntaohjelman toimeenpano-ohjelmassa vuosille 2019 - 2020 Hyvinvoivat ihmiset ja ympäristö -

osion keskeisillä toimenpiteillä vahvistetaan osallisuutta ja kulttuurihyvinvointia. (Etelä-Savon maakuntaohjelma 2018.) Myös alueellisen hyvinvointikertomuksen ja -suunnitelman yhtenä painopistealueena on osallisuuden, yhteisöllisyyden ja turvallisuuden vahvistaminen (Etelä-Savon alueellinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma 2018-2020).

Etelä-Savon lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2019 - 2021 on valmistunut eri toimijoiden maakunnallisena yhteistyönä osana lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa LAPEa vuosina 2018 - 2019 (Essote s.a.a.). Ajankohtaista alueellista tietoa löytyy ”Ikääntyvien palvelukokonaisuus Etelä-Savossa vuoteen 2025” -suunnitelmasta. Suunnitelma on valmistunut hallituksen I&O -kärkihankkeessa: Kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistetaan kaikenikäisten omaishoitoa. (Ahokas-Kukkonen 2018, 3.) Samoin alueellista tietoa on koottu ”Omais- ja perhehoidon suosituksia maakunnallisiin linjauksiin vuosille 2018–2025” -asiakirjaan, joka on strateginen toimeenpanosuunnitelma ja tukee alueellisia toimintaohjeita ja sääntökirjoja. (Ahokas-Kukkonen ym. 2018, 3.)

Vammaispoliittisen ohjelman toimeenpanossa kannattaa jatkossa hyödyntää olemassa olevia osallisuusrakenteita, kuten alueellinen nuorisovaltuusto ESA-MANU ja järjestöneuvottelukunta sekä Etelä-Savon vammaisfoorumi. Maakuntastrategiassa määritellään, miten asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet toteutuvat. Strategian päivitys on alkamassa vuonna 2020, ja se tehdään osallistavilla yhteistyömenettelyillä yhdessä yhteistyökumppaneiden kanssa. Osallisuuden hyviä käytäntöjä on myös koottu maakunnan sivuille. (Etelä-Savon osallisuusohjelma -luonnos 11/19; Pekkanen 2019).

2.3 Essoten vammaispalvelut ja alueellinen vanhus- ja vammaisneuvosto

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos THL arvioi vuosittain sosiaali- ja terveystalvotuksia maan eri alueilla. Tuon asiantuntija-arvion mukaan Etelä-Savon alueella vammaispalvelujen kustannukset ovat suuret. Erityishuoltopiirin vaikutus näkyy vammaisten palvelujen määrissä ja käytössä. Myönnettyjen palvelujen ja tukien määrä suhteessa asukaslukuun on Etelä-Savossa maan suurin. Raport-

tissa todetaan, että peruspalvelujen vahvistaminen keventäisi palvelurakennetta ja kustannuksia. Alueella ollaan kehittämässä vammaispalvelun myöntämisperusteita ja kotiin annettavia palveluja. Etelä-Savon sairaanhoitopiirin alueella asukasluku pienenee noin kymmenen prosenttia Tilastokeskuksen väestöennusteen (2019) arvion mukaan vuoteen 2030 mennessä. (THL 2019).

Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvityksen, Tiekartta 2030, (Karjalainen ym. 2019) mukaan tulevaisuuden sosiaalityö toteuttaa osallisuuden, toimintakyvyn, osaamisen ja työllisyyden tavoitteita. Vammaissosiaalityön keskiössä tulee tämän STM:n selvityksen mukaan olla syvälinen asiantuntemus, monipuolinen tiedon käyttö sekä taito yhdistää nämä tilannekohtaisesti. On tärkeää tunnistaa päätöksenteon monimuotoisuus. Vammaisten ihmisten oikeuksien on toteuduttava, mutta samalla annetut taloudelliset rajat ovat usein tiukat. Selvityksessä esitetäänkin asiakasmitoitusta vammaispalvelujen sosiaalityöhön, jotta asiakkaiden hyvä kohtelu, yhdenvertaisuus ja vammaisopimusten sisältämien oikeuksien toteutuminen voitaisiin turvata. Toimenpide-ehdotuksina mainitaan myös vammaispalvelujen budjettien rakentaminen siten, että kohdennetaan resurssit tarpeen mukaisina, jolloin sosiaalityöntekijällä säilyy oikeus tehdä tilannearvio ja päätökset henkilön tarvitsemasta tuesta. Selvityksessä painotetaan vammaispalvelujen myöntämisen kriteerien nostamista avoimeen poliittiseen ja ammatilliseen valtakunnalliseen keskusteluun.

Vammais- ja kehitysvamma palvelut kuuluvat Essotessa vanhus- ja vammaispalveluihin. Vammaispalvelun ja kehitysvammahuollon tehtäviä tekevät sosiaalityöntekijät, palveluohjaajat, palvelukoordinaattorit, vammaispalvelun erityistyöntekijät sekä muut ohjaajat. (Essote s.a.c., 4.) Essoten vammaispalvelujen käsikirja on toimintakäsikirja, joka päivitetään ja arvioidaan säännöllisesti osana vuosittaista toimintaa. Toimintaympäristön määrittely sekä erilaiset vammais- ja kehitysvamma palvelut kuvataan siinä palvelun hakijalle, heidän läheisilleen, työntekijöille ja palveluiden tuottajille.

Mikkelissä toimii kynnyksetön neuvonnan ja ohjauksen sekä palvelujen keskitelmä Omatori. Omatorilla palvellaan erityisesti ikääntyviä, vammaisia henkilöitä ja kaikenikäisiä omaishoitoperheitä sekä läheisiä yhteistyössä julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden voimin. Omatorin sähköisestä

palvelutarjottimesta löytyvät kaikki palvelut ja yhteystiedot. Vanhus- ja vammaispalvelujen palveluohjaus Palveluneuvo toimii matalan kynnyksen periaatteella koko Essoten alueella. (Omatori s.a.)

Sosiaali- ja terveydenhuoltolakien mukaiset palvelut ovat aina ensisijaisia. Vammaisten sosiaali- ja terveystalouksissa hyödynnetään peruspalveluja, joiden lisäksi järjestetään kehitysvammaisille tarvittavat erityispalvelut. Vammaiset asiakkaat saavat Essotesta terveydenhuollon palveluja perusterveydenhuollosta sekä erikoisairaanhoidosta, ja lisäksi kehitysvammaisille on järjestetty tarvittaessa erityishuollon neuvola- ja kuntoutuspalveluja pääsääntöisesti Vaalijalan kuntayhtymän toimesta. (Essote s.a.c., 4, 12.)

Vammaispalveluiden tavoitetila on toimivat, itsemääräämisoikeutta ja valinnanvapautta korostavat vammaispalvelut, jossa asiakkaiden osallisuus palvelujen kehittämisessä on vahvassa asemassa. Vammaisten palveluissa tavoitellaan vammaisten osallisuuden lisäämistä omien palvelujen suunnittelussa. Vammaispalvelut täydentävät ensisijaisia palveluita, silloin kun ne eivät ole muiden lakien osalta järjestettävissä. (Essoten talousarviokirja 2020, 26.)

Vammaispalveluiden tehtävänä on tuottaa riittävät, tarkoituksenmukaiset ja oikea-aikaiset vammaispalvelut kuntayhtymän alueella. Tavoitteena on turvata lakisääteiset vammaispalvelut kuntayhtymän alueella niin, että asiakkaiden subjektiiviset oikeudet ja asiakaslähtöisyys toteutuvat. (Essote s.a.c., 16–17.)

Vammaispalvelujen asiakasmäärä on kasvanut vuosittain. Vammaisten omaishoito on lisääntynyt erityisesti lapsiperheiden osalta. Vammaispalvelujen palvelurakennetta pyritään keventämään sekä palveluprosesseja kehittämällä panostamaan ennakoivaan toimintaan sekä uusiin toimintamalleihin. Essote tekee vammaisten erityishuolto-ohjelmat vuoden 2020 alusta alkaen sekä koordinoi vammaisten henkilöiden palveluiden tarvetta sekä ohjaa tarvittaessa eri palveluihin. Henkilökohtaisen avun prosessia on alettu selvittämään tarkemmin ja sitä kehitetään laatimalla opinnäytetyö vuoden 2020 aikana. Kustannustehokkaiden kuljetuspalveluiden järjestäminen kuljetuspalveluiden uudelleen organisoinnin myötä alkaa vuoden 2020 alusta. (Paunonen 2019.)

Essoten alueellinen vanhus- ja vammaisneuvosto edistää alueellista yhteistyötä vammaisia koskevissa kysymyksissä. Alueellisen neuvoston tehtävänä on antaa lausuntoja kuntien neuvostoilta tuleviin asioihin ja tehdä lausuntoja Essoten hallitukselle. Neuvosto toimii tiedon välittäjänä vammaisten oikeuksien ja palvelujen saamiseksi ja tekee esityksiä epäkohtien korjaamiseksi. Yhteistyötä tehdään alueen kuntien, yhdistysten ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Kokousten lisäksi toimintaa toteutetaan myös seminaareina ja työpajoina. (Essote s.a.d.).

Essoten alueellinen vanhus- ja vammaisneuvosto on aloittanut toimintansa vuoden 2017 alussa. Neuvostossa on nimettyjä jäseniä kaikista jäsenkunnista (Essote 2016). Maakunnan osallisuusohjelma on valmistumassa vuoden 2020 alkupuolella, ja sen ohjelmatyö on käynnistynyt osana sote- ja maakuntaudistus valmistelua. Osallisuusohjelmaa on työstetty teemaryhmissä ja verkostomaisessa osallisuusfoorumissa. Yhtenä teemaryhmänä on ollut vanhus- ja vammaisneuvostojen toiminnan kehittäminen. (Etelä-Savon osallisuusohjelma -luonnos 11/19; Pekkanen 2019.)

3 OSALLISUUS VAMMAISPALVELUJEN KEHITTÄMISESSÄ

Perhe- ja peruspalveluministeri Kiurun mukaan vammaispalvelujen toteutuminen punnitaan vammaisten ihmisten arjen sujuvuudessa ja sisällöissä. On ministerin ja ministeriön mielestä ensiarvoisen tärkeää, että kaikessa vammaisten ihmisten palveluja koskevassa suunnittelussa ja valmistelussa otetaan palvelun käyttäjät riittävästi mukaan. Vammaisjärjestöt ovat olleet mukana antamassa lausuntoja järjestämislain luonnoksesta sekä Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmasta. Työryhmissä vammaisten ihmisten mukanaolo sekä vastuuviranhaltijoiden koulutuskierron vammaispalvelujen järjestämisestä ja hankinnasta eri puolilla maata ovat olleet keinoja varmistaa vuoropuhelu kehittämisessä. (Kiuru 2019.)

Tammikuussa 2020 opetus- ja kulttuuriministeriö on perustanut osallisuustyöryhmän valmistelemaan vammaisten henkilöiden osallisuutta turvaavia säännöksiä. Työryhmän perustamisen taustalla on myös ”Ei myytävänä” -kansalaisaloite. Kansalaisaloite käynnistyi vuonna 2018 vastauksena siihen, kun

monet vammaiset ihmiset kokivat joutuneensa kohtuuttomiin tilanteisiin kilpailutusten seurauksena. Työryhmässä on sekä viranomaisten että vammaisjärjestöjen edustajia. Sen tarkoituksena on arvioida ja kehittää säännösehdotukset vammaisten henkilöiden osallisuudesta sekä oikeussuojakeinoista palvelujen järjestämistavan valinnan yhteydessä. Tuloksia hyödynnetään myös vammaispalvelulainsäädännön kokonaisuudistuksessa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020; Valtioneuvosto 2019b.)

Julkisten sosiaali- ja terveysten palvelujen kehittämisen tarpeesta ollaan yksimielisiä ja parempien palvelujen edistämiseksi kansalaiset voivat tuoda lisäarvoa kehittämistyöhön ja päätöksentekoon. Kehittäjäasiantuntijuus on käsite, jossa toiminta perustuu ammattilaisten ja asiakkaiden yhteiseen oppimisprosessiin ja jaettuun valtaan. Asiakkaiden kokemusten monipuolisesta hyödyntämisestä puuttuu vielä osaamista. Tuolloin kuunnellaan, konsultoidaan ja pyydetään palautetta olemassa olevista palveluista. (Pohjola 2017, 321–323.)

Kunnan tai kuntayhtymän toiminnasta on kuntalain (410/2015) mukaan tiedotettava asukkaille, palvelujen käyttäjille, järjestöille ja muille yhteisöille. Tietoa on annettava riittävästi palveluista, taloudesta, kunnassa valmistelussa olevista asioista, niitä koskevista suunnitelmista, asioiden käsittelystä, tehdyistä päätöksistä ja päätösten vaikutuksista. Kunnan on myös tiedotettava, millä tavoin asukkaat voivat päätösten valmisteluun osallistua ja vaikuttaa sekä huomioitava viestinnässä eri asukasryhmien tarpeet. Kuntalain lisäksi julkisuuslainsäädäntö, hallintolaki, kielilaki ja monet erityislait täsmentävät kunnan ja näin ollen myös kuntayhtymän viestintävelvoitteita (Ahokas-Kukkonen 2018, 39).

Valtakunnallisen VamO-hankkeen raportissa (Heini ym. 2019, 7, 69–70) tuodaan esiin vammaisten ihmisten kokemuksellista asiantuntijuutta palveluiden kehittäjinä, ja raportilla on yhteistoimintaa ja -kehittämistä lujittava merkitys. Raportissa esitellyn kyselyn mukaan vuorovaikutus on keskeisin asia osallisuutta edistävissä asiakasprosessissa. Asiakasprosessin avoimuus, tiedon ja palvelujen saavutettavuus ja esteettömyys, työntekijöiden asenteet, asiakkaan kuuleminen ja kunnioittaminen olivat eri ikäryhmissä esiin nousevia teemoja. Avoin tiedottaminen lisää asiakkaiden luottamusta vammaispalveluihin. Osaan

kyselyssä esille nousseista muutostarpeista voivat työntekijät vaikuttaa suoraan ja toisiin tarvitaan linjausta organisaatiotasolla tai laajempia poliittisia ratkaisuja.

3.1 Asiakasosallisuuden muotoja

Millaisia käsityksiä vammaispalvelujen asiakkailta on osallisuuden rakentumisesta asiakasprosessissa? Tarkastelin mm. Tihisen (2018) pro gradu -työtä, jossa aiheeseen oli vastaajina 449 vammaispalvelujen asiakasta. Tärkein osallisuuden reunaehto on asiakkaiden käsityksen mukaan heidän äänensä kuuluminen ja mielipiteen vaikuttaminen läpi asiakasprosessin. Tutkimus kuvailee osallisuuden reunaehdot, osallisuutta vuorovaikutussuhteena ja osallisuutta rakentavat taustatekijät. Johtopäätöksissä Tihinen (2018, 64) toteaa tutkielman vahvistavan sen, että vammaisten ihmisten ihmisoikeudet ja osallisuus ovat ajankohtaisia asioita palveluja kehitettäessä. Asiakkaiden mukaan ottaminen palvelujen kehittämiseen ja heidän kokemusten kuuleminen on myös Niskalan ym. (2017, 9) artikkelissa mainittu hyvin ajankohtaiseksi asiaksi.

Mielenkiintoista on ollut perehtyä aiemmasta tutkimuksesta nousevaan osallisuuden paradigmaan. Puhutaan osallistumisen lupauksesta ja petoksesta. Saavatko palvelujen käyttäjät osallistumisensa myötä pysyvästi parempaa elämää ja aitoja vaikutusmahdollisuuksia? Matthies (2017, 149) analysoi artikkelissaan, jonka teoreettisen analyysin taustana ovat kirjoittajan osallistumistutkimukset sekä kansalliset ja kansainväliset osallistumisohjelmat.

Tarvainen (2017, 38–39) on tutkinut vammaissosiaalityön asiakkuutta diskurssiivisena käytäntönä. Hän tarkastelee, miten kehittäjäasiakkuus sopii vammaispalvelujen ydinoletuksiin ja mitä kehittäjäasiakkuus on ajankohtaisten vammaispoliittisten ohjelmien mukaan. Myös hän puhuu palveluparadigmasta, onko osallistuminen rakentavaa kyseenalaistamista vai määritelmien kritiikintä uusintamista? Vammaispalveluiden ydinoletuksia voidaan jäsentää ja raamittaa sekä kuvata palveluparadigman käsitteellä.

Palveluilla on keskeinen asema vammaispoliittisten tavoitteiden käytänteiden edistämässä. Sosiaalityön rooli yhteiskunnallisena käytäntönä tarkoittaa sen

osallistumista erilaisten määritelmien rakentamiseen. Uudet palvelujärjestelmäkäytännöt ja uudistuvat roolit merkitsevät tiedon ja vallan määrittymistä uudelleen, ja se voi tuottaa mahdollisuuksia jaettuun asiantuntijuuteen. Monialainen tiedonmuodostus ja yhteistyö moniammatillisissa työryhmissä on vammaistyössä vakiintunut tapa toimia, ja parhaimmillaan se lisää ja vahvistaa asiakkaan toimijuutta. (Tarvainen 2017, 45–46.)

Suomen vammaispoliittisessa ohjelmassa tavoitteena on ammattihenkilöstön osaamisen ja asiakkaan asiantuntemuksen yhdistäminen. Tavoite linkittyy kehittäjäasiakkuuteen. Rakenteiden kehittäminen edellyttää myös ammattilaisten kehittäjätoimijuutta sekä vuorovaikutteista yhteistyötä. Huomionarvoista on myös se, etteivät kaikki asiakkaat voi tai halua osallistua palvelujensa kehittämiseen, vaikka haluavatkin toimivat palvelut arkeensa. (Tarvainen 2017, 50–51).

Avainkysymys on vammaispalvelujen jäsentäminen osana palvelujärjestelmän kokonaisuutta ja sen jäsentäminen osana yhteiskunnan kokonaisrakennetta. Siirtyminen kohti vuorovaikutuksellisen kohtaamisen palvelukäytänteitä rakentaa uudelleen palvelujärjestelmien käytäntöjä ja toimijuuksia. Keskeiset vammaispoliittiset tavoitteet painottuvat kehittäjäasiakkuudessa. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen ja vammaispalvelujen asiakkaan äänen kuuluminen palveluprosessissa voi mahdollistua kehittäjäasiakkuuden käytännöissä. Ajankohtaisissa vammaispoliittisissa linjauksissa kehittäjäasiakkuutta ei mainita, mutta sen sijaan siellä esitetään tavoitteellisia käytäntöön suuntautuvia ehdotuksia asiakkaiden osallistumisesta ja toimijuudesta vammaispalveluissa. Asian ydin liittyy näkökulman muutokseen vammaispalveluissa, jolloin palveluiden käyttäjä nähdään toimijana, eikä pelkästään toimien kohteena. (Tarvainen 2017, 54–56.)

Vammaisliikkeellä on ollut keskeinen asema vammaisten oikeuksien esiin nostamisessa mutta tutkimusten mukaan sen toteutuminen on edelleen puutteellista. Asiakkaalla olevan tiedon merkitys punnitaan varsinkin niissä tilanteissa, joissa hänen näkemyksensä eroaa työntekijöiden näkemyksestä. Ammattilaisten tiedot, taidot ja arvot vaikuttavat huomattavasti, siihen millaisen roolin asiakas osallisuudessa voi saada. Mukaan kutsuminen ja kuuleminen eivät riitä, vaan kyse on aidosta kuulemisesta, yhdenvertaisuudesta ja ennen

kaikkea kehittämistä dialogisessa prosessissa. (Miettinen ym. 2017, 31,32, 36.)

Sosiaali- ja terveysalalla, kuten eri toimialoilla yhteiskunnassa, vaaditaan työn vaikuttavuuden ja yhteiskunnallisen merkityksen mittaamista. Asiantuntija tarvitsee rohkeutta heittäytyä kohtaamiseen asiakkaan kanssa, unohtaa ennakkooletukset ja antaa tilaa vuorovaikutukselle. Vuorovaikutuksesta voi syntyä jotain aivan uutta. (Mönkkönen 2018, 207.) Asiantuntijan ja asiakkaan välinen vuorovaikutus sisältää monenlaisia eri viestinnän muotoja. Asiakaslähtöisyys ja osallisuus paranevat oikein valittujen viestinnän kanavien avulla. Asiantuntija voi olla myös suuressa kehittäjän roolissa viestiessään asiakaidensa tarpeista moniammatillisissa verkostoissa. Puhuttu ja kirjoitettu kieli tuottaa parhaimmillaan aitoja dialogeja yhteiskehittämiseen käytännön toimijoiden ja tutkimuksen tekijöiden välillä. (Hietala & Rissanen 2017, 171–173.)

3.2 Asiakasosallisuuden rakentuminen palvelujärjestelmässä

Asiakasosallisuus palvelujärjestelmässä voi siis ilmentyä monin eri tavoin. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos (THL) on julkaissut osallisuuden edistämiseen ”Tiedä ja Toimi -kortin” asiakasosallisuus palvelujärjestelmässä. Kokemustiedon tuominen näkyväksi tieteellisen ja ammatillisen tiedon rinnalle on asiakasosallisuutta. Kuvassa 1 nähdään, kuinka asiakasosallisuus tarkoittaa osallistumista ja vaikuttamista omaan palveluun tai laajemmin palveluihin, palveluketjuihin tai palvelukokonaisuuksiin. Osallisuudesta säädetään laeissa ja palveluiden järjestäjällä on olemassa vastuu asiakasosallisuuden toteutumisesta. Vastuu asiakasosallisuuden toteutumisesta sitoo sen alue- ja palvelustrategiaan ja maakunnan sote-palveluja koskeviin asiakirjoihin

Kuva 1. Asiakasosallisuuden toteutuminen eri tasoilla (THL 2018)

Kuntalain (410/2015) 22. §:ssä tarkoitettuja erilaisia osallistumis- ja vaikuttamistapoja on valtakunnallisesti otettu entistä enemmän käyttöön muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Asiakasraatien lisäksi on kehitetty esimerkiksi kokemusasiantuntijatoimintaa. Kokemusasiantuntijatoiminta tuo erityisesti hyvinvoinnin kannalta riskiryhmissä olevien ääntä kuuluviin palveluiden kehittämisessä. Kokemusasiantuntijatoimintaa on viety eteenpäin paljon muun muassa vammaispalveluissa sekä päihde- ja mielenterveyspalveluissa. (HE 15/2015.) Lain sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) mukaan asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteutukseen. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) keskeinen periaate on asiakaslähtöisyys ja palvelujen järjestäminen vuorovaikutuksellisesti, asiakkaan tarpeet huomioiden (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 16). Asiakkaiden osallisuuteen ja vaikuttamismahdollisuuksiin on kiinnitetty huomiota sosiaali- ja terveyshuollon palvelurakennemuutoksessa, ja vahvistuva osallisuus tulee olemaan osa uudistuksen periaatteita sekä kunnissa että maakunnissa. (Kananaja 2017, 97–98.)

Tietoisuus vammaisten henkilöiden oikeuksista lisääntyy Suomessa, todetaan YK:n vammaissopimuksen toimeenpanoa koskevan toimintaohjelman loppuraportissa. Suomen vammaispolitiikan pitkän aikavälin tavoite, vammaisasioiden valtavirtaistaminen ja poikkihallinnollisuuden korostaminen näkyy siten, että vammaisten henkilöiden oikeuksiin ja niiden edistämiseen kiinnitetään huomiota eri ministeriöissä tehdyssä asioiden valmistelussa. (Hoffrén & Rautanen-Muhli 2019, 79.) Kansallisen toimintaohjelman toimeenpanossa on luotu uudenlainen osallistamisen, keskustelun ja neuvottelun malli, jolla asioita voidaan viedä yhdessä eteenpäin (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019.). Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta osaltaan tukee tietoisuuden lisäämistä (Hoffrén & Rautanen-Muhli 2019, 33).

3.3 Osallisuudesta kansainvälisessä vammaispolitiikassa

Myös globaalisti voidaan nähdä merkkejä kansalaisten osallistumishalukkuuden noususta sekä sen huomioon ottamisesta asioiden valmistelussa. Yhtenä esimerkkinä Euroopan alueella, kun EU on asettanut palvelun käyttäjien osallistumisen toimintaan hankkeiden rahoituksen kriteereiksi, on osallisuudesta tullut kilpailutekijä. (Kananaja 2017.) Irjala toteaa väitöskirjassaan (2017, 15) kaikkien teollisuusmaiden tavoittelevan vahvaa taloutta, työpaikkoja luovia työmarkkinoita ja yhdenvertaisuutta edistävää yhteiskuntaa. Euroopan unionin vammaisstrategiassa 2010 - 2020 (European disability strategy 2010-2020) todetaan vammaisten henkilön osallistumisessa olevan edelleen paljon esteitä. Euroopan neuvoston vammaisstrategian 2017 - 2023 läpileikkaavana teemana on osallisuus (Council of Europe 2017, 15).

Irjala nostaa esiin väitöskirjassaan (2017, 16), että vammaisuudesta on vaikea antaa tarkkoja lukuja, johtuen määrittelytavasta ja kriteereistä, yleisesti arvioidaan vammaisia olevan noin 10 % väestöstä. Hän myös puhuu samalla köyhyydestä. Euroopan unionin alueella tehdyn selvityksen mukaan suomalaisten työikäisten vammaisten köyhyysaste on 27 %. Talouselämä-lehdessä kesällä 2019 julkaistun artikkelin mukaan Suomessa vain 2 % kehitysvammaisista työikäisistä on palkkatyössä. Vertailun vuoksi sanottakoon, että Yhdysvalloissa vastaava luku on 10 %. Samassa artikkelissa todetaan myös, että Suomessa viidenneksellä on jokin rajoittava pitkäaikaissairaus liikunta-, aisti- tai

kehitysvamma. Puhutaan siis laajan joukon yhdenvertaisuudesta työelämässä.

Kansainvälinen sosiaalityö -teoksessa (Tarvainen & Väisänen 2016, 58) arvioivat globaalisti vammaisiksi määriteltujen henkilöiden lukumäärän olevan jopa miljardi. He puhuvat artikkelissaan suomalaisen vammaissosiaalityön rakentamisesta kansainvälisessä viitekehyksessä. Avainargumenttina vammaispolitiikassa 2000-luvulla on ollut täyden osallisuuden tavoite. Vammaissosiaalityöllä tarkoitetaan tässä yhteydessä sosiaalityön ja vammaispalvelujen käyttäjien välisiä suhteita. YK:n vammaispoliittisten linjausten merkitys kansainvälisesti, valtiollisille kuin paikallisille linjauksille on merkittävässä asemassa. Sosiaalityön tehtävänä on tuoda yhteiskunnalliseen tarkasteluun kipupisteitä, joita yksilöt kokevat, mutta ovat kuitenkin yhteisöllisiä luonteeltaan. Vuorovaikutuksen rooli liittyy vammaissosiaalityössä välittömän työn lisäksi yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen. (Tarvainen & Väisänen 2016, 68 – 70.)

Vammaisuus on mitä suurimmassa määrin myös yhteiskunnallinen ja poliittinen kysymys vammaistutkimuksen dosentti Teittisen (2017) mukaan, vaikka sitä usein lähestytään lääketieteen näkökulmasta. YK:n yleissopimus vammaisten ihmisten oikeuksista tukee määrittelyn muutosta lääketieteestä ympäristöön ja toimijuuteen. Teittisen mukaan on tärkeää tutkia vammaisten henkilöiden kansalaisuusasemaa ja siihen liittyviä tekijöitä monipuolisesti.

4 KEHITTÄMISTYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyön tarkoituksena oli laatia yhteiskehittämisen menetelmin vammaispoliittinen ohjelma Essoten alueelle. Kehittämistyön vastuutahona toimi Essoten vammaispalvelut. Opinnäytetyön tutkimussuunnitelma esiteltiin alueelliselle vanhus- ja vammaisneuvostolle 4.9.2019 ja pyydettiin siihen siltä palautetta sekä nimeämään keskeisiä sidosryhmiä työpajoihin.

Tavoitteena opinnäytetyössä oli osallistavilla menetelmillä määritellä keskeiset alueen kehittämisen kohteet. Mitä palveluita tarvitaan tai on liian vähän? Mitkä

ovat vammaisen ihmisen hyvän elämän edellytykset Essoten alueella? Lähtökohtana, kehittämistoiminnan perusteluna, voidaan pitää visiota eli tulevaisuuden ihannekuvaa (Toikko & Rantanen 2009, 57).

Vammaisten esteettömät ja hyvät palvelut Etelä-Savon alueella on tavoite, jota kohti vammaispoliittisella ohjelmalla tähdätään. Ohjelman tavoite on edistää kuntayhtymän alueen vammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta ja tasaverstaista osallisuutta yhteiskunnan toimintaan. Ohjelmalla tavoitellaan myös itsemääräämisoikeuden toteutumista ja palvelujen saatavuuden parantumista. Vammaispolitiikka liittyy siis kaikkien hallinnonalojen toimintaan, ja vammaispoliittinen ohjelma nostaa esiin toimijoiden yhteisen vastuun. Lähestymistapa kehittämistehtävään määritetään nimenomaan kokonaisvaltaisen kehittämisen tavoitteen perusteella ja lähestymistavan valinnan jälkeen voidaan etsiä sekä valita kehittämisen sopivia menetelmiä (Ojasalo ym 2014. 37,40).

4.1 Kehittämisprosessin eteneminen

Kehittämisprosessi muodostuu erilaisista tehtäväkokonaisuuksista ja kirjallisuudesta löytyy monia erilaisia malleja, joissa vaiheita jäsennetään hieman eri tavoin (Toikko & Rantanen 2009, 56; Ojasalo ym. 2014, 22–23). Kehittämistoiminnassa näkökulman valinta on tärkeässä roolissa, sillä se myös määrittelee prosessin etenemistä; toteutetaanko toiminta suunnitelma-orientoituneesti vai korostuuko kehittämisen reflektiivisyys. Ymmärrys kehittämisprosessin reflektiivisestä luonteesta on myös metodologinen seikka. Ohjelmallinen kehittäminen on lähtökohtaisesti ylhäältä-alas kehittämistä, mutta toimijalähtöinen kehittäminen ja tässä tapauksessa yhteiskehittäminen etenee alhaalta ylös. (Toikko & Rantanen 2009, 49–53.) Tässä työssä kehittämistyön prosessi muokkaa kuvassa 2 esitettyä tapaa.

Kuva 2. Kehittämispöessi (mukaellen Ojasalo ym. 2014, 24)

Kehittämistyön näkökulmana oli osallisuus, joten sen aito toteutuminen prosessin eri vaiheissa tuli näyttäytyä vahvasti. Opinnäytetyön tekijänä tein kuvassa 2 näkyvät kaksi ensimmäistä vaihetta tutkimussuunnitelmavaiheessa valmiiksi. Osallisuus toteutui vahvasti jo kehittämiskohteen määrittämisessä ja rajaamisessa sekä menetelmien suunnittelussa ja valinnassa. Aineistonkeruu tapahtui osallistavien menetelmien avulla ja tietoa syvennettiin avoimen kommentoinnin ja asiantuntijatiimin kokoontumisella. Reflektiivisyys ja jaettu asiantuntijuus nousivat esiin tämän työn kaikista kolmesta yhteiskehittämisen vaiheesta (työpajat, avoin kommentointi ja asiantuntijatiimi).

4.2 Kehittämismenetelmät

Tutkimusmenetelmiä ovat laadullinen ja määrällinen tutkimusmenetelmä, ja valinta näiden kahden välillä tehdään tiedonintressin perusteella. Laadullisten tutkimusmenetelmien avulla voidaan saavuttaa tietoa, joka auttaa ilmiön tai asian ymmärtämisessä. (Vilka 2005, 49.) Kehittämistyön menetelmät ovat usein hyvin moninaisia, ja asiantuntijatyön kehittämisessä tyypillistä on käyttää yhteisöllisiä menetelmiä. Toimivat käytännöt ja uusien ratkaisujen syntyminen vaativat osallistujilta yhteistyötä ja jaettua ymmärrystä. (Ojasalo ym. 2014, 40; Vilka 2005, 176). Keskeisintä on tietää menetelmiä valitessa, millaista tietoa tarvitaan ja mihin tarkoitukseen sitä ollaan käyttämässä (Ojasalo ym. 2014, 40; Vilka 2005, 49; Toikko & Rantanen 2009, 113–114). Tässä opin- näytetyössä käytetyt laadulliset ja osallistavat menetelmät työpajoissa olivat:

Me-We-Us on menetelmä, jolla voi varmistaa kaikkien osallistumisen. Ideointi- menetelmässä mietitään ensin yksin, sitten pienryhmissä tai pareittain ja lopuksi keskustellaan kaikki yhdessä syntyneistä ehdotuksista. (Kantojärvi 2012, 54–55.)

Learning Cafe eli oppimiskahvila mahdollistaa valitun teeman ideoimisen useassa eri ryhmässä. Jokaisessa pöytäryhmässä keskustellaan eri näkökulmasta valittuun teemaan liittyen. Ideat kirjoitetaan keskustelun edetessä suu- ralle paperille ja pöytäryhmässä on kirjuri, joka on samalla keskustelun vetäjä. Ryhmät vaihtavat pöytää ja sitä myötä näkökulmaa tietyn ajan kuluttua, jolloin vetäjä tiivistää edellisen ryhmän keskustelun heille. Uusi ryhmä jatkaa aiheen parissa, ja näin jokaisesta teemasta saadaan lyhyessä ajassa erilaisia ideoita eri näkökulmista. Vetäjä huolehtii, ettei ideointivaiheessa arvioida ideoita. (Ojasalo ym. 2014, 162.) Learning Cafe on tapa oppia ja ideoida. Se on tiedon luomiseen ja siirtämiseen tarkoitettu yhteistoimintamenetelmä. Lopuksi vetäjät esittelevät lopputulokset kaikille osallistujille. (Innokylä s.a.c.)

Tuplatiimi on menetelmä, jonka avulla voidaan käsitellä yhtä aihetta ja tarkas- tella sitä eri näkökulmista. Se on tarkoitettu erityisesti avoimien ongelmien rat- kaisuun sekä vaihtoehtojen ja ratkaisumallien karsimiseen työskentelyn ede- tessä. Se on Innotiimi Oy:n kehittämä ryhmätyömenetelmä. Ryhmissä tai pa-

reittain osallistujat keskustelevat kunkin ideoista ja ajatuksista. Ehdotukset teipataan seinälle ja ryhmät esittelevät lyhyesti ehdotuksensa, kaikista ryhmä valitsee noin 3 - 4 parasta. Ehdotukset ryhmitellään, jos löytyy samaan aihepiiriin kuuluvia. Kukin ryhmä keskustelee seinälle kiinnitetyistä ehdotuksista ja valitsee niistä viisi parasta, esimerkiksi tussiaänestyksellä. Omalle ehdotukselle vain yksi ääni, loput tulee antaa toisten ehdotuksille. Eniten ääniä saaneet ehdotukset viedään jatkoon ja loput poistetaan seinältä. Syntyneiden idearyhmien avulla voidaan alkaa tehdä konkreettinen toimenpidesuunnitelma. (Osallistavat menetelmät s.a.)

Ideariih eli **Aivoriih** on luovan ongelmanratkaisun menetelmä, jossa tavoitteena on kehittää suuri määrä luovia ideoita turvallisessa ympäristössä siten, että kaikki ryhmän jäsenet osallistuvat. Aivoriihen periaatteena on, että määrä tuottaa laatua. Mitä enemmän ideoita on, sitä todennäköisempää on, että joukossa on myös hyviä toteuttamiskelpoisia ideoita. (Innokylä s.a.a.) Ryhmä pyrkii vetäjän johdolla ideoimaan uusia lähestymistapoja tai ratkaisuja sekä luomaan uusia ideoita jatkokehittelyyn. Ryhmän koolla ja vetäjällä on merkitystä työskentelyn tuloksellisuuteen. Isossa ryhmässä puheenvuoroja voidaan jakaa vuorotellen ja lisäksi vetäjä huolehtii siitä, ettei ideointivaiheessa arvioida ideoita. Menetelmän vahvuutena on ideoiden kehittyminen ja uudet lähestymistavat käsiteltäviin asioihin. (Ojasalo ym. 2014, 160–162.)

Yhteiskehittämisen työpajoissa esiin noussut aineisto koottiin ja luokiteltiin tavoitteiksi ja toimenpide-ehdotuksiksi vammaispoliittisen ohjelman luonnosversioon. Vilkan (2005, 131) mukaan ei riitä, että tutkija dokumentoi, mitä aineistossa on, vaan se tulee luokitella ja tulkita viitekehyksen avulla. Myös Ojasalo ym. (2014, 190) muistuttavat kehittämistyön itseohjautuvuudesta, vaihtoehtoista on oleellista pystyä tekemään valintoja ja perustelemaan niitä. Luokittelun ja tiivistämisen taustaksi opinnäytetyöntekijä oli laatinut itselleen tiivistelmän mm. Suomen vammaispoliittisen ohjelman laadinnan vaiheista sekä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallisen toimenpideohjelman - Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen raportin (STM 2018, 2) pohjalta. Tulosluvussa tulokset on esitetty yhteiskehittämisessä syntyneiden sisältöalueiden mukaan luokiteltuna.

Työpajoista koottu aineisto ja siitä kirjoitettu yhteenveto toimi ensisijaisena aineistona vammaispoliittisen ohjelman kirjoittamisessa. Avoimesta kommentoinnista saatu aineisto niin ikään koottiin ja luokiteltiin sekä kirjoitettiin yhteenvedoksi. Näin koottuja aineistoja vielä täydennettiin asiantuntijaryhmän koontumisesta saaduilla muistiinpano tiedoilla. Kanasen (2017, 69) mukaan on valittava, mitkä tai ketkä ovat tietolähteitä, ja aineistonkeruun jälkeen aineisto sisältää vastauksen tutkimusongelmaan. Kehittämistyössä on suositeltavaa käyttää useampaa menetelmää, jolloin kehittämistyön tueksi saadaan monenlaista tietoa (Ojasalo ym. 2014, 40). Aineistonkeruvaiheessa tulisi löytää mahdollisimman paljon hyviä miksi-kysymyksiä, niin että lopullisessa analyysivaiheessa olisi mistä valita (Alasuutari 2011, 217.)

Tutkimusta tehdessä osa valinnoista on tehtävä jo etukäteen, mutta osa valinnoista liittyy aineiston analysointiin. Tutkija voi valita haluamansa reitin päämäärään päästäkseen. (Eskola 2015, 187–188.) Kanasen (2017, 131) mukaan aineistonkeruu-analyysisyklejä voi myös olla tutkimuksen aikana useita. Näkökulma ratkaisee sen, mitä aineistosta etsitään ja löydetään. Laadullinen tutkimusanalyysi Alasuutarin (2011,39) mukaan koostuu kahdesta vaiheesta, havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Analyysimenetelmän lähtökohta voi olla puhtaasti teoreettinen tai aineistolähtöinen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103). Kolmantena voidaan mainita teoriaohjaava (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133) tai teoriasidonnainen (Eskola 2015,188) lähestymistapa, jossa teoreettiset käsitteet tuodaan valmiina, ilmiöstä jo tiedettynä.

Työelämälähtöisiä kehittämistöitä koskevat samat tieteellisen tutkimuksen säännöt tutkimusetiikan osalta. On siis olennaista pohtia kehittämistyön kohteen valinnassa, kenen ehdoilla valinta tehdään ja miten saadaan rehellisiä ja todellisia vastauksia. Kehittämistyössä korostuvat niin työelämän kuin tieteen tekemisen eettiset säännöt. Kehittämistyön tekijän on sitouduttava rehellisyyteen, tarkkuuteen ja huolellisuuteen. (Ojasalo ym. 2014, 48–49.)

Jokaiseen prosessin vaiheeseen sisältyi myös arviointia (taulukko 1), ja saatu palaute huomioitiin prosessin edetessä. Kehittämistoiminta on sosiaalinen prosessi, joka pitää sisällään useita prosesseja. Kehittämistoiminnan vaiheet muodostavat kehän, jossa perustelu, organisointi, toteutus ja arviointi seuraavat toisiaan. (Toikko & Rantanen 2009, 66.)

Taulukko 1. Kehittämistyön aikataulu ja vaiheet

Aikataulu	suunnittele	toteuta	arvioi	Arvioi lisäksi
touko-kesä 2019	alkukartoitus	ideapaperi	Toimeksiantajan ohjaaja ja opettajat	
elo-syys	taustatieto- ja tutkimus	tutkimussuunnitelma	x	Vammaisneuvosto ja opponentit
syys-loka	rajaus/kohdenus/menetelmät	työpajat	x	Työpajoihin osallistujat
loka-marras	aineiston analyysi	toimenpide-ehdotukset ja raportin 1.versio	x	Vammaisneuvosto
marras-joulu	sähköinen alusta	avoin kommentointi otakantaa.fi	x	Essoten alueen asukkaat
Joulu 2019	palaute kootaan ja täydennetään	Asiantuntijatiimi sisältöalueittain	x	
tammi-helmi 2020	julkaisu, tiedottaminen ja levitys	Valmis vammaispoliittinen ohjelma ja opinnäytetyö	x	Vammaisneuvosto ja opponentit

Laadullinen tutkimus prosessina tarkoittaa sitä, että aineistoon liittyvät näkökulmat ja tulkinnat voivat kehittyä, sekä etenemisen eri vaiheet voivat vaihtua tutkimusprosessin edetessä. Tutkimus on tekijälleen oppimisprosessi. (Kiviniemi 2015, 74, 80.) Tutkimusraportissa tulee huomioida tutkimuksen luotettavuuden kannalta keskeisten asioiden esiintuominen, prosessista huolimatta (Kiviniemi 2015, 85). Jatkuva avoin raportointi ja viestintä olivat oleellisessa osassa yhteiskehittämisen prosesseissa. Tietoa tuotetaan metodien avulla, jotka muokkaantuvat ja joustavat tutkimuksen aikana. Tutkimusraportin kirjoittamisessa tulee muistaa täsmällisyys ja perustelut, jotta lukija voi päätellä aukottomasti ja selkeästi, miten hanke on edennyt. (Vilka 2015, 38–39.)

Opinnäytetyön viestintäsuunnitelma tehtiin kehittämisprosessin edetessä, ja se oli erittäin hyödyllistä. Jokaiseen prosessin vaiheeseen sisältyi monia erilaisia tiedotteita, kutsuja, kirjeitä ja diaesityksiä, joiden valmisteluun tulee varata oma aikansa. On hyvä pohtia viestintäsuunnitelmassa aikataulun lisäksi viestinnän kohderyhmät ja selvittää oleelliset jo olemassa olevat hyvät käytännöt viestintään juuri kyseisessä prosessissa. Tämän opinnäytetyön liitteissä on nähtävänä mm. kutsut työpajoihin, kaksi tiedotetta ja kutsu julkaisutilaisuuteen. Tein tutkimussuunnitelmavaiheessa itselleni Mind Map -menetelmän avulla kuvan auttaakseni hahmottelemaan aiheeseen liittyviä näkökulmia ja tiedonhankinnan tavoitteita niin omien, työntilaaajan sekä oppilaitoksen osalta.

5 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS

Kehittämistiimiksi muodostui tiivis ydinjoukko opinnäytetyötä ohjaavien opettajien ja opinnäytetyön tekijän lisäksi; vanhus- ja vammaispalvelujen johtaja, vammaispalvelujen palvelupäällikkö, alueellisen vanhus- ja vammaisneuvoston sihteeri ja puheenjohtaja. Tämä myös mahdollisti opinnäytetyössä toteutuneen aikataulun. Laajemman ohjaus- tai kehittämisryhmän kokoaminen työn suunnitelmavaiheessa olisi vaatinut huomattavasti pidemmän aikavälin kehittämisprosessin toteutukseen. Työpajoihin kutsuttiin osallistujia laajasti kaikilta hallinnon aloilta sekä eri sidosryhmistä. Yhteistyö alueellisen vanhus- ja vammaisneuvoston kanssa oli tiivistä, ja alueen kaikille asukkaille mahdollistui sähköisen kommentoinnin kautta osallistuminen ohjelman laadintaan. Vammaispoliittisen ohjelman kohdalla voi näin ollen voidaan puhua monipuolisesta tiedontuotannosta sekä yhteiskehittämisestä.

Kehittämistoiminnan organisointi tapahtuu tavoitteen hyväksymisen jälkeen ja tarkoittaa käytännön toteutuksen suunnittelua ja valmistelua. Samalla usein määritellään käytettävissä olevat resurssit. (Toikko & Rantanen 2009, 58.) Tässä prosessissa aikataulutavoite oli toimeksiantajalla ja opinnäytetyöntekijällä hyvin samansuuntainen. Toimeksiantajan toive oli, että alkuvuodesta 2020 olisi konkreettista valmista tuotosta ja opinnäytetyöntekijän syksyyn 2019 ajoittunut opintovapaa mahdollisti aikaresurssin täysipäiväiseen työskentelyyn tämän kehittämisprosessin parissa. Tutkimussuunnitelman ja -luvan hyväksymisen (4.9.2019) jälkeen alettiin heti laatia ja toimittaa kutsuja työpajoihin.

5.1 Työpajojen suunnittelu ja toteutus

Pajatyöskentelyn tulee kytkeytyä kehittämisprosessiin siten, että pajan tavoitteiden toteutuminen edistää kehittämistyötä, lisäksi pajan tavoite ohjaa pajan toteutuksen suunnittelua sekä osallistujien valintaa (Innokylä s.a.b.) Alueellisen vammaisneuvoston ja vammaispalvelujen yhteyshenkilöiden kanssa määriteltiin oleelliset sidosryhmät ja yhteiskehittämisen työpajoja järjestettiin kaksi. Ensimmäisen työpajan päätavoitteena oli tuottaa taustatietoa sekä tulevaisuuden kehitysjatoksia. Toisessa työpajassa keskityttiin esille nousseiden asioiden viemiseen strategisiksi tavoitteiksi sekä konkreettisiksi toimenpide-ehdoetuksiksi.

Opinnäytetyöntekijä on toiminut ohjaajana vuosia ja osallistavien menetelmien käyttö on ollut hänelle osa arjen työtä nuorisotyön toimialalla. Opinnäytetyön suunnitelmavaiheessa sovittiin, että opinnäytetyöntekijä suunnittelee työpajojen sisällön ja työstää siellä tarvittavat materiaalit. Vammaispalvelupäällikkö eli työelämäohjaaja hyväksyi suunnitelman, osallistui työpajoihin ja toimi työpajatyöskentelyssä toisena ohjaajana. Opinnäytetyötä ohjaavien opettajien kanssa keskusteltiin ohjauksissa myös työpajoissa käytettävistä menetelmistä ja niiden soveltuvuudesta tavoitteisiin nähden.

Suunnittelun tukena käytettiin mm. Innokylän Innopajaopas kehittäjälle materiaalia sekä valmista Innopajan suunnittelu- ja arviointilomaketta. Innopaja-toimintaopas on kehitetty Innokylä-hankkeessa, ja se on tarkoitettu hyvinvointi- ja terveysalan kehittäjille työvälineeksi käytäntöjen yhteiskehittämiseen. Innopajan periaatteina on, että kehittämisellä on yhteinen kohde, kaikki osallistujat ovat samanarvoisia ja osallistujina ovat keskeiset toimijat. Työskentely yhteisen aiheen äärellä voi parhaimmillaan lisätä osallistujien tietoa kehitettävästä aiheesta, kun jokainen osallistuja tuo mukanaan osaamisensa ja asiantuntijuutensa. (Peränen 2015, 2 – 3.) Vammaispoliittisen ohjelman laadinnassa haluttiin koota keskeiset tahot samaan työpajaan, eikä järjestää erillisiä työpajoja eri sidosryhmille.

Työpajan 1 tarkempi suunnittelu alkoi tavoitteen kirkastamisella. Tavoitteena oli tiedon tuottaminen nykytilanteesta sekä tulevaisuuden visio. Työpajasta halettiin koota osallistujien ajatuksia suoraan tekstimuodossa, kirjallisena tuotoksena, koska se mahdollistaisi kerätyn tiedon analysoinnin suoraan. Vertailin ja selvittelin erilaisia menetelmiä monista eri lähteistä. Opintojen yhteydessä olemme tutustuneet ketterän kehittämisen menetelmiin ja hyödynsin myös toimivia menetelmiä, joita olen työelämässä aiemmin kokeillut. Suunnittelin työpajat pääosin Innopaja-oppaan (Peränen 2013) avulla ja hyödynsin myös Fasilitointi luo uutta -kirjaa (Kantojärvi 2012).

Laadin kirjallisena Innopajan suunnittelu- ja arviointimatriisin ja lähetin materiaalit etukäteen työelämäohjaajalle ja opinnäytetyötä ohjaaville opettajille. Muut käytännön järjestelyt ilmoittautumiset, tilat ja tarvikkeet hoidettiin yhdessä alueellisen neuvoston sihteerin kanssa.

5.1.1 Sidosryhmien kartoitus

Oleelliset sidosryhmät määriteltiin alueellisen vammaisneuvoston kanssa yhdessä. Vammaispalvelupäällikkö, alueellisen vanhus- ja vammaisneuvoston sihteeri ja puheenjohtaja antoivat opinnäytetyöntekijälle tietoa alueellisista verkostoista ja toimijoista. Työpajoihin kutsuttiin mukaan Essoten alueen kaupungin, kuntien ja Essoten edustajat eri toimialoilta poikkihallinnollisesti. Mukaan kutsuttiin johtavat viranhaltijat, esimiehet ja asiantuntijat sivistyksen, kasvatuksen ja opetuksen, ympäristön, tekniikan, liikenteen, työllisyyden, osallisuuden sekä sosiaali- ja terveydenhuollon toimialoilta. Lisäksi työpajoihin kutsuttiin palveluntuottajia ja yhteistyökumppaneita: Vaalijala, Savas, alueen vammaisalan yhdistykset ja järjestöt sekä Mikkelin kaupungin ja alueen kuntien omat vanhus- ja vammaisneuvostot.

Asiakkaiden, työntekijöiden ja sidosryhmien osallistumisesta kehittämistoimintaan on tutkimuksessa todettu olevan monenlaista hyötyä. Asiakkailla on tietoa, jota kehittämiseen tarvitaan. (Toikko & Rantanen 2009, 90–91.; Ojasalo ym. 2014, 59.; Hietala & Rissanen 2017, 167.) Vammaispoliittisen ohjelman laadinnassa on oleellista huolehtia, että ohjelman laadinnassa on kaikki tarvittavat tahot mukana. Yhteistyöhön tulisi sitouttaa eri hallinnonaloilla vammaisten henkilöiden arkeen vaikuttavia päätöksiä tekeviä ihmisiä. Vammaisneuvoston lisäksi ohjelman teossa tulisi kuulla laajemmin alueen vammaisia henkilöitä ja vammaisyhdistyksiä. (Kunnallinen vammaispoliittinen ohjelma s.a.) Innopaja-oppaan (Peränen 2013) mukaan ”*ne joita asia koskee, ovat myös oikeutettuja osallistumaan*”.

Kutsut lähetettiin sähköpostilla 9.9.2019. Alueellisen vanhus- ja vammaisneuvoston sihteerin kautta toimitettiin opinnäytetyöntekijän laatimat kutsut (Liite 2). Näin voitiin hyödyntää hänellä jo olemassa olevia yhteystietoja ja kutsujen lähettämisessä haluttiin käyttää Essoten sähköpostia. Opinnäytetyöntekijä laati listan kutsuttavista ja selvitti tarvittavat yhteystiedot, esim. kuntien viranhaltijoille. Kutsuja oli kaksi miltei samansisältöistä, toisessa pyydettiin nimeämään edustamastaan yhteisöstä 1 - 2 osallistujaa, ja toinen kutsu oli tarkoitettu suoraan vastaanottajalle henkilökohtaisesti. Alueen kuntien kutsut lähe-

tettiin kunnanjohtajille ja Mikkelin osalta johtaville viranhaltijoille. Vammaispalvelupäällikkö ja alueellisen vanhus- ja vammaisneuvoston puheenjohtaja toimivat kutsun allekirjoittajina ja virallisina koollekutsujina. Muistutusviesti työpajoista lähetettiin 19.9. samalla jakelulla kuin kutsut aiemmin.

Ilmoittautumiset työpajoihin pyydettiin sähköpostilla tai puhelimitse alueellisen neuvoston sihteerille ja opinnäytetyöntekijälle. Pääasiassa ilmoittautumiset tulivat sihteerille, joka välitti tiedot opinnäytetyöntekijälle. Opinnäytetyöntekijä kokosi osallistujalistan ja huomioi ilmoittautuneiden määrän työpajojen suunnittelussa niin menetelmien kuin tilojen, tarjoilun sekä aikataulun osalta. Työpajoihin osallistui yhteensä 29 eri henkilöä, ja eri sidosryhmät olivat niissä hyvin edustettuina.

5.1.2 Yhteiskehittämisen työpaja 1

Ensimmäiseen työpajaan ilmoittautuneita oli etukäteen 14, ja paikalla keski- viikkona 25.9. klo 12.30 - 15.00 oli 12 osallistujaa, kaksi avustajaa sekä kaksi työpajan ohjaajaa eli opinnäytetyöntekijä ja vammaispalvelupäällikkö. Työpajan alussa oli ohjaajien ja osallistujien lyhyt esittely, pajan tavoitteen ja menetelmien esittely sekä pyydettiin osallistujilta suostumuslomakkeella (liite 3) lupa hyödyntää päivän työpajan materiaalit opinnäytetyön aineistoksi. Osallistujat rastittivat työpajatilaan tullessaan aloituspalautteen kuvien avulla, kuva 3.

Kuva 3. Aloituspalautteessa annetut kuvavaihtoehdot (Papunet s.a.)

Osallistujista kahdeksan ilmoitti olevansa innostunein mielin tullessaan, neljä heistä oli iloisella mielellä ja yhdellä osallistujalla päälimmäisin tunne oli ihmetys. Työpajan ohjelma on liitteenä 4.

Työpajan aloitus on sen onnistumisen kannalta ensiarvoisen tärkeää. Aloitus- tapa luo tunnelman, ja tavoitteena on turvallisen ilmapiirin luominen, jossa

mahdollistuu vuorovaikutteisuus. Työpajan fokus, ilmapiiri ja läsnäolo on ylläpidettävä koko ajan, ne ovat työpajojen järjestämisen kolme kulmakiveä. Kantojärven (2012) mukaan fasilitointiprosessissa toistuvat vaiheet ovat aloitus, ymmärryksen luonti, ratkaisujen ideointi, toimenpiteistä sopiminen ja arviointi.

Ensimmäinen työpaja aloitettiin kuitenkin kaiken etukäteen tehdyn valmistelun jälkeen konkreettisesti ns. tyhjältä pöydältä. Aloitimme kysymyksellä, mitkä ovat vammaisen ihmisen hyvän elämän edellytykset Essoten alueella. Kysymykseen vastattiin paperille ensin yksin, sitten pareittain ja lopuksi ryhmissä. Menetelmästä käytetään nimeä me-we-us (Kantojärvi 2012, 54–55). Tehtiin tulevaisuussuuntautunutta pohdintaa siitä, millainen vammaispoliittinen ohjelma palvelisi ajatellen vuosia 2020 - 2023 kotona, koulussa, harrastuksissa, työssä, liikkumisessa jne. Paikalle kokoontuneet aiheen asiantuntijat aloittivat työskentelyn. Aiheet nousivat esiin, ja ryhmissä yhdessä keskustellen koottiin yhteen käsitellyt teemat. Kaikki yksittäiset ehdotukset ja ryhmien tekemät yhteenvedot luettiin yhdessä läpi. Esiin nousi selkeä visio, mitä kohti ollaan menossa. Tulokset esitellään tarkemmin luvussa 6.1.

Kuva 4. Työpajat järjestettiin Omatorilla

Kahvitaun jälkeen jakaannuttiin kahteen eri tilaan, joissa käsiteltiin vammaisten palvelujen nykytilannetta alueella; mikä toimii hyvin ja missä asioissa on kehitettävää. Menetelmänä käytettiin Learning Cafe -menetelmää, työpajan

ohjaajat toimivat ryhmien kirjureina ja poimivat ryhmän keskustelusta muistiinpanot. Kumpikin ryhmä pohti molempia kysymyksiä, ja keskustelua jatkettiin edellisen ryhmän muistiinpanoista.

Työpajan lopussa tehtiin kirjallinen palaute työpajasta (liite 5) ja opinnäytetyöntekijä kertoi lyhyesti jatkosta ja seuraavasta työpajasta. Arviointia on aina hyvä pohtia jo työpajan suunnitelmavaiheessa. Sen avulla voidaan kartoittaa kehittämiskohteet ja ideoida jatkotyöskentelyä sekä saada kuva siitä, miten osallistajat kokivat tilaisuuden. (Peränen 2013, 6.) Hyödynsin palautelomakkeen laatimisessa em. Innopajan arviointimatriisia ja esittelin sen myös etukäteen opinnäytetyön ohjaavalle opettajalle sekä työelämäohjaajalle. Tiivistelmä molempien työpajojen palautteista luvussa 5.1.5.

5.1.3 Työpajasta saadun tiedon hyödyntäminen

Työpajan jälkeen kaikki siellä tuotettu materiaali kirjoitettiin raakaversiona puhtaaksi tiedostoksi. Luokittelun ja tiivistämisen taustaksi opinnäytetyöntekijä oli laatinut itselleen tiivistelmän mm. Suomen vammaispoliittisen ohjelman laadinnan vaiheista sekä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallisen toimenpideohjelman - Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen raportin pohjalta. Työpajasta tuotettu materiaali, jokainen yksittäinen esiin nostettu asia, luokiteltiin kansallisen toimenpideohjelman 12 sisältöalueen alle. Seuraavassa luvussa 6.1 kuvataan vielä tarkemmin tulosten luokittelu ja tiivistäminen.

Työpajat suunniteltiin ja toteutettiin niin, että osallistuminen myös yhteen työpajaan oli toimivaa, jos molempiin osallistuminen ei ollut henkilölle mahdollista. Tämä asia oli ilmoitettu ensimmäisessä kutsukirjeessä. Toisen työpajan kutsua ja ohjelmaa (liite 6) alettiin viimeistellä heti ensimmäisen pajan jälkeen. Kutsussa kerrottiin, että ensimmäisessä pajassa olimme saaneet aiheesta oikein hyvin taustatietoa sekä tulevaisuuden kehitysajatuksia kerättyä ja osallistajat iloisien ja innostuneiden mielen. Samalla mukaan yhteiskehittämisen prosessiin toivottiin vielä lisää osallistujia, etenkin Essoten alueen kaupungin/kuntien viranhaltijoita, jotka työnsä puolesta valmistelevat esim. asumiseen, rakentamiseen, esteettömyyteen tai osallisuuteen, koulutukseen ja työllisyyteen

liittyviä asioita. Toiseen työpajaan ilmoittautuneita oli valmiina 24, ennen toisen kutsun lähettämistä. Heistä 12 osallistui myös ensimmäiseen työpajaan ja 12 ilmoittautunutta oli uusia osallistujia.

Kutsu ja toisen työpajan ohjelma laitettiin liikkeelle sähköpostilla 8.10. Muutassa palautteessa työpajasta 1 oli toivottu lisäinformaatiota etukäteen, joten 17.10. työpaja päivän tarkempi ohjelma laitettiin nyt kutsuun mukaan. Ensimmäisen työpajan tuloksia ei laitettu mukaan, vaan työelämäohjaajan kanssa käydyn sähköpostikeskustelun perusteella päädyttiin avaamaan tuloksia toisessa työpajassa yhdessä. Samana päivänä 8.10. käydyssä opinnäytetyön ohjauksessa keskusteltiin ohjaavien opettajien kanssa ensimmäisen työpajan toteutuksesta, sieltä kerätyn tiedon hyödyntämisestä seuraavassa pajassa ja toisen työpajan tavoitteista ja menetelmistä.

Ensimmäisessä työpajassa sidosryhmistä puuttui kuntien työntekijöiden ja viranhaltijoiden edustus, joten tein puhelimella soittokierroksen kuntiin 9.-10.10. Tavoitin alueen kuntien vanhus- ja vammaisneuvostojen sihteerit, jotka yhtä lukuun ottamatta toimivat myös itse kunnan työntekijöinä ja lupasivat viestin välittää omassa kunnassaan oikealle taholle tiedoksi. Mäntyharjun osalta soitin työpajaan ilmoittautuneelle kunnan työntekijälle.

Toisen työpajan tavoitteena oli lähteä kehittämään esille nousseita asioita strategisiksi tavoitteiksi sekä konkreettisiksi toimenpide-ehdotuksiksi. Opinnäytetyöntekijä kirjoitti kaikki ensimmäisessä työpajassa esiin nousseet konkreettiset asiat 12 eri sisältöalueen alle, joita olivat seuraavat (taulukko 2):

Taulukko 2. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallisen toimenpideohjelman 12 sisältöaluetta

Vammaisten henkilöiden osallisuus	Riittävä elintaso ja sosiaaliturva
Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo	Esteettömyys ja saavutettavuus
Tietoisuuden ja tietopohjan lisääminen	Työ ja työllistyminen
Terveys ja kuntoutus	Koulutus
Eläminen itsenäisesti ja osallisuus	Liikkuminen
Kulttuuri- virkistys ja vapaa-ajantoiminta	Kansainvälinen yhteistyö

Lisäksi kaikista sisältöalueista tehtiin työpajaan esille valmis kuva, johon oli lisätty siihen aihealueeseen nousseet asiat. Näin ollen uudet osallistujat pääsivät lukemaan edellisen kerran tuotokset ja lisäämään edelleen nousevat asiat yhdessä käsiteltäviksi.

Kuva 5. Esimerkki työpajan ryhmätyöskentelyssä käytetyistä kuvista (PowerPoint-dia)

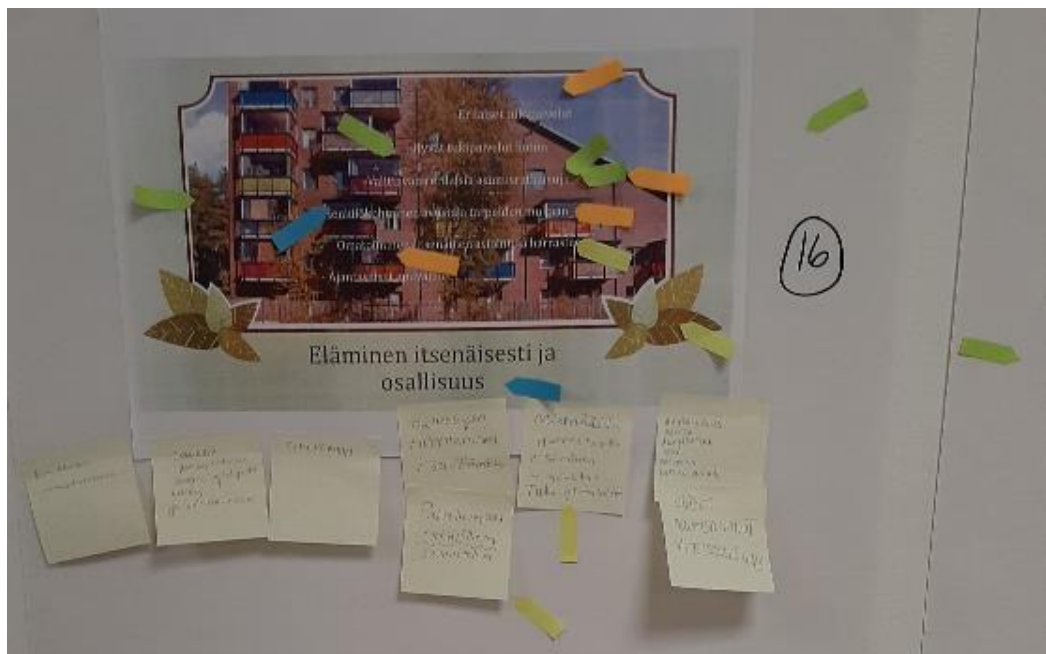
Samoin kuin työpajaan 1, opinnäytetyöntekijä laati kirjallisen suunnitelman työpajan toteutuksesta ja toimitti sen opinnäytetyön työelämäohjaajalle. Tiloihin, materiaaleihin ja tarjoiluihin liittyvää järjestelyapua sain alueellisen neuvoston sihteeriltä. Työpajaan ilmoittautuneita oli sitä edeltävänä päivänä 28 ja kolme avustajaa.

5.1.4 Yhteiskehittämisen työpaja 2

Toisen työpajan alkaessa torstaina 17.10.2019 paikalla oli 22 osallistujaa ja kaksi työpajanohjaajaa, eli opinnäytetyöntekijä ja vammaispalvelupäällikkö. Työpaja toteutettiin edelleen Omatorilla Mikkelissä, tosin eri tilassa kuin ensimmäinen työpaja. Osallistujat toivotettiin heidän saapuessaan tervetulleiksi kättelemällä ja pyydettiin aloituspalaute samoin kuin ensimmäisessä työpajassa kuvien avulla (ks. 5.1.2). Osallistujista seitsemän olivat työpajaan saapuessaan iloisia, kuusi osallistujaa tunsivat ihmetystä ja kaksi osallistujaa rastittivat innostunut vaihtoehdon. Kaikkien osalta aloituspalauterastia ei saatu, tämä oli osaltaan tilaan liittyvä haaste, eli seitsemän osallistujaa ei rastittanut mitään.

Opinnäytetyöntekijä aloitti työpajan esittelyillä ja selkeyttämällä osallistujille päivän aikataulun, tavoitteen ja haasteen sekä fyysiset tilaratkaisut. Seuraavaksi oli kertaus siitä, että kyseessä on samalla opinnäytetyö ja toivomus oli saada mahdollisimman paljon kirjallisena papereihin ylös asioita siihen hyödynnettäväksi. Osallistujille esiteltiin suostumuslomake (liite 3.) ja kysyttiin näin halukkuus osallistua ja myös lupa hyödyntää työpajassa syntyviä materiaaleja opinnäytetyössä.

Toisen työpajan työskentely aloitettiin Tuplatiimi-menetelmällä, jossa pareittain tutustuttiin 1. työpajan tuotoksiin, täydennettiin niitä post it -lapuille kirjoittamalla ja saatiin näin lisätietoa eri sisältöalueille kuuluvien asioiden nykytilanteesta Essoten alueella. Työpajan ohjaaja jakoi osallistujat pareittain niin, että ensimmäiseen pajaan osallistujat ottivat pareikseen uudet osallistujat. Tavoitteena oli tutustuminen ja samalla ensimmäisessä työpajassa esiin nousseiden asioiden kertaaminen ja uuden tiedon tuottaminen. Konkreettisesti tilassa siis kierrettiin pareittain 12 eri sisältöalueen kuvalta (kuva 5) toiselle kahden minuutin välein. Kierroksen jälkeen toisena tehtävänä jokainen sai itselleen 5 pientä post it -tarralappua. Tehtiin pisteytys eli tarralappu sai kiinnittää eri sisältöalueilla olevien asioiden painoarvoa ja kehittämistarvetta ajatellen, mihin kukin osallistuja halusi. Jokaisella oli käytössään siis viisi tarraa, joista kaksi sai kiinnittää omalle ehdotukselle. Asiaa havainnollistava kuva 6.

Kuva 6. Kuva pisteytyksestä ja tiedon täydentämisestä työpajassa 2

Pisteyttämisen jälkeen pidettiin työskentelyssä noin 10 minuutin kahvitauko, jolloin työpajan ohjaajat laskivat annetut pisteet ja ne merkittiin papereihin näkyville. Tauon jälkeen yhteistä työskentelyä oli alun perin tarkoitus jatkaa eri tiloissa, mutta työpajan ohjaaja teki päätöksen jatkaa samassa tilassa, koska osallistujia oli ennakoilmoittautumisia vähemmän.

Yhteinen työskentely jatkui annetun pisteytyksen tarkastelulla, ja sen jälkeen alettiin muodostaa eri sisältöalueista isompia teemakokonaisuuksia. Työpajaan osallistujat yhdessä teemoittelivat/ryhmittelivät 12 eri sisältöaluetta niin, että niistä muodostui 4 sisältöaluetta. Näin ollen yhteistoiminnallisesti muodostettiin uudet sisältöalueet, joilla vammaispoliittista ohjelmaa vietin tästä eteenpäin (taulukko 3). Tämä oli opinnäytetyön tekijän kannalta merkittävä asia toisessa työpajassa. Niistä alkoi muodostua runko ja aihekokonaisuudet vammaispoliittisen ohjelman luonnokselle. Toisen työpajan osallistujissa oli mukana myös kuntien edustajia. Osallistujista noin puolet oli vammaisalalla työskenteleviä. Ensimmäisessä työpajassa vastaavasti ammattilaisten osuus oli ollut alle puolet osallistujista.

Taulukko 3. Sisältöalueiden ryhmittely ja pisteet

			18/18
1. Vammaisten henkilöiden osallisuus	17	2. Liikkuminen	9
Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo	16	Esteettömyys ja Saavutettavuus	9
Eläminen itsenäisesti ja osallisuus	16	3. Työ ja työllistyminen	8
Kulttuuri- virkistys ja vapaa-ajantoiminta	2	Koulutus	10
Tietoisuuden ja tietopohjan lisääminen	1	4. Riittävä elintaso ja sosiaaliturva	4
Kansainvälinen yhteistyö	0	Terveys ja kuntoutus	5
	52		9

Osallistujia pyydettiin hakeutumaan itselleen kiinnostavimman sisältöalueen/aihekokonaisuuden äärelle. Työskentelyä jatkettiin eteenpäin ryhmissä pohdittien toimenpide- ja kehittämissuhteita syntyneille neljälle uudelle sisältöalueelle. Työpajan ohjaaja antoi ryhmille pohjatiedoksi edellisessä työpajassa esille nousseet asiat, mitä kehitettävää tai mikä toimii jo hyvin alueen vammaisten henkilöiden arjessa. Asiat oli kirjoitettu puhtaaksi ja jaettu eri sisältöalueiden alle valmiiksi. Jokaisessa neljässä ryhmässä yksi osallistujista toimi

sihteerinä kirjaten asioita paperiin ylös, ja ne esiteltiin työskentelyn lopussa ryhmittäin toisille. Työpajojen tulokset esitellään yksityiskohtaisemmin luvussa 6.1.

Työpajan lopussa pidettiin lyhyt yhteenveto päivästä ja jatkotyöskentelystä sekä kerättiin osallistujilta kirjalliset palautteet samalla lomakkeella kuin työpajassa 1 (liite 5). Loppukeskustelussa eräs osallistuja nosti esiin vammaispoliittisen ohjelman julkaisun. Hän esitti toiveen julkaisutilaisuuden järjestämisestä, ja asia sai myös muilta paikallaolijoilta kannatusta. Sovittiin, että julkaisutilaisuus pidetään, kun ohjelma valmistuu.

5.1.5 Osallistujien palautteet työpajoista

Työpajoista kerätyt palautteet kertoivat tunnelman olleen positiivinen, avoin ja aktiivinen. Osallistujilla oli syntynyt kokemus siitä, että he olivat saaneet äänensä kuuluviin. Palaute saatiin kaikilta 12 osallistujalta työpajasta 1, ja työpajasta 2 palautteen täytti 22 osallistujasta 18. Työpajoista saadut palautteet kootusti liitteenä 7.

Käytännön järjestelyihin oltiin kokonaisuudessaan hyvin tyytyväisiä, samoin valittuihin menetelmiin ja ohjaamiseen. Esiin voidaan nostaa toive siitä, että aikaa olisi ollut enemmän. Työpajan aihe oli osallistujille mielenkiintoinen. Voidaan myös pitää onnistumisena sitä, että osallistujat olisivat halunneet työskennellä pidempään, kun työpajan kesto oli molemmilla kerroilla kaksi ja puoli tuntia. Työpajojen kestosta kaksi kolmasosaa oli molemmilla kerroilla varattu nimenomaan osallistujien työskentelyyn. Etukäteistiedon välittymisessä oli joi-tain eroja. Osassa kuntia vammaisneuvoston sihteeille lähtenyt tieto ei heti ollut välittynyt neuvostojen jäsenille, ja ehkä siksi osalle etukäteisinfoa oli riittävästi, kun taas osa koki sen puutteelliseksi.

5.2 Luonnosversion kirjoittaminen

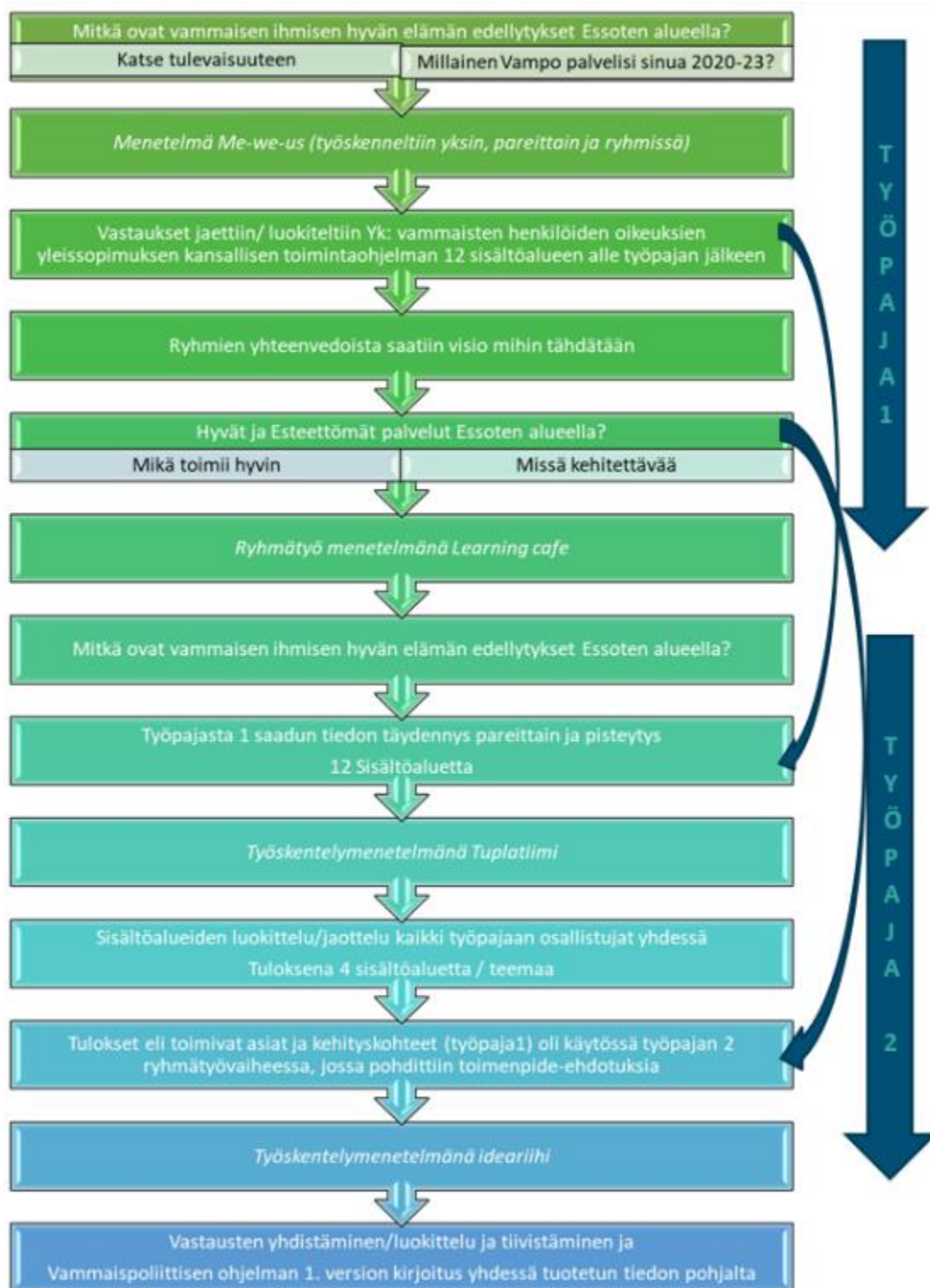
Työpajojen jälkeen alkoi tulosten puhtaaksi kirjoittaminen, koonti ja luokittelu. Opinnäytetyöntekijä kirjoitti puhtaaksi ensimmäisen työpajan jälkeen jokaisen post it -lapun ja ryhmien yhteenvedot, samoin Learning Cafe -menetelmällä

tuotetut asiat, jotka toimivat hyvin sekä mitä kehitettävää työpajoihin osallistuneet nostivat esiin. Saatuja tuloksia täydennettiin ja hyödynnettiin työpajassa 2. Toisen työpajan jälkeen eri sisältöalueiden alle lisättiin puhtaaksi kirjoitettuna kaikki työpajassa esiinnousseet asiat. Lisäksi osallistujien ryhmissä tuotamat toimenpide- ja kehittämissuositukset kirjoitettiin puhtaaksi.

Tutkimuskirjallisuudessa puhutaan tutkimusprosessin kulun yhteydessä selkeästi aineiston keräämisestä ja sen otannon laajuudesta sekä analyysitavoista (Vilkkä 2005, 43; Ojasalo ym. 2014, 40; Kananen 2017, 52). Tässä opinnäytetyössä on kyse kehittämistyöstä, jossa käytetään eri menetelmiä. Menetelmien moninaisuus on kehittämistyölle ominaista ja oleellista (Ojasalo ym. 2014, 40; Vilkkä 2005, 28). Työpajoissa tuotettu materiaali toimi siis aineistona vammaispoliittisen ohjelman luonnosversion kirjoittamiselle. Kuvassa 7 avataan vaiheittain työpajojen osalta kehittämissuositusten tiedontuotantoa.

Toisessa työpajassa Essoten alueen vammaispoliittiselle ohjelmalle muodostettiin yhdessä sisältöalueet, yhdistelemällä konkreettisesti alkuperäisistä 12 sisältöalueista neljä. Opinnäytetyöntekijä laitoi yksittäiset asiat Excel-taulukoon neljän eri välilehden alle. Tehtiin asioiden tiivistämistä, yhdistelyä ja luokittelua ja kirjoitettiin sitten asiat uudelleen lauseiksi sisältöalueiden otsikoiden alle. Tulokset tarkemmin kirjoitettuna auki luvussa 6.1.

Opinnäytetyöntekijällä oli myös opettajien kanssa ohjaus tässä vaiheessa, jossa käytiin läpi se, että oleellisinta on kuvata tarkasti auki se, mitä kehittämissuositusten prosessissa on tehty. Aineiston analyysitavoista keskusteltiin ohjauksessa myös ja todettiin luokittelun ja tiivistämisen olevan nyt oikea tapa edetä aineiston kanssa. Kananen (2017, 146) mukaan luokittelu tarkoittaa käsitteiden ja samaa tarkoittavien asioiden yhdistämistä, jolloin ne muodostavat loogisen kokonaisuuden.

Kuva 7. Tiedontuotanto työpajoissa

Ensimmäisen version vammaispoliittisesta ohjelmasta opinnäytetyöntekijä esitteli Essoten alueen vanhus- ja vammaisneuvoston kokouksessa 13.11.2019. Neuvostolle kerrottiin työpajojen tuloksista sekä suunnitellusta kehittämisen prosessin etenemisestä. Kokouksessa käytiin myös läpi tehokkaat kanavat tiedottamiseen luonnosversion kommentointimahdollisuudesta. Neuvostolle esiteltiin kommentointiin käytettävä sähköinen alusta Ota kantaa.fi. Se on

yksi osa oikeusministeriön verkossa toimivia demokratiapalveluita, muita ovat esim. kansalais- ja kuntalaisaloite ja nuortenideat.fi-palvelu. (Tietoa palvelusta s.a.) Tein kokouksessa saadun palautteen perusteella sähköiselle alustalle kommentoitavaksi kaksi versiota, toinen oli Word-muodossa ja toinen lyhyempänä diaesityksenä. Kokouksessa myös sovittiin valmiin vammaispoliittisen ohjelman julkaisutilaisuus tammikuun 2020 viikolle 4.

Opinnäytetyön työelämäohjaajan kanssa pidettiin luonnosversion laadintavaiheessa palaverit Mikkelissä 13.11. sekä 26.11. Muutoin muokkasimme asiakirjaa sähköpostin ja puhelimen välityksellä. Myös vanhus- ja vammaispalvelujen johtaja luki ja kommentoi luonnosversiota ennen sen julkaisua sähköisellä alustalla.

5.3 Avoin kommentointi sähköisellä alustalla

Työpajoista kootun materiaalin pohjalta kirjoitettu kommentoitava versio julkaistiin otakantaa.fi -palvelussa 27.11., ja se oli siellä kommentoitavana 9.12.2019 saakka, eli noin kaksi ja puoli viikkoa. Suunnitelmavaiheessa päätin hyödyntää opinnäytetyössäni avointa kuulemista luonnosvaiheessa ja halusin kokeilla tähän sähköistä otakantaa.fi-palvelua. Työssäni olin aiemmin käyttänyt Nuortenideat.fi-sähköistä vaikuttamispalvelua ja todennut sen hyväksi ja käytettävyydeltään helpoksi käyttää.

Valtakunnallisessa VamO-hankkeessa on tutkittu vammaisten ihmisten kokemuksia vammaissosiaalityön prosesseissa osallisuuden näkökulmasta. Vastajaat kokivat, että osallistumalla palvelujen kehittämiseen osallisuuden toteutumiseen on mahdollisuus vaikuttaa. Hankkeessa kysyttiin, mitä väyliä pitkin kehittämiseen haluttiin osallistua. Verkossa annettavan palautteen tai muun kirjallisen palautteen anto oli selkeästi suosituin vaihtoehto. (Heini ym. 2019, 40.) Tämän perusteella opinnäytetyöntekijä esitti tähän kehittämisprosessiin yhdeksi vaiheeksi avointa verkossa toteutettavaa kommentointimahdollisuutta.

Otakantaa.fi-palvelu

Sähköiseen palveluun kirjautuminen tehtiin opinnäytetyöntekijän eli opiskelijan itse tälle hankkeelle luomilla tunnuksilla. Organisaation on mahdollista halutessaan kirjautua sinne myös organisaation tunnuksilla ja luoda tarvitsemiaan kyselyitä tai keskusteluja eli avoimia kommentointimahdollisuuksia eri hankkeisiin. Palvelun käyttöönotto ja sinne hankkeen luominen edellyttää kirjautumista. Kirjautuminen sujui helposti ja palvelun käyttö sujuvasti. Asiasta laadittiin esittelyteksti ja liitettiin kuva ja kaksi eri tiedostoa luettavaksi ja kommentoitavaksi. Luonnostilassa on mahdollista muokata kaikki valmiiksi ennen hankkeen julkaisemista.

”Otakantaa.fi on kansalaisten, järjestöjen ja viranomaisten keskinäistä vuoropuhelua ja osallistumista tehostava verkkopalvelu. Palvelu helpottaa kansalaisvaikuttamista ja tiedonsaantia sekä lisää päätösten valmistelun ja päätöksenteon läpinäkyvyyttä ja parantaa niiden laatua.” (Tietoa palvelusta s.a.)

Oikeusministeriöllä on olemassa demokratiapalvelukokonaisuus, josta Otakantaa.fi-palvelu on osa. Sille on myönnetty Saavutettavuus huomioitu -leima. Saavutettavuusleima myönnetään sellaisille verkkosivustoille, joissa on huomioitu erilaisten käyttäjäryhmien tarpeet. Palvelun käyttö on maksutonta, ja sitä voidaan käyttää ilman rekisteröitymistä. Palvelun kautta oli siis mahdollista helposti ja nimettömästi kommentoida valmisteilla olevaa ohjelmaa. Ennen kaikkea haluttiin tarjota mahdollisuus kaikille alueella asuville asiasta kiinnostuneille kommentointiin. Luonnosversioon toivottiin monipuolista palautetta, koskien sisältöä enemmän kuin ulkoasua, joka ei ollut luonnoksessa lopullinen.

Tiedottaminen kommentointimahdollisuudesta

Laaja tiedottaminen kommentointimahdollisuudesta oli tavoitteena, jotta luonnokseen saataisiin laajasti erilaisia huomioita. Vanhus- ja vammaisneuvoston sekä järjestöjen kautta toivottiin saatavan tietoa eteenpäin luonnosversion kommentoinnista. Lisäksi laadittiin tiedote jaettavaksi Essoten tiedottajan kautta. Tiedote liitteenä 8. Tiedote laitettiin laajalla jakelulla tiedotusvälineille ja samanaikaisesti vanhus- ja vammaisneuvoston sihteerin kautta työpajoihin kutsutuille sekä alueen kaikille vanhus- ja vammaisneuvostoille.

Tiedotteen julkaisun jälkeen saatiin muutama palaute. Toinen koski lyhyttä kommentointiaikaa sekä sitä, ettei tarvittavaa liitettä ollut löytynyt. Korjasin

esittelytekstiin ohjeeksi, miten liitteet saadaan klikkaamalla auki. Muuta palautetta koskien palvelun käytettävyyttä ei opinnäytetyöntekijälle tullut.

5.4 Asiantuntijaryhmän kokoaminen

Palaverissa Mikkelissä 26.11. opinnäytetyöntekijän ja työelämäohjaajan kesken pohdittiin työn saattamista loppuun avoimen kommentointivaiheen jälkeen. Todettiin, että kootaan olemassa olevien sisältöalueiden mukainen asiantuntijaryhmä avuksi siihen. Opinnäytetyön suunnitelmassa lukee, että työpajoja järjestetään tarvittava määrä ja kehitysprosessin edetessä olemassa olevaa tietoa voidaan täydentää asiantuntijahaastatteluilla. Kehitysprosessin aloitusvaiheessa oli vielä mahdotonta hahmottaa, miten työskentely etenee ja millaista tiedon täydennystä tarvitaan. Työpajoja oli varauduttu pitämään 2–4 kappaletta suunnitelmavaiheessa. Kolmen kuukauden etenemisen jälkeen päätös siitä, että ns. kolmas työpaja toteutetaan asiantuntijaryhmänä, syntyi kuin itsestään.

Sisältöalueita vammaispoliittisen ohjelman luonnoksessa on neljä; osallisuus ja yhdenvertaisuus, koulutus ja työllisyys, esteetön ympäristö ja saavutettavat palvelut sekä sosiaali- ja terveyspalvelut. Pohdittiin yhdessä työelämäohjaajan sekä ohjaavan opettajan kanssa henkilöitä asiantuntijoiksi. Opinnäytetyöntekijä kysyi 28. - 29.11. sähköpostilla ja puhelimitse 5 eri henkilöä osallistumaan asiantuntijaryhmään 12.12. Mukaan saatiin kaikki asiantuntijat, joita pyysimme, yhden kanssa sovittiin hänen osallistumisestaan kommentoimalla koottua materiaalia etänä päivää aiemmin eli 11.12. Asiantuntijaryhmään kutsuttiin Essoten alueen vammaisneuvoston puheenjohtaja, maakuntaliiton kehittämispäällikkö, sosiaali- ja terveysalan lehtori Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulusta, Vaalijalan Savoset monipalvelukeskuksen johtaja, kolme edellä mainittua edustivat myös mm. Etelä-Savon vammaisfoorumia. Lisäksi liikennesuunnittelija Mikkelin kaupungilta sekä Essoten vammaispalvelupäällikkö, joka siis toimii myös opinnäytetyön työelämäohjaajana.

5.5 Vammaispoliittisen ohjelman kirjoittaminen

Opinnäytetyön tavoitteeksi oli suunnitelmavaiheessa sovittu vammaispoliittisen ohjelman kirjoittaminen. Yhteinen aikataulu ja käytettävät menetelmät oli

valittu, ja päämääränä oli pitää prosessin eteneminen yksinkertaisena. Osallistavien menetelmien avulla pyrittiin nostamaan esiin keskeiset kehittämisen kohteet alueen vammaisasioissa ja kirjata ne selkeästi ylös.

Kirjoittaminen tapahtui vaiheittain marraskuun 2019 ja helmikuun 2020 välisenä aikana. Syys- ja lokakuussa 2019 sidosryhmille pidettyjen työpajojen jälkeen opinnäytetyöntekijä kirjoitti ensimmäisen luonnosversion, siitä tarkemmin edellä, luvussa 5.2. Luonnosversio sisälsi työpajoissa tuotetut asiat. Ne olivat kirjoitettuna neljän eri teeman eli sisältöalueen alle, jotka työpajoihin osallistujat olivat muodostaneet. Julkaistussa luonnosversiossa oli 21 sivua ja lähteet. Luonnosversiossa esitettiin eri pääluvuissa sisältöalueiden nykytila ja vammaispoliittisen ohjelman tavoitteet. Lopullisessa ohjelmassa ne on yhdistetty.

Opinnäytetyön tekijä on toukokuusta 2019 eli ideavaiheesta saakka lukenut toisten kuntien ja kuntayhtymien valmiita vammaispoliittisia ohjelmia. Ohjelmista on vertailemalla haettu selkeyttä ja suuntaa nyt tehtävään työhön. Merkittävää tässä kirjoitustyössä on ehdottomasti ollut se, että työpajoista esiin nousseet asiat on pyritty kuvaamaan ohjelmassa selkeinä kokonaisuuksina. Toinen tärkeä asia on se, että sisältöalueet muodostettiin yhteisesti työpajassa. Rakenteellinen ratkaisu syntyi siis yhteiskehittämisen menetelmin, ja näin ollen lopputulos on laajan osallistujajoukon muokkaama. Kirjoittaminen eteni versiosta toiseen muokkautuen saadun palautteen perusteella. Prosessikirjoittamisessa kirjoittaminen etenee versiosta toiseen ja kehitystyötä viedään myös kirjoittamalla eteenpäin (Ojasalo ym. 2014, 46). Ohjelman kirjoittaminen alkoi ns. puhtaalta pöydältä nojautuen täysin työpajoissa esiin nousseisiin asioihin. Opinnäytetyöntekijä on halunnut prosessissa tuoda esiin nimenomaan siihen osallistuneiden äänen läpi koko prosessin, luottaen siihen, että asiantuntijoita ovat ne, joita asia koskee.

Vammaispoliittisessa ohjelmassa on johdanto ja taustaluku varsinaisen ohjelman lisäksi, sekä lähteet ja liitteet. Luonnosversion julkaisun jälkeen ohjelman kirjoittamista jatkettiin eteenpäin koko ajan. Työelämäohjaajalta sain luonnosversion edelleen muokattavaksi kommentoituna 3.12. 2019. Opinnäytetyön ohjaavien opettajien kanssa ohjauksessa 9.12. 2019 katsottiin myös valmistuvan ohjelman muotoa ja sisältöjä tarkemmin. Asiantuntijaryhmälle toimitettiin

kolmannen vaiheen versio 10.12.2019, jota käytettiin alustana kokoontumisen muistiinpanoille.

Seuraavan eli neljännen vaiheen versio valmistui vielä ennen joulua, ja siihen sain kommentit työelämäohjaajalta 16.12. Tuon vaiheen jälkeen kirjoitin ohjelman omalta osaltani valmiiksi ja palautin luettavaksi ja kommentoitavaksi toimeksiantajalle 7.1. Viides versio tehtiin myös opinnäytetyöntekijän toimesta ulkoasultaan siihen muotoon, miltä se lopullisena näyttää, siihen saakka se oli ollut oppilaitoksen raportin muodossa. Myös ohjaaville opettajille viimeisin versio lähti luettavaksi 9.1. Vammaispoliittisen ohjelman viimeistelyn lisäksi opinnäytetyöntekijä laati valmiiksi kutsun (liite 9.) ja tiedotteen (liite 10.) julkaisutilaisuudesta, joka pidettiin Omatorilla Mikkelissä 21.1. Ne toimitettiin tarkastettaviksi 7.1. Kutsut julkaisutilaisuuteen toimitettiin Essoten alueellisen vanhus- ja vammaisneuvoston sihteerin sekä Essoten tiedottajan kautta 10.1.2020.

Vammaispoliittisen ohjelman sisältöalueilla kuvattujen asioiden, esimerkiksi työllistyminen tai esteetön rakentaminen, taustoitusta on tehty ajankohtaista tutkimus- tai muutoin hyvin perusteltua tietoa hyödyntäen ja kirjoittamisen viitteet ovat opinnäytetyön ohjeistuksen mukaisia. Lopputuloksena Essoten alueen vammaispoliittisessa ohjelmassa on 27 sivua ja lähteitä 8 sivua sekä liitteitä 2 sivua.

6 KEHITTÄMISTYÖN TULOKSET

Kehittämistyön tulokset kuvataan tässä luvussa vammaispoliittiseen ohjelmaan syntyneiden neljän teeman eli sisältöalueen alle luokiteltuna. Vaiheittain syntyneet yhteiskehittämisen tulokset pyritään kuvaamaan yhteenvetoina ja muutamia aineistoesimerkkejä esiin nostaan. Työpajoista kootut aineistot toimivat vammaispoliittisen ohjelman kirjoittamisen ensisijaisina tiedonlähteinä, ja avoimen kommentoinnin sekä asiantuntijaryhmän kautta saatu tieto täydensivät ja tiivistivät saatuja tuloksia. Luvussa 7 kuvataan, miten tässä prosessissa vaiheittain esiin nousseet tulokset peilautuvat olemassa olevaan ajankohtaiseen vammaisalan tutkimukseen.

Työpajoissa tuotettu materiaali kirjoitettiin ensin ns. raakaversioksi Word-ohjelmaan, jonka jälkeen opinnäytetyöntekijä luokitteli ja tiivisti sen. Asiat kirjoitettiin myös Exel-taulukkoon, jossa tapahtui myös teemoittelua ja tiivistämistä. Työpajoissa tuotettu materiaali, luokiteltiin YK:n kansallisen vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen toimenpideohjelman 12 sisältöalueen alle, joista yhteinen teemoittelu tuotti lopulta 4 sisältöaluetta. Opinnäytetyön liitteenä 11 on esimerkki tulosten luokittelusta. Tiivistämisen, teemoittelun ja luokittelun jälkeen työpajoissa sekä avoimessa kommentoinnissa esiin nousseet asiat on kirjoitettu takaisin tekstimuotoon yhteenvetoina, jotka on luettavissa seuraavissa luvuissa. Luku 6.3 esittelee, miten asiantuntijaryhmä tiivisti koottuja tuloksia ja miten siellä toimittiin.

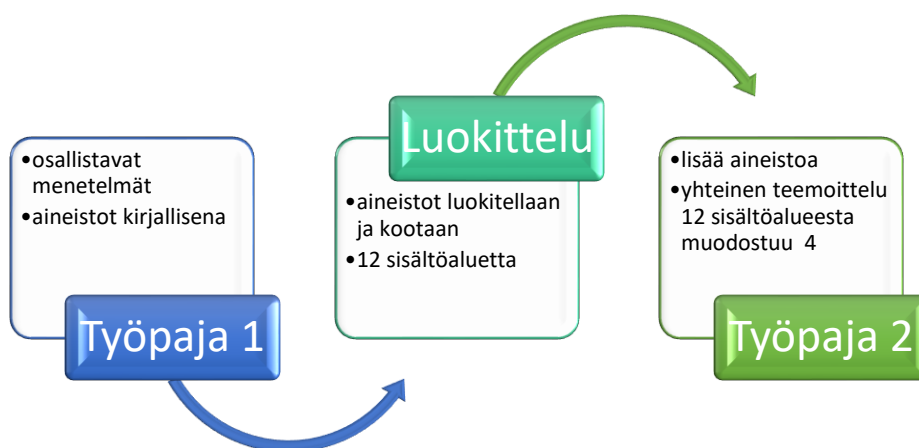
6.1 Työpajoista visio, toimenpide-ehdotukset ja toimintalinjaukset

Ensimmäisessä työpajassa yhteinen työskentely aloitettiin Me-We-Us -menetelmällä, joka varmistaa kaikkien osallistumisen. Mitkä ovat vammaisen henkilön hyvän elämän edellytykset Essoten alueella? -kysymystä pohdittiin ensin yksin, sitten pareittain ja neljän hengen ryhmissä. Kaikki asiat kirjattiin ylös, ja ryhmien tuotokset käytiin vielä yhdessä läpi. Työskentelyssä syntyneistä yhteenvedoista nostettiin tämän vammaispoliittisen ohjelman visio. Toisessa työpajassa visiota vielä hivenen täydennettiin, mutta muutoin se syntyi siis ensimmäisen tunnin aikana tätä yhteiskehittämisen prosessia. Visio on yleiskäsite, joka tarkoittaa tulevaisuudenkuvaa, näkymää tai hahmotelmaa (YSO). Yhteiskehittämisessä syntynyt visio vammaisen ihmisen hyvän elämän edellytyksistä Essoten alueella kuvassa 8.

- Palvelut kaikille sopiviksi; saatavuus, selkeys ja viranomaisyhteistyö.
- Turvallisuuden tunne siitä, että elämä jatkuu ja palvelut ovat toimivia vammaisuudesta huolimatta. Kun tiedonkulku muutoksista on sujuvaa, toteutuvat oikea-aikaiset ja yksilölliset palvelut.
- Itsemääräämisoikeuden tukeminen ja siihen ohjaaminen.
- Vammaisille mahdollisuus elinikäiseen oppimiseen ja työhön.
- Innovatiivisuus, osallisuus ja aito kuuleminen toiminnan kehittämisessä; hankkeiden ja kolmannen sektorin kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeää.

Kuva 8. Visio vammaisen ihmisen hyvän elämän edellytyksistä Essoten alueella

Työpajoissa syntynyttä aineistoa ja sen hyödyntämistä vaiheittain kuvataan kuvassa 7. Teemojen eli vammaispoliittisen ohjelman sisältöalueiden muokautuminen tässä prosessissa tapahtui toisessa työpajassa. Ensimmäisessä työpajassa tuotettu aineisto luokiteltiin YK:n kansallisen toimenpideohjelman 12 sisältöalueen alle (taulukko 3). Toiseen työpajaan osallistujat yhdessä teemoittelivat 12 eri sisältöaluetta niin, että niistä muodostui 4 sisältöaluetta.

Kuva 9. Sisältöalueiden muodostuminen työpajoissa

Työpajassa 2 työskenneltiin myös ryhmissä pohtien toimenpide- ja kehittämissuhteita syntyneille neljälle uudelle sisältöalueelle. Vammaispoliittisen ohjelman luonnosversiossa esitetyt strategiset tavoitteet ja toimenpide-ehdotukset kirjoitettiin työpajoista esiin nousseiden asioiden pohjalta. Lopulliseen ohjelmaan ne kirjoitettiin toimenpide-ehdotuksina ja toimintalinjauksina.

6.1.1 Osallisuus ja yhdenvertaisuus

Osallisuus ja vaikuttamismahdollisuudet koetaan todella tärkeinä asioina, ja vammaispoliittiseen ohjelmaan halutaan tuoda asiakasnäkökulma aidosti esiin. Vastauksissa nousivat esiin vertaistuki, kokemusasiantuntijuus sekä osallisuusraati. Osallisuutta edistää vammaisia avustavat henkilöt niin liikkumisessa, harrastuksissa kuin kaikessa arjessa. Erilaisten kommunikaatiomenetelmien osaaminen ja tulkkaukspalveluiden saatavuus sekä käyttö mahdollistavat osallisuuden. Aito kuuleminen ja huomioon ottaminen etenkin muutostilanteissa on tärkeää.

Vammaisen henkilön oman äänen esiintuominen, itsemääräämisoikeuden tukeminen ja ohjaaminen, tuettu päätöksenteko sekä henkilökohtainen budjetointi tukevat osallisuutta ja yhdenvertaisuutta. Vastauksissa nousivat lisäksi esiin valinnanvapaus, yksilöllisyys, joustavuus sekä tarpeen mukaiset ja riittävät palvelut sekä kunnioitus, arvostus ja yhdenvertaisuus eri alueilla asuville.

Eläminen itsenäisesti ja osallisuus merkitsee mm. mahdollisuutta valita asuinpaikkansa sekä muuttaa asuinpaikkakuntaa. Sillä tarkoitetaan myös omatoimista ja itsenäistä asiointia sekä harrastusmahdollisuuksia. Usein tarvitaan erilaisia hyviä tukipalveluja kotiin, henkilökohtainen avustaja tarpeen mukaan ja ajantasaiset apuvälineet. Uudet asumismuodot mahdollistavat yhteisöllisyyden ja valittavana on erilaisia asumisratkaisuja. Palveluohjauksen kannalta olennaista on olemassa olevien voimavarojen ja palvelujen selvittäminen ja hyödyntäminen sekä niistä tiedottaminen ja suunnitelman laadinta.

Kulttuuri- virkistys- ja vapaa-ajantoiminnan mahdollistavat usein avustajat, joiden avulla voi harrastaa. On olemassa menokavereita ja kulttuurikavereita, jotka voivat useimmiten osallistua toimintaan saattajina ilmaiseksi. Mielekkäiden harrastusten etsiminen, kommunikoinnin turvaaminen ja esteettömyydestä huolehtiminen mahdollistaisivat vammaisten vapaa-ajantoimintaa. Kolmannen sektorin järjestämä erityisryhmien vapaa-ajantoiminta, vertaistuellinen toiminta sekä taide- ja luontolähtöiset menetelmät on nostettu työpajan vastauksissa esiin. Tietoa tarvitaan niin osallistujille kootusti kaikesta erilaisesta toiminnasta kuin toiminnan järjestäjille toimintaan osallistumisen esteiden poistamiseksi.

Tietoisuuden ja tietopohjan lisääminen tarkoittaa esimerkiksi vammaisuuden huomioimista kaikissa palveluissa, liikenne, rakentaminen ja niin edelleen. Työpajassa ehdotettiin, että palveluntuottajille voidaan järjestää koulutusta siitä, miten vammaisuus vaikuttaa sekä kokonaisvaltaisesta esteettömyydestä tietoa. Myös vammaisten oikeuksista tulee jakaa tietoa sekä pyrkiä vaikuttamaan asenneilmastoon. Saumaton viranomaisyhteistyö edellyttää avoimuutta palveluntarjonnasta ja osallistamista. Tietopohjan lisäämisessä digitaalisuus ja selkokielen tiedotus tuovat lisää mahdollisuuksia. Käytetään asiakkaan käyttämää kommunikointikieltä ja tiedotetaan eri kanavia käyttäen lisäten tiedon

tavoitettavuutta. Vastauksissa toivotaan riittävän aikaista tilanteiden huomioimista, palvelumuutoksista tiedottamista sekä tietoa valitusmahdollisuudesta.

Kansainvälinen yhteistyö voisi tarkoittaa vertaistukea, mahdollisuutta osallistua kansainvälisiin seminaareihin tai kansainvälisen tutkimustiedon hyödyntämistä, kokemusten vaihtoa ja vierailuja ystävyysryhmien tai asiantuntijaryhmien välillä.

6.1.2 Koulutus ja työllisyys

Koulutuksessa työpajan vastauksissa korostui yksilöllisen, tarpeen mukaisen ja riittävän tuen antaminen oppijalle. Yhdenvertaisten opiskelumahdollisuuksien turvaaminen vammasta huolimatta, ja nivelvaiheiden tuen saaminen nousivat esiin. Tähän kuuluu kommunikoinnin turvaaminen ja erilaiset tavat suorittaa opintoja esteettömässä ympäristössä. Opettajien tiedottaminen ja koulutus nähtiin tärkeänä sisältäen oikea-aikaisen reagoinnin ja eri opetusmenetelmien käytön. Opettajien jaksamiseen haluttaisiin lisäkoulutuksella ja resursseilla vaikuttaa. Opettajien erityisosaamisen lisäksi avustajien riittävyys ja saatavuus sekä lähiopetuksen lisääminen mahdollistaisivat yksilöllistä tukea.

Vammaisten työllistämiseen kaivattiin joustavuutta ja työhön valmennuksen resurssien parantamista. Työpajassa ehdotettiin hankkeita edelläkävijöiksi ns. normaaleille työmarkkinoille työllistämiseen. Osatyökykyisyyden tunnistaminen on tärkeää ja kykeneville osa-aikaisen palkkatyön tekeminen. Työnantajille ehdotettiin koulutusta mm. työllistämismahdollisuuksista, tarvittavista muutostöistä ja -välineistä. Myös hallituksen toivottiin toimivan vajaakuntoisten työllistämisen hyväksi, esimerkiksi lakimuutoksin, työnantajien rahallisen tukemisen ja työllistämisen kiintiöiden avulla. Vammaisten työllistämisen asenneilmastoon ja arvoihin kaivattiin muutosta. Tiedottamisen ja markkinoinnin avulla työmarkkinoiden avoimuuden ja työelämän vetovoimaisuuden toivottiin lisääntyvän.

6.1.3 Liikkuminen, esteettömyys ja saavutettavuus

Työpajojen tuloksista nousi esiin kaikille turvallinen arki ja liikkuminen. Sen mahdollistaminen onnistuu niin esteettömän ympäristön, kuin eri vammaisryh-

mien huomioivan suunnittelun ja tiedottamisen kautta. Saavutettavuus voi tar-koittaa myös osittain yksilöllisesti suunniteltuja ratkaisuja, jotta ne olisivat toi-mivia. Rakentaminen, uudisrakentaminen ja rakennusten ylläpito on tehtävä huomioiden esteettömyys hisseissä ja rampeissa, ovien avautumisessa ja asuntojen sisätiloissa, samoin liikunta- ja vapaa-ajantiloissa. Kuntien raken-nusvalvonnan toivottiin hoitavan viivyttelämättä vammaisten asioita. Tilasuun-nittelun ja kaupunkisuunnittelun sekä liikenneväylien esteettömyydessä on huomioitava mm. kadunreunat ja pysäkit. Liikennevalojen äänimajakat sekä värit ja kontrastit ovat tärkeitä. Esteetön joukkoliikenne ja kuljetukset mahdol-listavat liikkumisen asuinpaikasta riippumatta. Virastoihin ja asiointipisteisiin tulee olla esteetön sisäänpääsy.

Esteettömät ja saavutettavat palvelut ovat myös kommunikoinnin mahdollista-via digipalveluja. Teknologia mahdollistaa yhä useammin kaikille saavutettavat palvelut ja myös mobiilipalveluita tulee hyödyntää.

6.1.4 Sosiaali- ja terveystyöpalvelut

Sosiaali- ja terveystyöpalvelujen kohdalla toimiva palveluohjaus ja palvelusuun-nitelman laatiminen korostuivat työpajojen vastauksissa. Osallistujat nostivat esiin, että tarvitaan selkeät hoitopolut ja lisätietoa siitä, mitkä vammaisten hen-kilöiden palveluista ovat kuntien järjestämiä ja mitkä Essotelle kuuluvia. Saa-vutettavuus, ohjaus ja selkokieliyys sekä ammattitaitoinen palvelu nousivat esiin. Tieto etuisuuksista ja niiden vaikutuksista toisiinsa vaativat asiantunte-musta.

Terveystyöpalveluilta odotettiin hoitoon pääsyä tarvittaessa ja sosiaalipalveluilta toimeentulon turvaamista. Toivottiin myös ihmisestä välittämistä vammasta huolimatta sekä palvelutilanteissa huomiota siihen, kuka on asiakas eli kenelle puhutaan. Palvelusuunnitelman päivittäminen riittävän usein mahdollistaa itse-näisen elämän ja vamman kanssa normaalin elämän palvelut.

6.2 Avoin kommentointi täydensi työpajoista saatua tietoa

Työpajoissa esiin nousseet asiat ja kehitysehdotukset oli koottu luonnosversi-oon eri sisältöalueiden alle. Avoimen kommentoinnin kautta saatiin tärkeitä kommentteja ja hyviä täydentäviä huomioita lopulliseen vammaispoliittiseen

ohjelmaan. Kommentoinnin aikana 27.11.- 9.12. 2019 saatiin yhteensä 13 kirjallista vastausta sähköiseen Otakantaa.fi-palveluun. Vastaukset koottiin ja luokiteltiin Word-tiedostoon.

Yleistä luonnehdintaa ohjelman luonnosversiosta oli kirjoitettu aika vähän, nimenomaan konkreettista sisältöä koskevaa palautetta saatiin kiitettävästi. Yhdessä palautteessa luonnosta kuvattiin sekavaksi ja yhdessä pintapuoliseksi ja ehkä liian kehitysvammaisemmaksi. Vastaavasti yhdessä palautteessa sanottiin, että aihe on tärkeä ja hyvin esitetty. Työpajoihin osallistujista ja sidosryhmistä kaivattiin yhdessä kommentissa tarkempaa tietoa, jotta sidosryhmien osaamisen monipuolisuutta voidaan arvioida. Avoimen kommentoinnin palautteet ovat jaettuna edellisen luvun sisältöalueiden alle.

Osallisuus ja yhdenvertaisuus

Kommenteissa nostettiin esiin avoimen keskustelun merkitys ja sitä kautta vaikuttaminen itseä tai lähimmäistä koskeviin asioihin. Todettiin, että ohjelma vaikuttaa hienolta, kunhan vammaiset ihmiset saavat itse vaikuttaa heitä koskeviin päätöksiin. Toivottiin läpinäkyvyyttä ja avoimuutta suunnitteluun ja päätöksentekoon.

”Tavoite on yhdenvertaiset mahdollisuudet vammattomien kansalaisten tavoin. Tätä seikkaa ei voi unohtaa ja ohittaa. Vammaispalvelulain tarkoitus ole kohdella vammaisia ihmisiä ryhmänä, vaan lain tarkoitus on huomioida yksilöllisyys kunkin vammaisen ihmisen elämänkaarella... se on yksilöllisyyttä, että vammaisen henkilö pystyy osallistumaan kaupungin tarjontaan normaaleihin palveluihin.”

Kommenteissa tuotiin esiin YK:n sopimuksen olevan lain tavoin kuntia ja kuntayhtymiä velvoittava sopimusasiakirja ja yhdenvertaisuuslainsäädäntö myös kaikkia hallinnonaloja koskeva. Kunnan toimialojen vastuun ja osuuden vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumisesta toivottiin tulevan ohjelmassa paremmin esiin.

”Voiko työn avulla pyrkiä ohjeistamaan toimintaa joustavammaksi, löytämään ehdotuksia toimintojen(päätöksenteko) nopeuttamiseen ja byrokratian keventämiseen. Jatkuvuuden keventäminen, ettei asiakkaalle koidu suurta harmia...”

Kolmessa palautteessa muistutettiin lasten ja nuorten sekä lapsiperheiden osuudesta ohjelmassa. Oikea-aikaisin palveluin heistä huolehtiminen säästää

varoja tulevaisuudessa. Kolmannen sektorin osuutta nykytilan kuvaukseen kaivattiin myös.

*”Kannustaisin vammaispalveluita ottamaan käyttöön asiakasraadin, jos vammaispalveluista tulee säästää, niin se tulisi tehdä käyttäjiä aidosti kuunnellen. Avain kysymys onkin oikeat palvelut ja toimivat palveluprosessit. Niiden kehittämiseen kannattaa hyödyntää käyttäjäkoke-
musta ei vain vammaisneuvoston vaan laajasti vammaisjärjestöt koolle ja käyttäjä raateja pystyyn. Uskon, että näin toimien saisimme yhteis-
työllä meille kaikille hyvinvoivan ja elinvoimaisen tulevaisuuden.”*

Vammaisten henkilöiden oikeuksista erilaisiin palveluihin tulisi palautteen mukaan laajasti tiedottaa. Yhdessä kommentissa asia esitettiin niin, että toivottiin riittävän ajoissa etukäteen tiedottaminen ymmärrettävästi ja saavutettavasti kaikille asiakkaille palveluissa ja tuissa tapahtuvista muutoksista sekä kunnassa/alueella tehdyistä linjauksista ja ohjeistuksista. Samoin tärkeää olisi tietoisuuden lisääminen vammaisten erityistarpeista ja tiedon kerääminen eri toimialoille päätöksentekoa ja suunnittelua varten.

”Tarpeen jatkuva kyseenalaistaminen itsessään aiheuttaa epätasa-arvoista kohtelua.”

Kommenteissa huomioitiin, ettei luonnosversiossa ole mainintaa itsenäisestä asumisesta vaan enemmän puhutaan palveluasumisesta. Mainittiin YK:n sopimuksen mukainen oikeus vammaisen henkilön itse päättää missä, miten ja kenen kanssa asuu. Lisäksi mainittiin itsenäisen elämän sisältävän paljon muitakin asioita kuin asumisen. Eräs kommentoija nosti esiin huolen siitä, miten käy vammaisten ihmisten mahdollisuuksien elää itsenäistä, oman näköistä elämää ja tehdä omia valintoja, jos palveluasumista karsitaan, kun sitä on Etelä-Savon maakunnassa paljon muihin alueisiin nähden.

”Etelä- Savo on Suomessa maakunta, jossa on suhteessa paljon iäkkäitä kuntalaisia. Ne vammaiset, jotka ovat esimerkiksi asuneet laitoksessa tai iäkkäiden vanhempien kanssa ovat oikeutetusti tarvinneet asunnon ja tukipalveluita.”

Toimenpiteiksi ehdotettiin riittävästi sopivia esteettömiä asuntoja, riittävästi yksilöllisen tarpeen mukaan henkilökohtaista apua eri järjestämistavoin, vammaisen henkilön oman mielipiteen, toiveiden ja valintojen huomioonottaminen ja tukeminen, riittävät yksilölliset apuvälineet sekä riittävät yksilöllisen tarpeen mukaiset liikkumisen mahdollistavat palvelut. Vammaispoliittisen ohjelman

luonnoksessa mainittiin työpajoissa esiin nousseet Kulttuurikaverit, menokaverit ja vapaa-ajanavustajat – kommentteissa pohdittiin, mistä kustannukset, palkkaus ja mistä avustajia ohjataan asiakkaiden käyttöön?

Koulutus ja työllisyys

Vammaisten henkilöiden normaali työllistyminen ja yrittäjäys haluttaisiin tuoda esiin. Eräässä kommentissa pohdittiin, mikä taho vastaa ammatillisesta koulutuksesta valmistuneen siirtymästä työelämään, seurataanko prosessia ja hyödynnetäänkö asiassa riittävää osaamista. Muistutettiin yhdenvertaisuuslain-säädännön säätelevän myös työelämää ja siitä, ettei kaikki vammaiset ole osatyökykyisiä tai toisinpäin. Varhaiskasvatuksen nykytilan kuvausta alueella kaivattiin ohjelmaan sekä tietoa perusopetuslain lähtökohtana toimivasta inkluusiivisesta opetuksesta.

Esteetön ympäristö ja saavutettavat palvelut

Tähän aihealueeseen liittyvät toimenpiteet toivottiin olevan konkreettisia, jotta niitä voidaan toteuttaa ja seurata. Esteettömyyssuunnitelma on erään kommentoijan mukaan kannatettava, samoin olisi hyvä saada kootut tiedot esteettömistä palveluista ja yksi paikka, johon puutteista ja esteistä voi ilmoittaa. Mahdollisuus osallistua asuinpaikasta riippumatta mainitaan kommentteissa. Vammaispalvelulain mukainen kuljetuspalvelu puuttui luonnoksesta. Yhdessä kommentissa pohdittiin myös asiaa saatavuuden kannalta;

”tarjonta on kattava, mutta mikä on palvelujen todellinen saatavuus”.

Sosiaali- ja terveystalvelut

Yhdessä kommentissa kysyttiin, onko ohjelman valmistelussa hyödynnetty erikoissairaanhoidon osaamista vammaisten henkilöiden huomioidussa, esiin nostettiin mm. Essoten kuntoutusyksikkö ja eri sairausryhmien kuntoutusohjaajat. Kuntoutuksen tulee olla oikea-aikaista, ja sitä tulee olla riittävästi, kommentissa pohdittiin, kuka koordinoi kuntoutusta.

Mainittiin, että palvelusuunnitelma on päivitettävä riittävän usein ja tarvittaessa käytettävä kuvallista palvelusuunnitelmaa. Tuotiin esille yhdenvertaisuus sosiaali- ja terveystalveluissa:

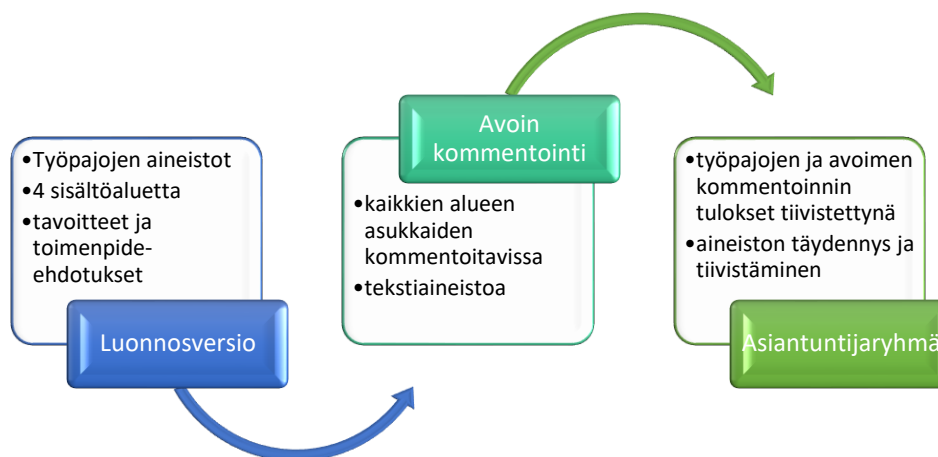
”vammaisilla henkilöillä on palveluja ja tukitoimia, jotka tukevat/mahdollistavat pääsyn samalle viivalle samassa tilanteessa olevien vammattomien kanssa.”

6.3 Sisältöalueittain koottu asiantuntijaryhmä tiivistä saatuja tuloksia

Asiantuntijaryhmän tapaaminen pidettiin Omatorilla 12.12. klo 12.30 - 16. Paikalla oli Essoten alueen vammaisneuvoston puheenjohtaja, maakuntaliiton kehittämispäällikkö, sosiaali- ja terveysalan lehtori Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulusta, liikennesuunnittelija Mikkelin kaupungilta, Essoten vammaispalvelupäällikkö sekä opinnäytetyöntekijä. Kokoon-tuminen aloitettiin esittelyillä, ja samalla opinnäytetyöntekijä esitteli ehdotuksen työskentelyn etenemisestä, joka hyväksyttiin. Osallistujille oli lähetetty sähköpostilla luonnosversio vammaispoliittisesta ohjelmasta 29.11. ja 10.12. Yksi asiantuntijaryhmään kutsutuista oli estynyt saapumaan paikalle, joten hänen kanssaan käytiin Skype-palaveri edellisenä päivänä 11.12. Häneltä saatiin sekä kirjallisena että keskustellen huomioita erityisesti liittyen koulutus- ja työllisyysosioon, mutta myös kokonaisuuteen liittyviä kommentteja, jotka esittelin toisille tapaamisessa.

Opinnäytetyöntekijä toimi asioiden esittelijänä, ja vammaispalvelupäällikkö kirjasi kaikki korjaus- ja täydennysehdotukset vammaispoliittisen ohjelman luonnosversioon muistiinpanoina. Edettiin teema eli sisältöalue kerrallaan, jolloin jokainen eri alan asiantuntija esitti siihen ensin omat huomionsa, joita yhdessä vielä täydennettiin. Alussa pohdittiin myös muutamia kokonaisuuteen liittyviä kysymyksiä yhdessä. Ohjelman nimi vahvistettiin, ja opinnäytetyöntekijä esitteli työn rakenteeseen liittyvän suurehkon muutoksen luonnosversioon verrattuna. Lopulliseen versioon yhdistettiin luonnosversion luvut 3 ja 4 sekä työpa-jassa syntyneen vision visuaalinen esittämistapa muokattiin ja poistettiin siitä yhteydestä Essoten strategia.

Yhteinen työskentely eteni niin, että työpajoissa syntyneet toimintalinjaukset ja toimenpide-ehdotukset käytiin sisältöalueittain läpi, täydennettiin avoimesta kommentoinneista sekä asiantuntijoiden keskustelusta nousseilla asioilla. Yhteiseen työskentelyyn varattu aika oli riittävä, mutta se käytettiin kyllä tehokkaasti. Osallistuneet antoivat opinnäytetyöntekijälle hyvää palautetta, kaikki kokivat tapaamisen hyödylliseksi ja kokivat oppineensa myös itse paljon ilta-päivän aikana.

Kuva 10. Luonnosversion muokkautuminen yhteiskehittämisen eri vaiheissa

Avoimesta kommentoinnista saadut palautteet oli kirjoitettu koosteeksi kommentointiajan päättymisen 9.12. jälkeen ja esiteltiin asiantuntijaryhmän tapamisessa 12.12. Asiantuntijaryhmä pohti yhdessä vastauksia osaan siellä esiin nostetuista kysymyksistä. Esimerkkinä Otakantaa.fi-palvelussa oli kommentoitu, että ohjelmaan kaivataan määritelmää vammaisuudesta. Opinnäytetyöntekijä oli samaa asiaa paljon pohtinut rajauksessaan. Päädyttiin siihen, ettei määritelmää laiteta, koska se on niin monitahoinen, perusteena on myös se, ettei vammaisuuden määritelmä toisi lisäarvoa vammaispoliittiselle ohjelmalle. Toisena esimerkkinä ehdotus, että olisi kiinnostavaa tietää asukasluku kunnittain ja vammaispalvelujen käyttäjien määrä. Tätä kuitenkin on lähes mahdotonta laskea, koska henkilöt käyttävät yksilöllisesti niin erilaisia palveluja ja tukitoimia.

Osallisuus-osioon saatiin ajankohtaista tietoa maakunnallisen osallisuusohjelman valmistelusta ja siihen liittyvästä järjestöneuvottelukunnasta. Vammaispoliittista ohjelmaa toivotaan käytettävän jatkossa eri osallisuusfoorumeissa. Esiin nousi myös ajankohtainen valtakunnallisessa valmistelussa oleva SOTE-keskus asia, josta alueellisen vanhus- ja vammaisneuvoston puheenjohtaja lupasi toimittaa lisätietoja materiaaliksi opinnäytetyöntekijälle. Todettiin myös, että vuokra-asumisen kehittämissuunnitelmissa kunnissa tulee huomioida vammaisten henkilöiden tarpeet itsenäisen asumisen mahdollistamiseksi.

Koululutusasioissa keskusteltiin mm. valmentavan koulutuksen järjestäjistä ja VALMA- ja TELMA-koulutuksista, joita sovittiin avattavan lyhyesti koulutusosioon. Koulutuksen ja työelämään siirtymisen nivelvaiheesta päädyttiin kysymään tarkentavaa lisätietoa TE-palvelujen kautta palveluesimieheltä sekä palveluohjaaja /TYP-johtajalta. Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri ja Taituri-opetus Mikkelissä päätettiin kuvata lyhyesti koulutusosioon. Ammatillinen kuntoutus nostetaan esiin ja samoin alueella toimivia työelämän osallisuutta ja työllistymistä edistäviä hankkeita, esimerkkinä OTE-kärkihanke ja Suunta yhdessä -hankkeet.

Ympäristöministeriön esteettömyysasetus rakentamisessa lisätään esteettömyysosioon. Lisäksi keskusteltiin Mikkelin esteettömyyssuunnitelman päivityksestä vuonna 2020. Vammaispoliittisen ohjelman työpajoissa esille nousut ajatus alueellisesta esteettömyyssuunnitelmasta huomioitiin ja todettiin olevan mahdollista hyödyntää Mikkelin suunnitelmaa alueellisesti ja sen valmisteluissa tulee olla vammaisneuvostoja mukana.

Esteettömyydestä ja digitaalisuudesta huomioitiin keskusteluissa myös maakunnan kehittämiseen liittyvät suuremmat kokonaisuudet, esimerkiksi maakuntastrategiaan liittyvä turvallinen ja saavutettava asuinympäristö. Myös maakuntastrategian päivitystyö käynnistyy vuonna 2020. Samoin maakuntaliitossa käynnistymässä oleva Digituen koordinaatiohanke tukee saavutettavuutta.

Muistiinpanojen pohjalta opinnäytetyöntekijä muokkasi ja kirjoitti lopullisen vammaispoliittisen ohjelman tekstit ja lähetti ne vielä luettavaksi asiantuntijaryhmään osallistuneille. He vahvistivat sähköpostilla laadittujen tekstien olevan tapaamisessa käydyn keskustelun mukaisia.

6.4 Ehdotukset vammaispoliittisen ohjelman jalkauttamiseen

Koivisto ym. (2017, 13) ovat tehneet arviointioppaan kehittäjille ja toteavat siinä vakiinnuttamisen olevan sitä helpompaa, mitä vahvemmin ratkaisun kanalta keskeiset toimijat (esim. kansalaiset, ammattilaiset, johto, päätöksenteko

ja muut kumppanit) ovat alun alkaen sitoutuneet ja osallistuneet yhteiseen kehittämistoimintaan. Vuorinen (2014, 19) toteaa, että strategiatyössä puhutaan muutoksesta nykytilanteesta parempaan tulevaan. Tulee siis tunnistaa ja huomata käyttää muutosjohtamisen keinoja strategiaa jalkautettaessa. Strategiatyön laadinta sujuu yleensä toimeenpanoa paremmin (Vuorinen, 2014, 251).

Mielestäni osallistaminen kahteen suuntaan on tärkeää. Yhtäältä toimivat työmenetelmät ja -käytänteet tuovat varmasti myös hyvää asiakaspalautetta, mikä on omiaan motivoimaan työntekijää. Toisaalta sidosryhmien vaikutusmahdollisuuksien lisääminen suunnitteluvaiheessa, sekä kuuleminen ja palautteen kerääminen työtapojen kehittämisessä, saa varmasti paremmin koko porukan mukaan myös jalkauttamistyöhön.

Tässä opinnäytetyöprosessissa jaettua asiantuntijuutta ja osallisuutta on pyritty toteuttamaan sen kaikissa vaiheissa. Vammaispoliittisen ohjelman julkaisutilaisuudessa tammikuussa 2020 Omatorilla kysyttiin osallistujilta, miten sinä voisit edesauttaa prosessissa syntyneen ohjelman jalkauttamista arkeen Es-soten alueella? Kaikki pohtivat asiaa ensin yksin pari minuuttia ja sen lisäksi muutama minuutti keskusteltiin parin kanssa asiasta. Osallistujat kirjasivat vastaukset papereille. Tämä osio ei ollut opinnäytesuunnitelmaan kirjattuna, mutta on oikein kuvaavaa koko tälle prosessille, että osallistujat keskustelivat innokkaasti aiheesta ja näin saimme vielä ehdotukset osaksi tätä raporttia.

Taulukko 4. Vammaispoliittisen ohjelman jalkautusehdotukset Essoten alueelle

Ohjelman ja käytännön yhteensovittaminen:	Miten lisätään tiedonkulkua ja yhteistyötä
<p>1. Omassa lähipiirissä ja verkostoissa</p>	<p>Sisältötiedottaminen, kotona käyminen, kertominen sopivissa tilaisuuksissa, kuuntelemalla toisia ja heidän tarpeitaan. Sote-sisältöalueen asioiden kehittäminen omassa työssä -> kehittämiskohteeksi asia kerrallaan. Oma jatkuva kiinnostus -seuranta ja esitykset. Yhteistyö järjestöjen kanssa, asiakkaan kuuleminen, tiedotus kaikille. Lisätä tietoa 1) tiedottaa vampo-ohjelmasta ja 2) kehittyä palveluohjaajana/oikea aikaiset palvelut.</p>
<p>2. Infotilaisuuksia</p>	<p>Työpajat->vuorovaikutteisuus, Youtube-video. Laaja tiedotus, kaikki tiedotusvälineet ja -kanavat. Hyvinvointiasemat, Essoten olkapisteessä ja kesällä toreilla joka kirkolla. Tiedottamalla vammaisala. Palautekanava helpoksi ja nimetön palautteen antaminen mahdolliseksi.</p>
<p>3. Oppilaitokset</p>	<p>Vammaistyöhön suuntautuneet ja eri ammattiryhmille esittely. Pienimuotoiset toimenpiteet toimeksiantoina vanhus- ja vammaisneuvostolta oppilaitoksille (projektityöt ja opinnäytteet).</p>
<p>4. Sähköinen versio</p>	<p>Essoten internet sivuille -helposti saataville.</p>
<p>5. Asiakkaat</p>	<p>Selkokielinen ja viittomakielinen versio Vamposta. Tulkkaus ja järjestelyt yhteisiin tilaisuuksiin. Sähköisen version lisäksi myös paperiversiot.</p>
<p>6. Vanhus- ja vammaisneuvostot</p>	<p>Tiedottaminen, toteuttaminen ja seuranta. Sisältöalueiden mukaiset seurantarajat toteutuksen seuraamiseksi, asiakasraati toteutusmuotona.</p>
<p>7. Yhdistykset</p>	<p>Estery ja kaikki alueelliset/paikalliset vammais- ja potilasjärjestöt, yhdistyksissä ohjelman läpikäynti ja hallitukseen käsiteltäväksi.</p>
<p>8. Kuntien eri toimielimet ja toimialat, viranhaltijoille ja päättäjille tiedoksi</p>	<p>Hyte-työ, tiedottaminen, sitouttaminen ja jalkautuminen eri toimialoille, yhteistyöpalaverit, suunnitelmiin joka alueella poikkihallinnollisesti.</p>

7 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tulokset on esitetty edellisessä luvussa vaiheittain, kuten ne prosessissa syntyivät, ja eri sisältöalueiden alle jaoteltuna. Valmistunut vammaispoliittinen ohjelma Essoten alueelle sisältää toimenpide-ehdotukset ja toimintalinjaukset sisältöalueittain eli tulosten koonti on tehty myös sinne. Nostan tässä luvussa esiin vielä sisältöalueittain ajankohtaista tutkimustietoa taustoittamaan osallistujilta yhteiskehittämisen prosessissa nousseita asioita.

Suomessa yhteiskuntatieteellinen vammaistutkimus on verrattain uusi tieteenala ja sen resurssit ovat tällä hetkellä niukat. Alan tutkijat toimivat eri yliopistoissa ja järjestöissä. Helsingin yliopistossa toimii Suomen ainoa alan professori. (THL s.a.c.) Suomen vammaistutkimuksen seura ry pyrkii vahvistamaan vammaistutkimuksen asemaa. Kevään 2020 vammaistutkimuksen seuran ajankohtaiseminaarin aiheena oli vammaisuus kulttuurin ja yhteiskunnan näkökulmista ja kevään vammaistutkimuspäivän teemana vammaisten oikeudet ja niiden toteutuminen. Vammaistutkimukselle on paljon perusteita, ja se edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta sekä osallisuutta ja täyttä kansalaisuutta. (Vammaistutkimus s.a.)

Yksi tärkeä ja ajankohtainen aihe on vammaislain uudistus. Se on ollut Suomessa esillä koko 2000-luvun ajan, ja monilla tutkimuksilla onkin pyritty tuottamaan tietoa sen taustaksi. Vammaislainsäädännön kansainvälinen selvitys (Autio & Sjöblom 2015) kokoaa tietoa 6 eri maan (Ruotsi, Norja, Tanska, Iso-Britannia, Kanada ja Hollanti) vammaislainsäädännön toimivuudesta. Selvitys on toteutettu kirjallisuuskatsauksena, ja siinä tarkastelluista maista kaikki yhtä lukuun ottamatta ovat ratifioineet YK:n vammaissopimuksen. Selvityksessä todetaan Ruotsin olevan lainsäädännöllään edelläkävijä. Siellä on vuodesta 1993 asti ollut voimassa oikeuslaki, jonka tavoitteena on taata hyvät elinehdot vakavasti ja pitkäaikaisesti toimintarajoitteisille henkilöille ja palvelut ovat maksuttomia. Ruotsin vuoden 2013 vammaispoliittisen ohjelman seurantaraportissa todetaan, että asioissa edetään oikeaan suuntaan, mutta hitaasti. (Autio & Sjöblom 2015, 28–29.)

Saman asian nostaa esiin väitöskirjatutkimuksessaan Irjala (2017, 311–312) todetessaan, että meillä Suomessa kehitys tapahtuu hitaasti. Hän puhuu näennäiskehittämisestä ja siitä, etteivät esimerkiksi vammaisten työllistämisessä käytännössä hyviksi todetut menetelmät siirry lakisääteisiksi toiminnoiksi, kuten tutkimuksen vertailumaassa Saksassa. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallisen toimintaohjelman 2018–19 seurantaraportin (Hoffrén & Rautanen-Muhli 2019, 79) mukaan noin puolet toimintakauden 82 tavoitteesta toteutui kokonaan ja puolet osittain. Raportti nostaa esiin positiivisen muutoksen toimintatavoissa, joissa vammaisten henkilöiden osallisuus toteutuu aiempaa paremmin asioiden valmisteluvaiheessa ja hankkeissa.

Seurantaraportti EU:n vammaisstrategian 2010-2020 ensimmäisen viiden vuoden ajalta julkaistiin helmikuussa 2017. Sen mukaan yhdenvertaisuuteen tähtäävät toimet vaativat pitkän aikavälin poliittisia tavoitteita ja näkymiä. Se antaa ohjeita, miten työtä tulee jatkaa ja EU:n tulevaa vammaispolitiikkaa muotoilla yhdessä vammaisten kanssa, heitä edustavien organisaatioiden ja asiainkuuluvien sidosryhmien kanssa. (European commission 2017, 21–22.) Suomen vammaisfoorumi ry on 20-vuotias valtakunnallisten vammaisjärjestöjen yhteistyöjärjestö. Vammaisjärjestöissä tehdään tavoitteellista vaikuttamistyötä ja vammaisfoorumi edustaa Suomea kansallisessa ja kansainvälisessä yhteistyössä. (Vammaisfoorumi s.a.)

YK:n vammaisten henkilöiden yleissopimuksen mukaisia toimia edistetään siis kansallisesti sekä kansainvälisesti niin poliittisin toimin kuin järjestö- ja tutkimuskentillä. Yhteistyössä haetaan ratkaisuja ja levitetään hyviä käytäntöjä, joita voitaisiin hyödyntää sopimusvaltioissa laajemmin. Artikkelit tutkimuksesta Islannissa (Löve ym. 2017) nostaa esiin asioita, joita muissakin maissa kannattaa huomioida säädettäessä vammaispalveluja koskevaa lainsäädäntöä ja yhdistettäessä sitä yleissopimuksen velvoitteisiin. Artikkelissa todetaan, ettei Islannissa vielä toteudu vammaisten henkilöiden aktiivinen osallisuus politiikassa ja päätöksenteossa yleissopimuksen vaatimusten mukaisesti.

7.1 Kehittämispöcessissa saatujen tulosten pohdintaa ja arviointia

Voidaan todeta, että tässä kehittämispöcessissa esiin nousseet tulokset vastaavat hyvin ajankohtaisen vammaisalan tutkimuksen teemoja. Toikko & Rantanen (2009, 22–23) toteavat, ettei kehittämistöiminnan tavoitteena ole käytännön ongelmien ratkaiseminen, vaan asioiden kuvaaminen ja tuominen esiin sekä laajempaan keskusteluun. Väitöskirjassaan Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen Kivistö (2014, 70–72) kuvaa laajasti aiempia osallisuuteen ja vammaisuuteen liittyviä tutkimuksia ja aiheesta tehtyjä väitöskirjoja. Omassa em. tutkimuksessaan hän kuvaa monimenetelmällisesti vaikeavammaisten ihmisten osallisuutta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Vaikeavammaisten henkilöiden osallisuus osoittautui Kivistön mukaan vajaaksi sekä dynaamiseksi.

*”Sosiaalipoliittisesta näkökulmasta osallisuus on muuttuva, dynaaminen prosessi, joka torjuu köyhyyttä ja syrjäytymistä, mahdollistaa osallistumisen yhteiskuntaan tarjoten mahdollisuuksia ja voimavaroja sekä edistäen taitojen ja kykyjen kehittymistä.” (Lee-
mann & Hämäläinen 2016, 591.)*

Osallisuus ja yhdenvertaisuus

Toimintalinjauksena vammaispoliittiseen ohjelmaan aineistosta nousi **asiakkaiden Aito kuuleminen ja huomioon ottaminen**. Aito-sana haluttiin kirjoittaa isolla kirjaimella asian painoarvon vuoksi. Tihinen (2018) tutki pro gradu -työssään vammaispalvelujen asiakkaiden käsityksiä osallisuudesta ja mainitsi osallisuuden reunaehdoksi juuri asiakkaiden äänen kuulumisen läpi koko palvelupöcessin. Myös Heini ym. (2019, 7) toteavat vammaisten ihmisten äänen esille tuomisen olevan tällä hetkellä erityisen tärkeää, koska sosiaalipalvelujen ja vammaispalvelujen kilpailuttaminen tuovat muutoksia aiempiin toimintamalleihin. Tarvainen ja Väisänen (2016, 57) puhuvat ohipuhumisesta ja kohtamattomuudesta eli osallisuuden ja poissulkemisen mekanismeista vammais-sosiaalityön yhteydessä. Heidän mukaansa se voi olla rakenteellista tai asenteellista ja tutkimuksellisesti hyvin mielenkiintoista.

Osallisuus ja yhdenvertaisuus ovat toki kaiken läpileikkaavia teemoja vammaispoliittisessa ohjelmassa, mutta ne myös nousivat työpajassa ohjelman ensimmäiseksi sisältöalueeksi. Yhteiskehittämisen työpajassa otsikon alle ryhmiteltiin myös osa-alueet; eläminen itsenäisesti, kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-

ajantoiminta sekä tietoisuuden lisääminen ja kansainvälinen yhteistyö. Työpa-
jassa tehty pisteytys antoi tälle sisältöalueelle yhteensä 52 pistettä, joten osal-
listujien kokemuksen mukaan juuri nämä asiat ovat tällä hetkellä alueella pai-
noarvoltaan ja kehittämistyön kannalta tärkeimpiä.

Koulutus ja työllisyys

EU:n vammaisstrategian 2010-2020 mukaan noin kuudesosa kansalaisista on
vammasia ja heillä on jopa 70 % keskimääräistä korkeampi köyhyysaste.
Tämä selittyy osaltaan heidän huonoista työllistymismahdollisuuksistaan.
Vammaisten henkilöiden työllisyysaste on EU:ssa noin 50 %, ja suuri osa ei
osallistu toisen asteen koulutukseen. Euroopan vammaisstrategian mukaan
vammaset henkilöt olisi saatava yleisen koulutusjärjestelmän piiriin ja järjes-
tettävä heille yksilöllistä tukea, samoin lasten erityistarpeisiin tulee kiinnittää
huomiota jo varhaisessa vaiheessa.

Essoten alueen vammaispoliittisen ohjelman toimintalinjauksena koulutuksen
ja työllisyyden osalta nousi **yhdenvertaiset kouluttautumismahdollisuudet
ja joustavuus työelämässä**. Toimenpide-ehdotuksina oli yksilöllinen tuki
sekä tiedottaminen ja kouluttaminen niin koulu- kuin työelämässä. Eri tahoille
tarvitaan siis edelleen lisää tietoa esimerkiksi osatyökykyisyydestä tai vam-
maisten yrittäjyydestä. Koulunkäynnissä yksilöllisen tuen turvaaminen perus-
tuu henkilöstön osaamiseen ja koulutusmahdollisuuksiin, sekä opetusmenetel-
mien kehittämiseen ja riittävään avustajien määrään. Jatko-opiskelupolkuja
toisen asteen koulutukseen ja tukeen nivelvaiheissa halutaan myös panostaa.
Työnantajille ehdotettiin koulutusta mm. työllistämismahdollisuuksista, tarvitta-
vista muutostöistä ja -välineistä.

Nevalan ym. (2014, 21) toteuttaman järjestelmällisen kirjallisuuskatsauksen
Työolosuhteiden mukauttaminen vammaisilla henkilöillä: vaikuttavuus sekä
estävät ja edistävät tekijät johtopäätöksenä todetaan, että tarvitaan enemmän
korkealaatuisia tutkimuksia, joissa vammaisten henkilöiden työ- ja toimintaky-
kyä mitataan validoiduilla menetelmillä. He ehdottavat myös tutkimusasetel-
missä hyödynnettävän laadullisten tutkimusten tuloksia vammaisten työelä-
mässä olemista estävistä ja edistävistä tekijöistä.

Irjalan väitöskirjassa (2017, 309) joka vertailee oppisopimuskoulutuksen rakenteita Suomessa ja Saksassa, todetaan että suomalaisessa tutkimuksessa oppisopimuskoulutuksen tarjoamat mahdollisuudet vammaisten ja osatyökykyisten koulutuksessa ja työllistymisessä ovat jääneet vähäiselle huomiolle. Hän huomauttaa myös useiden sosiaali- ja terveysalan järjestöjen Suomessa todenneen tuetun työllistymisen olevan tuloksellinen vaihtoehto vammaisten työllistymiseksi avoimille työmarkkinoille. Saksassa tuo malli on lakisääteinen ja periaatteena on, että jos vammaisen tarvitsee ajoittain ja erityisesti työsuhteen alkuvaiheessa tuekseen työvalmentajaa, tukea järjestetään. Saksassa niin kutsuttu kiintiölaki velvoittaa työnantajia työllistämään määrätyn määrän vammaisia henkilöitä ja se on Irjalan (2017, 312) mukaan inklusion muutosvoima. Mikäli kiintiövelvoite jää täyttämättä, yritys maksaa sakkoja integraatiovirastolle, josta saadut varat ohjataan vaikeasti työllistyvien tukikeskuksiin.

Esteetön ympäristö ja saavutettavat palvelut

Tarvainen käsittelee artikkelissaan näkökulmia esteettömyyteen ja esteiden kokemuksiin tavanomaisen arjen tasolla ”Vammaisena Suomessa” -kirjoituskokoelman tekstien perusteella. Hän tiivistää ”*esteettömyyttä voikin ajatella tilojen elettävämmäksi tekemisenä.*” Esteettömyys on Tarvaisen artikkelin mukaan yhteiskuntapoliittinen käytäntö, jolla pyritään edistämään yhdenvertaisuutta. (Tarvainen 2018, 40.)

Essoten alueen yhteiskehittämisen toimintalinjaukseksi muodostui; **esteettömydessä huomioidaan rakennettu ympäristö, painettu materiaali ja digitaalinen ympäristö.** Yhtenä toimenpide-ehdotuksena mainittiin sähköisen palvelukanavan luominen paikoista, joita tulisi kehittää esteettömäksi. Leemann & Hämäläinen (2016, 588–589.) toteavat arviointiosallisuuden palveluissa tarkoittavan asiakas- ja käyttäjäpalautteen kulkua päättäjille ja viranomaisille, sekä sen huomioimista. Arviointiosallisuus edellyttää organisaation valmiutta muuttaa palvelujen sujuvuutta saadun palautteen perusteella.

Euroopan parlamentin ja neuvoston saavutettavuusdirektiivin tavoitteena on edistää yhdenvertaista pääsyä digitaalisiin ympäristöihin. Saavutettavuusdirektiivin piiriin kuuluu Suomessa julkisen hallinnon ja julkista hallintotehtävää

hoitavien organisaatioiden verkkosivustot ja mobiilisovellukset. Saavutettavuusdirektiivin toimeenpaneva kansallinen lainsäädäntö, laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta, astui voimaan 1.4.2019. (THL s.a.a.) Digipalvelulaki on myös osa YK:n vammaissopimuksen täytäntöön panoa, sillä yhteiskunnan muuttuessa yhä digitaalisemmaksi edellytetään myös palveluntarjoajilta teknisiä ratkaisuja, jotka ovat esteettömiä ja saavutettavia. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden kannalta on tärkeää, että vahvaa sähköistä tunnistautumista vaativia palveluita, mm. pankit, vakuutusyhtiöt, Kela, Omakanta-palvelu, pystyvät käyttämään sekä verkossa että mobiilisti eri tavoin vammaiset henkilöt. (Gustafsson 2019.)

Sosiaali- ja terveyspalvelut

Sosiaali- ja terveydenhuolto on toimialana erittäin monimutkainen, toteavat Erhola ym. (2019, 228) artikkelissaan, joka käsittelee sote-uudistuksen valmistelua. Monimutkaisuus pätee sekä asiakasryhmiin, rahoitukseen että toimintaprosesseihin. Ala myös muuttuu nopeasti ja edellyttää lainsäädännöltä joustavuutta. Kahden peräkkäisen hallituksen aikana sote-uudistus on kaatunut artikkelin kirjoittajien mukaan siihen, ettei ehdotusta ehditty saada perustuslakiasiantuntijoille mieleiseksi. Heidän mukaansa keskustelua on merkittävästi lisättävä lain valmisteluvaiheessa sote- ja perustuslakiasiantuntijoiden välillä. Sote on toimialana universaali ja tästä syystä asiassa hyvien ulkomaisten mallien seuraamisesta on paljon hyötyä. Pohjoismaiset ja eurooppalaiset mallit ovat EU-lainsäädännön näkökulmasta lähimpänä meitä. (Erhola ym. 2019, 230–231.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on huhtikuussa 2020 julkaissut Tiekartta systemaattiselle tiedonkeruulle vammaispalveluissa -työpaperin (Nurmi-Koikkalainen ym. 12/2020). Se avaa edelleen ajankohtaista vammaislain uudistusta sekä vammaispalvelujen järjestämiseen tarvittavan tiedon jäsentämistä. Tiivistelmän mukaan yhdenvertaisuuden vuoksi vammaispalvelujen entistä suunnitelmallisempi seuranta on tärkeää ja erityisen tärkeänä mainitaan asumista ja liikkumista tukevat palvelut. Tiekartta on jatkoa 2017 ilmestyneelle Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta -julkaisulle.

Tiekartta kokoaa nykytilanteen erinomaisesti ja antaa kokonaisnäkymän olemassa olevasta tietopohjasta. Vammaisuuteen liittyvää tietoa on Tiekartta -selvitystyön mukaan paljon, mutta se on hajallaan ja kokonaiskuva jää siksi pistemäiseksi. On olemassa temaattisia kokonaisuuksia, joista on melko runsastikin tietoa. Vastaavasti on myös osa-alueita, kuten vammaisten henkilöiden osallisuus ja osallisuuden tukeminen, joista ei ole lainkaan tai hyvin vähän tietoa. (Nurmi-Koikkalainen ym. 2020, 27, 37.)

Romakkaniemi ym. (2018, 338) vaativat artikkelissaan vammaispalvelujen sosiaalityön asiantuntijuuden turvaamista. Heidän mukaansa toimenpiteitä on välttämätöntä tehdä vammaispalvelujen sosiaalityöntekijöiden työmäärän kohtuullistamiseksi. Samoin he näkevät välttämättömäksi turvata vammaispalvelujen sosiaalityön erityisasiantuntijuuden sekä mahdollisuuden käyttää sitä laadukkaiden palveluprosessien mahdollistamiseen. Romakkaniemi ym. toteavat vammaisuuden kirjon olevan laaja, mikä edellyttää sosiaalityöntekijältä laajaa tietopohjaa, kuten myös lakien soveltaminen ja harkinta yksittäistapauksissa. Vammaisuuden merkitys arkeen ja selviytymiseen on sosiaalityön kannalta oleellista. Työntekijän on huomioitava asiakkaiden oikeudet ja heidän oikeudenmukainen, tasa-arvoinen ja yhdenvertainen kohtelunsa. Ristiriitaisia intressejä syntyy, kun sosiaalityöntekijöiden resurssit ja mahdollisuudet ovat rajallisia. Ihmisten elämäntilanteet ovat vaihtelevia, eivätkä normistot tarjoa yksiselitteisiä ratkaisuja. Myös kuntien taloudellisten tilanteiden antamat reunaehdot ja asiakkaiden tarpeet ovat usein hankalasti yhdistettävissä.

”Vammaissosiaalityössä keskeisiä ovat yhteiskunnallisen ja rakenteellisen oikeudenmukaisuuden, ihmisoikeuksien, syrjimättömyyden, yhdenvertaisuuden, osallisuuden sekä moninaisuuden hyväksynnän periaatteet” (Krokkfors & Lampinen 2019, 8).

Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoittama Osallisuuden varmistaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen vammaissosiaalityön asiakasprosessissa -hanke (VamO) on valtakunnallinen osallisuushanke. Hanketta valmistellessa oli todettu vammaispoliittisten tavoitteiden toteutumisen edellyttävän toimia tutkimuksen, koulutuksen, palvelujärjestelmän toiminnan sekä vaikuttamisen taasoilla. Hankkeessa on löydetty useita asiakasosallisuutta vahvistavia hyviä käytäntöjä ja ne on julkaistu THL:n vammaispalvelujen käsikirjassa. (Kivistö & Nygård 2019, 6–7.)

7.2 Kehittämisosprosessin arviointia ja pohdintaa

Opinnäytetyöprosessi eri vaiheineen on ollut todella mielenkiintoinen ja antoisa. Lopullinen versio vammaispoliittisesta ohjelmasta sisältää enemmän taustoittavaa tietoa ja nykytilan kuvausta kirjallisuuteen ja tutkimukseen perustuen, kuin opinnäytetyöntekijä oli etukäteen ajatellut. Prosessin alussa oletukseni oli kirjoittaa työpajoissa nousseet asiat vammaispoliittiseen ohjelmaan ja taustoittaa asioita enemmän tässä opinnäytetyön raportissa. Vaiheittainen eteneminen tuotti prosessissa vammaispoliittisesta ohjelmasta lopputuloksen, joka toivottavasti palvelee alueellista kehitystä lähivuosina ja jota muokataan jatkossa edelleen yhteiskehittämisen menetelmin entistä paremmaksi.

Työelämää uudistavan osaamisen ja innovaatiotoiminnan kehittämisessä ylemmän ammattikorkeakoulutuksen aloittaminen on ollut merkittävä asia. Koulutuksen järjestäminen työelämän tarpeista ja työelämän kanssa yhteistyössä toteutettavat koulutusohjelmat ovat keskeisessä roolissa. Samoin opiskelijan opinnäytetyönä tekemä kehittämissuhteita. (Jämsä 2014, 89–90.) Hyvä sosiaalinen ympäristö tarjoaa kaikille ikäryhmille liittymisen, osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Tulevien rakennemuutosten jälkeen kunnan ja maakunnan yhteistyö hyvinvoinnin edistämiseksi on välttämätöntä. (Kananoja & Karjalainen 2017.) Kehittämisosprosessin aihe oli mielestäni kiinnostava ja sopivan haastava, sillä vammaisala oli minulle uutta, mutta osallisuusteemojen äärellä olen työssäni eri projekteissa aiemmin ollut mukana.

Tutkimussuunnitelmassa hahmoteltu prosessi eteni aikataulussaan ja siinä toteutui suunniteltu reflektiivisen kehittämisen ajatus. Kolmivaiheinen yhteiskehittämisen prosessi eteni työpajoista avoimeen kommentointiin, ja sen jälkeen kehittämisen tulokset päätettiin täydentää ja tiivistää asiantuntijatiimin kokouksissa. Kehittäminen oli toimijalähtöistä ja pidin tärkeänä esiintuoda kehittämiseen osallistuneiden toimijoiden havainnot tulosluvussa. Osallisuuden viitekehys välittyi vahvasti prosessista. Vammaisalaan perehtyminen on osoittanut minulle, että vammaistyössä asiakasosallisuus todella ottaa isoja kehityskäskä, sosiaalialalla tapahtuvan kehittämisen etujoukoissa.

Työpajojen järjestelyt sujuivat syksyn napakasta aikataulusta huolimatta mielestäni hyvin. Suurena apuna toimivat vammaispalvelupäällikkö, sekä alueellisen vanhus- ja vammaisneuvoston puheenjohtaja ja sihteeri, jotka auttoivat minua hahmottamaan sidosryhmiä sekä konkreettisesti yhteystietoja kartoittamalla. Tiedottaminen alueen kuntiin olisi voitu toteuttaa paremmin, koska kaikissa alueen pienissä kunnissa ei ole esimerkiksi kirjaamoja, joten tiedon löytäminen oikeaan paikkaan ei ole itsestäänselvyys. Tein soittokierroksen kuntiin ensimmäisen työpajan jälkeen. Näin saimme varmistettua tiedonkulun ohjelman valmistelusta kuntiin työntekijöille ja viranhaltijoille, sekä muutaman osallistujan toiseen työpajaan. Alueellisen neuvoston lisäksi kaikille paikallisille vanhus- ja vammaisneuvostoille tieto valmistelusta meni sähköpostilla. Päättäjä olisimme voineet myös saada prosessiin mukaan vielä lisää, mutta kuten aiemmin mainittu, eri sidosryhmiä oli mukavasti molemmissa työpajoissa paikalla.

Työpajojen järjestelyihin on hyvä varata aikaa ja tiedotussuunnitelma kannattaa laatia. Yllätyin hivenen itsekin, kuinka monta tiedotetta, osallistujalista, kutsuttavien listaa ja suunnitelmia menetelmien toteutuksesta järjestelyt lopulta vaativat. Innokylän materiaaleja kannattaa hyödyntää ja olla rohkea kokeilemaan innovatiivisia keinoja kehittämisessä. Työpajoista tarttui sellainen innostus ja positiivinen vire, että se kyllä on kannatellut tekijää tässä prosessissa. Aineistoa saatiin tuotettua hyvin ja kaikkien osallistujien ääni kuuluviin. Tuntui että kovin hyvin pääsimme asioiden äärelle ja ytimeen.

Luonnosversio vammaispoliittisesta ohjelmasta koottiin kahden työpajan jälkeen ja laitettiin kommentoitavaksi sähköiselle otakantaa.fi -alustalle. Kommentointivaiheesta tiedotettiin Essoten tiedottajan toimesta laajasti alueella. Kannattaa luottaa yhteiseen ajatteluun. Parannusehdotuksia, sisällöllisiä huomioita ja rakentavaa palautetta tuli sopivasti, käsiteltävissä määrin. Tuntui mukavalta, että ihmiset olivat käyttäneet aikaansa ja ajatuksella lukeneet luonnosversion sekä kommentoineet sitä. Itselleni oli tärkeää, että luonnosta oli mahdollista kaikkien alueen asukkaiden kommentoida juuri tässä, keskeneräisessä vaiheessa.

Opinnäytetyön suunnitelmavaiheessa oli päätetty järjestää tarvittava määrä työpajoja ja tarvittaessa täydentää koottuja tietoja asiantuntijoiden teemahaastatteluin. Prosessin edettyä avoimen kommentoinnin vaiheeseen marraskuun lopulle, pohdimme olemassa olevan tiedon kokoamista ohjelmaksi työelämäohjaajan sekä ohjaavien opettajien kanssa. Toimiva prosessi sai mielestäni luontevan ja hyvän päätöksen asiantuntijatiimin kokoamisesta. Kutsuimme kaikilta sisältöalueilta yhden asiantuntijan ja saimme heidät mukaan prosessin kannalta ”kreivin aikaan”, sillä kokoonnuimme joulun alla 12.12., jonka jälkeen opinnäytetyöntekijällä oli aineisto kasassa ja varsinaisen vammaispoliittisen ohjelman kirjoittaminen luonnoksen pohjalta alkoi.

Asiakasosallisuutta vammaistyössä tutkinut tohtori Hokkanen (2019, 16–17) puhuu yhteisöllisestä kokemusasiantuntijuudesta. Hänen mukaansa se on vertaistuessa testattua, jalostunutta ja muuntunutta tietoa. Siihen perustuva yhteisöllinen asiantuntijuus on yksittäistä kokemusta vahvempaa. Se on kooste useammasta yksilökokemuksesta ja se mahdollistaa yksilöllistä kokemusasiantuntijuutta paremmin voimaantumista, sekä yhteisen asian sosiaalista asianajoa. Yhteisöllinen kokemusasiantuntijuus sopii Hokkasen mukaan hyvin asiantuntijatiedon kumppaniksi palvelujärjestelmää kehitettäessä.

Tässä prosessissa olen kaikissa yhteiskehittämisen vaiheissa kokenut onnistumisen ja ilon tunteita siitä, kuinka tilan antaminen, yhteisen paikan ja ajan järjestäminen asiantuntijuudelle, tuottaa huikeita tuloksia. Olen vaikuttunut ensimmäisessä työpajassa syntyneeseen visioon ja sitä vahvempana se näyttäytyy, mitä enemmän alan tutkimusta olen lukenut. Hokkasen (2019, 16) mukaan, asiakkaiden kokemukset muotoutuvat paikallisuudessa, joten on merkityksellistä muokata ryhmien toiminta paikallisiin olosuhteisiin.

”Osallisuus tarkoittaa, että ihminen kokee olevansa merkityksellinen osa kokonaisuutta yhdessä muiden kanssa” (Hakoma ym. 2019, 18).

Vammaispoliittisen ohjelman julkaisutilaisuus pidettiin Mikkelissä Omatorilla 21.1.2020. Tilaisuudesta oli tiedotettu Essoten tiedottajan sekä alueellisen vammaisneuvoston sihteerin kautta ja kaikille avoimeen tilaisuuteen oli kutsuttu kaikki prosessiin osallistuneet ja kehittämiseen alun perin mukaan kutsutut. Paikalla oli osallistujia 41 ja mielestäni oikein hyvin eri sidosryhmiä jälleen

edustettuna. Ilokseni paikalla oli paljon heitä, joita ohjelman asiat arjessa koskettaa ja tilaisuuteen oli myös tilattu viittomakielen tulkki. Opinnäytetyön työelämäohjaaja ja ohjaava opettaja sekä työn opponentti olivat paikalla, joten varsinaista opinnäytetyön esitystilaisuutta ei erikseen tulla pitämään. Julkaisutilaisuus oli mukava osa yhteiskehittämisen prosessin päätöstä, ja sen järjestämisen ideahan oli syntynyt työpajaan osallistujalta. Tilaisuudessa nostin esille vammaispoliittisen ohjelman jalkautuksen alueella ja yhteiskehittämisen sekä jaetun asiantuntijuuden tärkeimpinä tuloksina tästä prosessista.

7.2.1 Yhteiskehittäminen ja jaettu asiantuntijuus

Yhteistutkimuksen ja -kehittämisen vetovoima perustuu vuorovaikutukseen, jossa asiakkaat ja ammattilaiset pääsevät jakamaan tärkeiksi kokemiaan asioita. Yhteiskehittäminen nostaa esiin kokemustietoa, joka syntyy tässä vuorovaikutuksessa. (Hietala & Rissanen 2018, 178.) Olen äärimmäisen tyytyväinen siihen, että menin ensimmäiseen työpajaan, ns. tyhjän pöydän taktiikalla ja annoin asioiden ja teemojen nousta osallistujilta, asiansa tuntevilta ihmisiltä. Tiesin, että tärkein ja hyödynnettävissä oleva tieto on osallistujilla, mutta silti pohdin, miten se saadaan kirjallisessa muodossa esiin tai mitä jos aineistoa ei synny tarpeeksi tai se ei jotenkin vastaa tarpeita? Aivan turhaan, sillä työpajasta saatiin todella hyvää materiaalia ja nimenomaan tämän alueen kehittämisen tarpeista ja suunnista.

Dialogin rakentaminen on aidon vuorovaikutuksen perusta. Dialogissa asiakkaan kokemus saa sanat ja käsitteellistyy. Sanat sulautuvat osaksi ammattilaisen ja asiakkaan yhteistä ymmärrystä. (Isola ym, 2017, 32.) Toikko ja Rantanen (2009, 166) puhuvat dialogista kehittämistoiminnan osana ja heidän mukaansa reflektiivinen prosessi edellyttää dialogista logiikkaa. Kehittäminen rakentuu moniäänisen dialogin varassa ja se edellyttää eri toimijoiden aktiivista ja tasavertaista osallistumista. Se ei etene ammattilaisten ja asiantuntijoiden ehdoilla, vaan rakentuu keskinäisen jakamisen ja ymmärtämisen kautta.

Aito dialoginen vuorovaikutussuhde voi tuottaa asiakkaan tilanteeseen sellaisia ratkaisuvaihtoehtoja, joita kumpikaan osapuoli ei yksin ole tullut ajatelleeksi (Jämsä 2014, 207).

Asiakkaalla olevaa, ammattilaisen näkemyksestä ja kokemuksesta poikkeavaa tietoa voidaan hyödyntää palveluiden kehittämistyössä siten, että saadaan tuotettua paremmin asiakkaiden tarpeita palvelevia ja täten myös kustannustehokkaampia palveluita (Larjovuori ym. 2012, 8). Aiemmin asiakasosallisuudella tarkoitettiin yksittäisen asiakkaan mahdollisuutta vaikuttaa omiin palveluihin, nykyään myös laajemmassa merkityksessä, puhutaan asiakkaiden mahdollisuudesta osallistua palvelujen suunnitteluun ja kehittämiseen (Leemann & Hämäläinen 2015, 4).

Artikkelissaan Goossen & Austin (2017, 37) avaavat kuinka kumppanuuksien muodostaminen palvelujen käyttäjien kanssa on tullut edellytykseksi sosiaalityön koulutusohjelmissa Iso-Britanniassa vuonna 2003. Se on johtanut kehittämään innovatiivisia lähestymistapoja. Artikkelitarkastelee käsityksiä palvelujen käyttäjien osallistumisesta ja sen hyödyntämistä koulutuksessa. Lisäksi saatuja tuloksia vertaillaan asiaan liittyvään tutkimukseen Yhdysvalloissa. Kohdennettua tutkimusta tarvitaan edelleen siitä, mitkä ovat taloudelliset ja inhimilliset voimavarat, joita tarvitaan palvelun kehittämisen edistämiseksi palvelujen käyttäjien osallistuessa sosiaalityön koulutukseen. (Goossen & Austin 2017, 48–49.)

Johtamisella on suuri merkitys asiakkuuden näkökulmasta. Asiakslähtöisyyden taustalla heijastuvat organisaation tavat asiakkaiden arvostamiseen, näkemysten huomioon ottamiseen ja asiakastarpeiden mukaisiin palveluihin. (Virtanen ym. 2011, 18.) Julkisessa hallinnossa strateginen johtaminen edellyttää poliittisen ja ammatillisen johdon yhteistyötä. Strateginen työ konkretisoituu erilaisina toimintaohjelmina. On yleistymässä käsitys, jonka mukaan strategia ei ole pysyvä vaan prosessi, jossa eri osapuolten tulee olla mukana. Vaikka johtamisen vastuu olisikin ylimmällä johdolla, valmisteluun osallistetaan kaikki osapuolet, jolloin luodaan edellytyksiä tavoitteisiin sitoutumiselle. (Pakarinen & Kananoja, 2017.)

Johtamisessa tulee tiedostaa asiantuntijoiden osaamisen laajuus ja erilaiset organisaatiokulttuurit. Verkoston johtamiseen voi liittyä niin sisäisiä kuin ulkoisia jännitteitä ja verkoston toimintaan voi kohdistua ristiriitaisia odotuksia. (Niiranen 2011, 138–139, 143.) Tiedottaminen ja vuorovaikutus tulee siis raken-

taa huomioiden jo olemassa olevat erilaiset viestintäkanavat. Usein työskentelemme monialaisissa verkostostoissa ja esimiestyö on entistä useammin asiantuntijoiden johtamista. Johtajan tulee pystyä luottamaan alaisiinsa, luomaan heihin hyvät vuorovaikutussuhteet ja mahdollistettava keskusteleva ja jaettu johtajuus. (Juuti 2017, 164.)

Kehittämistoiminta on myös tietojohdantamista, sosiaalialan asiantuntijatyössä tietotarpeet ovat laajat ja samoin yhteistyöverkostot niiden hankkimiseksi. Kehittämistyössä on kysymys vertaisoppimisesta ja hyvien käytäntöjen levittämisestä sekä jatkuvasta oman työn kehittämisestä. Onnistuneella kehittämisellä on tiivis yhteys perustyöhön ja sieltä esiin nouseviin tarpeisiin. (Marjamäki 2017.) Hanketyössä kehitettyjen uusien käytäntöjen levittämistä ja käyttöönottoa on pyritty parantamaan koulutuksella ja viestinnän keinoin, koska usealla taholla se on todettu riittämättömäksi. Yksi näkyvimmistä on yhteistyössä kehitetty ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämä Innokylä. Se on avoin innovaatioympäristö, jossa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja kehitetään, tietoa jaetaan ja käyttöönottoa tuetaan. (Marjamäki 2017.)

Asukkaiden ja osallisten arjesta ja tarpeista tuotetun tiedon välittäminen yhteiskunnallisen päätöksenteon tueksi on sosiaalihuoltolakiin kirjattu tavoite rakenteelliselle sosiaalityölle. Asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet ovat tärkeä osa hyvinvoinnin edistämistä. (Kananaja & Karjalainen 2017.) Olennaista on missä määrin kansalaistoiminta otetaan osaksi kunnan tai maakunnan sosiaali- ja terveyspolitiikkaa, millaisia foorumeita yhteistyölle luodaan ja millaisella asenteella reagoidaan kansalaisten kritiikkiin tai median välittämään kuvaan toiminnasta. Lainsäädäntöuudistukset ja julkinen keskustelu luovat myönteisiä odotuksia. (Kananaja 2017.)

Jäppinen vetoaa väitöskirjassaan (2011, 160) kunnan tai yrityksen johdon sitoutumiseen kehitettävään asiaan. Hän arvioi tutkimukseensa perustuen, että prosessien omistajien, keskijohdon ja operatiivisen tason sitouduttua voidaan hakea todellisia käyttäjälähtöisiä palveluinnovaatioita strategisella, operatiivisella ja järjestelmätasolla. Hänen mukaansa sitoutuminen voidaan saavuttaa yhteisen vuorovaikutteisen oppimisprosessin kautta. Toteutuessaan uudistava oppiminen johtaa luovaan kyseenalaistamiseen ja vuorovaikutteiseen oppimi-

nen johtaa parhaimmillaan myös kunnan järjestelmännovaatioihin. Niissä opiminen tapahtuu pitkän aikavälin prosesseina ja yhteisinä sosiaalisina kytkentöinä, ja palveluprosessit ovat tuotantolähtöisyyden sijasta käyttäjälähtöisiä. (Jäppinen 2011, 160.)

7.3 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Ammattikorkeakoulut ovat sitoutuneet noudattamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeita ja suosituksia, joilla yhtenäistetään opinnäytetyöprosesseja ja edistetään hyvää tieteellistä käytäntöä. Samalla pyritään ennaltaehkäisemään tieteellistä vilppiä ja kohentamaan töiden laatua. (Vastuullinen opinnäytetyö 2020.) Aloittaessani opinnäytetyöprosessin olen selvittänyt esteellisyyteni ja perehtynyt huolellisesti opinnäytetyön aiheeseen. Olemme yhdessä työelämäohjaajan ja työtä ohjaavan opettajan kanssa pitäneet palaverin ideapaperivaiheessa, jolloin on sovittu vastuista ja velvollisuuksista. Tuolloin sovittiin myös julkaisujen kirjoittajuudesta ja tekijyydestä, opinnäytetyön aineistojen säilyttämisestä sekä omistus- ja käyttöoikeuksista. Tämän palaverin jälkeen olen hankkinut asianmukaisesti työhön tarvittavat luvat ammattikorkeakoulun ja Essoten ohjeen mukaisesti. Tutkimusluvan on myöntänyt Essoten vanhus- ja vammaispalvelujen johtaja viranhaltijapäätöksellä.

Olen tutustunut annettuihin ohjeisiin työn eettisyydestä ja hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta. Kaikki muistiinpanot ja työhön liittyvät asiakirjat olen säilyttänyt kotona poissa toisten saatavilta ja tietokoneella olevat tiedostot ovat tietysti salasanojen takana. Toimitan toimeksiantajalle säilytettäväksi joitain prosessiin liittyviä asiakirjoja ja työpajojen materiaaleja. Henkilökohtaisesti en jätä säilytettäväksi mitään asiakirjoja. Otakantaa.fi-palveluun perustettu käyttäjätunnus lopetetaan ja tarvittaessa sinne saapuneet palautteet ovat tallennettuna aineistotiedostoon.

Työpajoihin osallistujilta kysyttiin suostumus osallistumisesta molemmissa työpajoissa ja samalla pyydettiin suostumus materiaalien käyttöön opinnäytetyön aineistona. Olen samalla itse sitoutunut noudattamaan raportoinnissa hyvän tieteellisen käytännön periaatteita. Palautteet työpajoista on kerätty nimettö-

minä. Tiedonhaussa olen hyödyntänyt kolmen eri näissä opinnoissa suorittamani tutkimustaitoja kehittävän opintojakson menetelmiä, ja oppilaitoksen kirjaston opinnäytetyöpajaan olen myös osallistunut.

Kertyneet aineistot olen pyrkinyt esittämään ilman mitään tunnistettavia tietoja. Päädyimme siihen, ettei työpajan osallistujien nimiä laitettu vammaispoliittiseen ohjelmaan. Ojasalon ym. (2018, 49) mukaan kehittämisen kohteena olevien ihmisten tulee tietää, mitä kehittäjä on tekemässä. He myös ovat sitä mieltä, että todellisia ja rehellisiä vastauksia saadaan, kun vastaaja ei yksilöidä ja nimettömyys taataan. Mielestäni työpajoissa mukana olleiden nimien julkaisu ei olisi tuonut lisäarvoa työlle ja siksi osallistujat on ilmoitettu sidosryhmittäin. Ihan jokainen osallistuja/ asiantuntija oli todella arvokas. Osallistujista toiset osallistuivat kehittämiseen työssään, mutta suuri osa ei, jolloin tämänkaltaisen rajaus tuntui luontevalta.

Ojasalon ym. (2018, 48) mukaan työ tulee tehdä rehellisesti, huolellisesti ja tarkasti. Vilkka (2005, 28–30) puhuu täsmällisyydestä. Työstä tulee esitellä tutkimuskysymykset, -tavoitteet, tutkimusmenetelmät, aineiston keräämisen tapa, teoreettinen viitekehys ja analyysitapa sekä tulokset ja johtopäätökset. Tutkimusetiikasta Vilkka toteaa, että hyvää tieteellistä tapaa noudattavat tutkijat lähtevät liikkeelle ja palaavat tutkimusetiikkaan työssään. Tutkijan tai kehittäjän tulee hänen mukaansa työssään osoittaa tiedonhankinnan ja tutkimustulosten johdonmukaista hallintaa, sekä tarkkuutta lähdeviittauksissa.

Ammattikorkeakoululaki (351/2003) edellyttää korkeakouluopetuksen tukevan yksilön ammatillista kasvua. Innovatiivinen ammatillinen toiminta edellyttää asiantuntijalta reflektiokyvyn lisäksi kykyä argumentoida teorian ja ammattikirkallisuuden avulla omaa tutkimuksellista toimintaansa. (Vilkka 2005, 176—177.) Sekä tämän prosessin tuotos eli vammaispoliittinen ohjelma, että tämä raportti on kirjoitettu noudattaen lähdeviitetekniikkaa ja tutkittuun tietoon perustuen, joten uutta tietoa on tullut omaksuttua huima määrä prosessin aikana. Kehittämistyö on myös vienyt minut ammatillisesti uuteen ja olen siirtynyt työskentelemään vammaisalalle.

Eettistä toimintaa voidaan tarkastella työyhteisössä esimerkiksi ns. Restin mallin mukaisesti. Ammattieettisen toiminnan osatekijöinä mallissa ovat; eettinen herkkyys, moraalis-eettinen ongelmanratkaisu, eettinen motivaatio ja eettinen toimeenpanotaito. (Juujärvi ym. 2007, 20.) Esimies- ja kehittämistyössä em. asioiden olemassaolon tiedostaminen on olennaisen tärkeää ammattieettisten ongelmien ratkaisussa. Eettinen osaaminen nähdään tärkeänä osana ammatillista asiantuntijuutta. (Juujärvi ym. 2007, 11.) Moniammatillisessa työssä taustalla vaikuttaa useamman profession ammattietiikka ja tietenkin myös työntekijän omat arvot. Opinnäytetyöntekijän vastuulla on työyhteisön sekä organisaation eri tasojen arvoihin perehdyttäminen ja niiden noudattaminen.

7.4 Työn ajankohtaisuus, merkittävyys ja jatkokehittämisehdotuksia

Asiakaskeskeinen ja -lähtöinen työ todella tarkoittaa yhdessä tekemistä, kokeilemista ja kokemista. Asiakaskokemusten johtaminen on Juutin (2015, 42) mukaan organisaation menestystekijä. Asiakaskokemus liittyy kaikkiin vuorovaikutussuhteisiin asiakkaan ja organisaation välillä ja se voi syntyä erilaisten viestintäkanavien kautta. Tasavertaisen suhteen luominen asiakkaaseen ei toteudu palvelujärjestelmässämme vielä säännöllisesti.

Vammaispalveluissa tapahtuvia muutoksia tarkastaessa on syytä kiinnittää huomio ns. instituutioihin ja muutoksiin niissä. Esimerkiksi Ruotsissa laitosasumisen purkaminen on aloitettu huomattavasti aiemmin kuin meillä Suomessa. Palveluratkaisujen kehittäminen kohti yksilöllisiä, uudenlaisia palvelujen muotoja on käynnissä. Deinstitutionalisaatiolla tarkoitetaan yhteiskunnan muutosprosessia kohti inklusiota eli mukaan ottamisen prosessia. Asiakkaan itsenäistä elämää ja osallisuutta tukevien ratkaisujen tekemisessä keskeisessä asemassa ovat työntekijän vuorovaikutustaidot. Sosiaali- ja terveydenhuollon integraation odotetaan kokoavan palveluja yksilön kannalta toimiviksi kokonaisuuksiksi. ”*Yhteissuunnittelu ja yhteistuottaminen vammaisten asiakkaiden kanssa ovat vähitellen leviämässä työkäytännöiksi palvelujen kehittämisessä*”. (Autio & Niemelä. 2017.)

Asiakkaan mukaan ottaminen ja tietoisuuden kasvattaminen edellyttää ihan erilaista tiedottamista, kuin mihin sosiaali- ja terveysalalla on totuttu. Tiedottaminen on samalla mahdollisuus organisaatiokulttuurin muutokseen. Tehokkaan tiedottamisen on todettu helpottavan myös henkilökunnan työtä, silloin kun toimintatapoja tai palvelumalleja muutetaan. (Virtanen ym. 2011, 27.) Samoin esittää Jäppinen (2011, 10) väitöskirjassaan, käyttäjälähtöisyys jakaa suunnitteluvastuuta ja lisää henkilöstön tyytyväisyyttä työhönsä. Yhteiskehittäminen voi uudistaa toiminta- ja työtapoja sekä rooleja. Palvelujen käyttäjien kokemustieto ja ammatillinen tietämys tuodaan uudenaikaiseen vuorovaikutukseen. Kokemustietoa on hyödynnetty palvelujen kehittämisessä jo pidempään, mutta kuntoutujien osallistuminen tutkimukseen on Suomessa uutta. Kokemusasiantuntijat voivat olla osana koko tutkimusprosessia. (Hietala & Rissanen 2017, 167–170.)

Rohkaisen kehittäessä kysymään asioista niiltä, jotka ovat siitä kiinnostuneita ja kuuntelemaan heitä, joiden arkeen kehitettävät asiat kuuluvat. Muutoksessa vaikuttaa luottamus ja myös sitä on tutkittu paljon. Mielestäni luottamus ja avoin vuorovaikutus ovat asioita, joita ei oikein voi erottaa. Luottamuksen ilmapiirin saavuttaminen mahdollistaa avoimen vuorovaikutuksen. Tuore väitöskirjatutkimus vahvistaa luottamuksen ja työn imun olevan asioita, jotka kannattelevat organisaatiomuutoksessa (Työterveyslaitos 2018a). Työterveyslaitoksen verkkosivuilla kuvataan organisaatiomuutoksen olevan oppimisprosessi jostain nykyisestä kohti uutta, eli työpaikalla olemassa olevien toimintatapojen uudistamista. Mielekkään muutoksen johtamisessa keskeistä on vuorovaikutteinen viestintä, henkilöstön osallistaminen ja erilaiset tukitoimet. Muutosjohtaminen alkaa viestinnällä ja on usein hyvin perusteltua laatia suunnitelma siitä, miten viestintä muutostilanteessa toteutetaan. (Työterveyslaitos 2018b.)

Palvelumuotoilun kehittämisotteen tunnusomaisia piirteitä ovat; ymmärtäminen, osallistaminen ja yhteensovittaminen (Koivisto ym. 2019, 50). Palvelumuotoilu on käyttäjälähtöistä ja ratkaisukeskeistä toimintaa, joka tarjoaa välineitä palvelukokonaisuuksien uudistumiseen. Keskeisiä käsitteitä ovat mm. palvelukokemus, asiakasymmärrys, yhteissuunnittelu, innovaatiot, luovuus. Palvelumuotoilu olisi voinut olla tämän opinnäytetyön kehittämisen lähestymistapana moniin lähteisiin perustuen. ”Ketterälle strategiatyölle on tyypillistä nähdä strategia tekemisenä.” tai ”Strategiatyön voi nähdä rohkeutena ajatella

toisin.” (Hämäläinen ym. 2016, 190, 229.) Strategia on prosessi, jonka uudistamisen tärkein syy on megatrendien vaikutus toimintaympäristöihin (Ritakallio & Vuori 2018, 13).

Opinnäytetyöprosessin alussa keskusteltiin vammaispalvelujen strategian laa-
timisesta, mutta kesäkuussa 2019 aihe tarkentui vammaispoliittiseksi ohjel-
maksiksi. Tuossa vaiheessa myös menetelmistä jätettiin palvelumuotoilu pois,
sen sijaan ketteruus, luovuus, ja tekeminen ovat olleet koko ajan prosessissa
läsnä. Olen mielestäni todella hyvin saanut hyödyntää tässä koulutuksessa
opiskeltuja opintokokonaisuuksia opinnäytetyön valmiiksi saattamisessa.

Toivottavasti vammaispoliittista ohjelmaa viedään luettavaksi eri tahoille ja se
onnistuisi antamaan kehityssuuntia olemassa oleville verkostoille ja moniam-
matillisille tiimeille. Todella hyviä kehityskohteita ohjelmassa on monia, joihin
tarttua. Asiakasraati ja esteettömyyssuunnitelma tai sähköinen palautejärjes-
telmä edistämään esteettömyyttä vain muutaman mainitakseni. Oman osuu-
teni päättyessä toivon, että ohjelma tehdään jonkun tahon toimesta selkokieli-
senä ja muutoin saavutettavissa muodoissa, jolloin se saadaan yhä useam-
malle tiedoksi.

Osaamisen kehittämisen tarpeet tunnistava organisaatio, joka myös kykenee
uudistamaan ja hyödyntämään osaamista, on oppiva organisaatio. Oppiminen
tapahtuu kolmella eri tasolla, joita ovat yksilö-, ryhmä- ja organisaatio/verkos-
totaso. Osaaminen antaa yritykselle strategista liikkumavaraa. (Viitala 2013,
171–173.) Olen saanut työlleni todella loistavan tuen sekä toimeksiantajan,
että oppilaitoksen puolelta ja se on antanut itselleni rohkeuden viedä tätä pro-
sessia eteenpäin. Dialogi on oppimisen edellytys ja esimiehen on hyvä ym-
märätä sen avoimuus ja tunnistaa keinoja siihen pyrkimiseen. Keskusteleva ja
valmentava johtajuus ovat tämän päivän johtajuutta. *”Itsenäinen asiantuntija-
työ edellyttää vahvoja itsen johtamisen taitoja, mutta sen rinnalle tarvitaan laa-
jempaa toiminnan johtamista”* (Janhonen 2017). Viitalan (2005, 29) mukaan,
muutos haastaa osaamisen ja osaaminen mahdollistaa muutoksen.

Sosiaali- ja terveysalan johtaminen ja kehittäminen -opinnoissa megatrendejä
ja muutosjohtamista on sivuttu usein. Esimerkiksi Työhyvinvointi -teoksessa
kuvataan megatrendit seuraavasti; resurssien uusjako, työkuulttuurin muutos,

globalisoituminen, teknologian kehittyminen, verkottuminen ja kumppanuus sekä työvoiman rakennemuutos. Uudet osaamiset työelämässä, joita tarvitsevat niin esimiehet kuin työntekijätkin ovat; sosiaalinen älykkyys, kansainvälisyys, johtamistaidot, elämäntaitot, digitaalinen lukutaito, ihmisen ja koneen välinen yhteistyö, innovatiivinen ja yrittäjämäinen mieli. (Manka & Manka 2016, 14, 24–25.) Siteeraan vielä työni loppuun ajatuksen professori Riitta Viitalan kirjasta Johda osaamista (2005), se muistuttaa minua kuluneesta prosessista sekä toimii siltana tulevaan:

”Ei ole olennaista ensimmäisenä miettiä, mitä tekoja minun tulisi tehdä. Tärkeämpää on määritellä, mihin kaikessa pyrin. Kun sen tiedän ja muistan, voin löytää oikeat teot”.

LÄHTEET

Ahokas-Kukkonen, I. 2018. Ikääntyvien palvelukokonaisuus Etelä-Savossa vuoteen 2025. Hallituksen I&O -kärkihanke: Kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistetaan kaikenikäisten omaishoitoa. STM/ 3243/ 2016.

Ahokas-Kukkonen, I., Tepponen, M. & Tolonen, E. 2018. Omais- ja perhehoidon suosituksia maakunnallisiin linjauksiin vuosille 2018–2025. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.etela-savo.fi/resources/public//Aineistot/Suosituksia%20omais-%20ja%20perhehoidon%20maakunnallisiin%20linjauksiin.pdf>. [viitattu 19.2.2020].

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. 4. painos. Tampere: Vastapaino.

Autio, A. & Niemelä, M. 2017. Vammaisuus ja sosiaalityö. Teoksessa: Kananonja, A., Lähteinen, M. & Marjamäki, P. Sosiaalityön käsikirja. 4. uudistettu laitos. E-kirja. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Autio, A. & Sjöblom, S. 2014. Vammaislainsäädännön kansainvälinen selvitys. Katsaus tilanteeseen kuudessa maassa. Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL). Työpöytäpaperi 38/2014. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-412-0>. [viitattu 20.4.2020].

Council of Europe. 2017. Disability Strategy 2017-2023. Human rights: A reality for all. Saatavissa: <https://rm.coe.int/16806fe7d4>. [viitattu 20.4.2020].

Erhola, M., Herrala, J. & Hiilamo, H. 2019. Syteen vai soteen asiantuntijoiden avulla. Artikkelij. *Yhteiskuntapolitiikka* 84(2), 226 - 231. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019041011818>. [viitattu 15.4.2020].

Eskola, J. 2015. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 185-206.

Essote. s.a.a. Hyvinvoinnin ja terveydenedistämisen työryhmä. Pöytäkirja kokouksesta 11.12.2019. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://esshp-inter.net.oncloudos.com/cgi/DREQUEST.PHP?page=meetings&id=51715>. [viitattu 19.12.2019].

Essote. s.a.b. Jäsenkuntien väestö. Tilastot ja raportit. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.essote.fi/tietoa-meista/> [viitattu 20.1.2020].

Essote. s.a.c. Vammaispalvelujen käsikirja 2019. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.essote.fi/wp-content/uploads/sites/2/2019/02/vammaispalvelujen-kasikirja_2019.pdf. [viitattu 20.11.2019].

Essote s.a.d. Vanhus- ja vammaisneuvoston pöytäkirjat 2017–19. Pöytäkirjat ja esityslistat. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.essote.fi/tietoa-meista/hallinto-ja-paatoksenteko/esityslistat-poytakirjat/>. [viitattu 9.2.2020].

Essote. 2016. Uutiset. Essoten hallitus urakoi sote-lausuntoja. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.essote.fi/essoten-hallitus-urakoi-sote-lausuntoja/>. [viitattu 20.8.2019].

Essoten talousarviokirja. 2020. Vanhus- ja vammaispalvelut. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://esshp-internet.oncloudos.com/kokous/20191397-5-1.PDF>. [viitattu 6.1.2020].

Etelä-Savon alueellinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma 2018 - 2020. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.essote.fi/wp-content/uploads/sites/2/2019/01/20181155-9-1_hyvinvointikertomus_hyte.pdf. [viitattu 19.12.2019].

Etelä-Savon kulttuurihyvinvointisuunnitelma 2019 - 2021. 2018. Etelä-Savon maakuntaliitto. Julkaisusarjan nro: 153:2018. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.esavo.fi/resources/public//Maakuntaliitto/Kulttuuri/Etel%C3%A4-Savon%20kulttuurihyvinvointisuunnitelma%202019-2021_netiversio.pdf. [viitattu 22.11.2019].

Etelä-Savon maakuntaohjelman (2018 - 2021) toimeenpanosuunnitelma vuosille 2019 - 2020. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.esavo.fi/resources/public//Maakuntaliitto/Maakuntaohjelma/Etel%C3%A4-Savon%20Topsu%202019-2020.pdf>. [viitattu 19.12.2019].

Etelä-Savon osallisuusohjelma luonnos 11/19. Ei julkaistu.

European commission. 2017. Progress report on the implementation of the European disability strategy 2010 - 2020. Commission staff working document. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1484&langId=en>. [viitattu 23.4.2020].

European commission. s.a. European disability strategy 2010 - 2020. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1137&langId=en>. [viitattu 22.4.2020].

Goossen, C.& Austin, M.J. 2017. Service User Involvement in UK Social Service Agencies and Social Work education. *Journal of Social Work Education*. 53(1), 37 - 51. Saatavissa: <http://dx.doi.org/10.1080/10437797.2016.1246271>. [viitattu 24.4.2020].

Gustafsson, H. 2019. Digipalvelulaki osa YK:n vammaissopimuksen toimeenpanoa. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/digipalvelulaki-osa-ykn-vammaissopimuksen-toimeenpanoa/>. [viitattu 18.12.2019].

HE 15/2015. Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi. Saatavissa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_15+2017.pdf. [viitattu 21.11.2019].

Heini, A., Hokkanen, L., Kontu, K., Kunttu, K., Lindroos, N. & Ronimus, H. 2019. Osallisuus vammaissosiaalityössä on yhteistyötä -asiakkaiden kokemuksia. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä.

Hietala, O. & Rissanen, P. 2017. Yhteiskehittäminen uudenlaisen vastavuoroisuuden virittäjänä. Teoksessa Pohjola, A., Kairala, M., Lyly, H. & Niskala A. (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveystaloudissa. Tampere: Vastapaino, 167 - 180.

Hoffrén, T. & Rautanen-Muhli, L. 2019. Seurantaraportti: YK:N vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma (2018—2019). Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:61. Saatavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161768>. [viitattu 20.11.2019].

Hokkanen, L. 2019. Asiakasosallisuusryhmien tutkimuksellisia lähtökohtia. Teoksessa Kivistö, M. & Nygård, M. (toim.) 2019. Yhdessä eteenpäin – asiakasosallisuus vammaissosiaalityössä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäpaperi 42/2019. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-293-2>. [viitattu 25.4.2020].

Hämäläinen, V., Maula, H. & Suominen, K., 2016. Digiajan strategia. Helsinki: Alma Talent.

Innokylä. s.a.a. Aivorihi. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://innokyla.fi/fi/tyokalut/aivorihi>. [viitattu 17.4.2020].

Innokylä. s.a.b. Innopaja. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://innokyla.fi/fi/tyokalut/innopaja>. [viitattu 18.4.2020].

Innokylä. s.a.c. Learning Cafe. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://innokyla.fi/fi/tyokalut/learning-cafe-eli-oppimiskahvila>. [viitattu 18.4.2020].

Irjala, M. 2017. Osallinen, syrjässä, marginaalissa, onnellinen? Tutkimus oppisopimuskoulutuksen erityisopiskelijoista Suomessa ja Saksassa. Väitöskirja. Oulun Yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526216003.pdf>. [viitattu 20.4.2020].

Isola, A-M., Kaartinen H., Leeman, R., Lääperi, R, Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäpaperi 33/2017. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>. [viitattu 22.4.2020].

Janhonen, M. 2017. Johtajuus tukee asiantuntijan ajanhallintaa. Blogi. Työterveyslaitos. Saatavissa: <https://www.ttl.fi/blogi/johtajuus-tukee-asiantuntijan-ajanhallintaa/>. [viitattu 1.12.2019].

Juujärvi, S., Myyry, L. & Pessa, K. 2007. Eettinen herkkyys ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Tammi.

Juuti, P. 2015. Johda henkilöstö asiakaskeskeisyyteen. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Juuti, P. 2017. Jaetun johtajuuden taito. Jyväskylä: PS-kustannus.

Jäppinen, T. 2011. Kunta ja käyttäjälähtöinen innovaatiotoiminta. Kunnan ja kuntalaisen vuorovaikutus palveluja koskevassa päätöksenteossa ja niiden uudistamisessa. Tampereen yliopisto. Väitöskirja. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8659-3>. [viitattu 20.4.2020].

Jämsä, U. 2014. Kuntoutuksen muutosagentit. Tutkimus työelämälähtöisestä oppimisesta ylemmässä ammattikorkeakoulutuksessa. Oulun yliopisto. Lääketieteellinen tiedekunta. Terveystieteiden laitos. Hoitotiede. Väitöskirja. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/urn:isbn:9789526204987>. [viitattu 22.4.2020].

Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. JAMK-julkaisuja.

Kananen, J. 2019. Opinnäytetyön ja pro gradun pikaopas. Avain opinnäytetyön ja pro gradun kirjoittamiseen. JAMK-julkaisuja.

Kananoja, A. 2017. Kansalaistoiminta osana sosiaalipolitiikkaa. Teoksessa: Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamaki, P. Sosiaalityön käsikirja. 4. uudistettu laitos. E-kirja. Helsinki: Tietosanoma Oy. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/>. [viitattu 20.4.2020].

Kananoja, A. & Karjalainen, P. 2017. Hyvinvoinnin edistäminen ja yhteisötyö sosiaalipolitiikan uusissa rakenteissa. Teoksessa: Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamaki, P. Sosiaalityön käsikirja. 4. uudistettu laitos. E-kirja. Helsinki: Tietosanoma Oy. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/>. [viitattu 19.4.2020].

Kantojärvi, P. 2012. Fasilitointi luo uutta: menesty ryhmän vetäjänä. Helsinki: Talentum.

Karjalainen, P., Metteri, A. & Strömberg-Jakka, M. 2019. Tiekartta 2030- Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:41. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4076-5>. [viitattu 30.12.2019].

Kiviniemi, K. 2015. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, R. & Aaltola J. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 74–88.

Kivistö, M. 2014. Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen. Monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Väitöskirja. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-751-3>. [viitattu 22.4.2020].

Kivistö, M. & Nygård, M. 2019. Johdanto. Teoksessa Kivistö, M. & Nygård, M.(toim) Yhdessä eteenpäin - asiakasosallisuus vammaissosiaalityössä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 42/2019. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-293-2>. [viitattu 25.4.2020].

Kohtamäki, S. 2019. Kurikan vammaispoliittisen ohjelman päivitys. - Yhyres me päriätähän: Kurikan vammaispoliittinen ohjelma 2019 - 2024. SEAMK. Sosiaaliala. Opinnäytetyö. Saatavissa: <https://www.theseus.fi/handle/10024/160733>. [viitattu 14.2.2020].

Koivisto, M., Säynäjäkangas, J. & Forsberg, S. 2019. Palvelumuotoilun bisneskirja. Liettua: Alma Talent.

Krokkfors, Y. & Lampinen, R. 2019. Mitä on vammaissosiaalityö. Teoksessa Kivistö, M. & Nygård, M.(toim) Yhdessä eteenpäin - asiakasosallisuus vammais-sosiaalityössä. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäpaperi 42/2019. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-293-2>. [viitattu 25.4.2020].

Kuntalaki 410/2015.

Kunnallinen vammaispoliittinen ohjelma. YK:n vammaisyleissopimuksen hengen mukaisesti. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://vane.to/vammaisneuvostot/kunnalliset-vammaispoliittiset-ohjelmat>. [viitattu 19.8.2019].

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.

Larjovuori, R.-L., Nuutinen, S., Heikkilä-Tammi, K. & Manka, M.-L. 2012. Asiakkaat kuntapalveluiden kehittäjiksi. Opas tehokkaan osallistumisen työkaluihin. Tampereen yliopiston johtamiskorkeakoulu. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://docplayer.fi/3574806-Asiakkaat-kuntapalveluiden-kehittajiksi-opas-tehokkaan-osallistumisen-tyokaluihin.html>. [viitattu 20.4.2020].

Leemann, L. & Hämäläinen, R.-M. 2015. Asiakasosallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokra. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. WWW-dokumentti. Saatavissa: www.thl.fi/sokra. [viitattu 20.04.2020].

Leemann, L. & Hämäläinen R.-M. 2016. Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä. *Yhteiskuntapolitiikka* 81(5), 586–594. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131350/YP1605_Leemann&Hamalainen.pdf?sequence=2. [viitattu 20.4.2020].

Löve, L., Traustadóttir R., Quinn G.& Rice, J. 2017. The Inclusion of the Lived Experience of Disability in Policymaking. *Laws* 6(33). PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://ideas.repec.org/a/gam/jlawss/v6y2017i4p33-d123621.html>. [viitattu 5.8.2019].

Manka, M-L.& Manka, M. 2016. Työhyvinvointi. Helsinki: Talentum.

Marjamäki, P. 2017. Sosiaalialan kehittämistoiminnan nykytila ja muutossuunnat. Teoksessa: Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamäki, P. Sosiaalityön käsikirja. 4. uudistettu laitos. E-kirja. Helsinki: Tietosanoma Oy. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/>. [viitattu 22.4.2020].

Matthies, A.-L. 2017. Osallistumisen lupaus ja petos hyvinvointipalveluissa. *Sosiologia* 54(2), 149 - 165. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1817680> [viitattu 21.8.2019].

Miettinen, R., Romakkaniemi, M. & Laitinen, M. 2017. Historialliset painolastit asiakkaiden aseman haastajina. Teoksessa: Pohjola, A., Kairala, M., Lyly, H. Niskala A. (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Vastapaino, 15-37.

Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Tallinna: Gaudeamus.

Nevala, N., Pehkonen, I., Koskela, I., Ruusuvuori, J. & Anttila H. 2014. Työolosuhteiden mukauttaminen vammaisilla henkilöillä: vaikuttavuus sekä estävät ja edistävät tekijät. Järjestelmällinen kirjallisuuskatsaus. KELA. Työpapereita 61/2014. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014122252372>. [viitattu 22.4.2020].

Niskala, A., Kairala, M. & Pohjola A. 2017. Asiakkaan aseman ja toimijaroolin muutos. Teoksessa: Pohjola, A., Kairala, M., Lyly, H. & Niskala A. (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Vastapaino, 7-12.

Niiranen, V. 2011. Moniammatillisten verkostojen johtaminen. Teoksessa Risänen, S. & Lammintakanen, J. (toim.) Sosiaali- ja terveysjohtaminen. Helsinki: WSOY Pro, 129–144.

Nurmi-Koikkalainen, P, Muuri, A., Toikka, I. & Sivula, S. 2020. Tiekartta systemaattiselle tiedonkeruulle vammaispalveluissa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 12/2020. Pdf-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-479-0>. [viitattu 25.4.2020].

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018–2019. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2018:2. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3908-0>. [viitattu 20.8.2019].

Ojasalo, K. Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 3. uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Omatori. s.a. Essote. Verkkosivut. Saatavissa: <https://omatorille.fi/>. [viitattu 13.1.2020]

Osallistavat menetelmät. s.a. Tuplatiimi. Opas yhdistyksille. TSJ-opintokeskus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.tjs-opintokeskus.fi/opas-yhdistyksille/jasentilaisuudet/osallistavat-menetelmat/tuplatiimi>. [viitattu 18.4.2020].

Papunet. s.a. Papunetin kuvapankki. Sclera. Saatavissa: <https://kuva-pankki.papunet.net/>. [viitattu 13.5.2020].

Paunonen, A-M.2019. Palvelupäällikkö, vammaispalvelut. Essote. Henkilökohdainen tiedonanto 19.12.2019.

Pekkanen, E. Kehittämispäällikkö. Maakuntaliitto. Henkilökohtainen tiedonanto. 12.12.2019.

Peränen, N. 2013. Innopajaopas kehittäjälle. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://innokyla.fi/sites/default/files/2020-02/Innopajaopas%20kehitt%C3%A4j%C3%A4lle%205%203%202013.pdf>. [viitattu 29.10.2019].

Pohjola, A. 2017. Asiakkaan pitkä tie palveluihin vaikuttajaksi. Teoksessa: Pohjola, A., Kairala, M., Lyly, H. & Niskala A. (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Vastapaino, 308–325.

Ritakallio, T. & Vuori, T.O. 2018. Elävä Strategia. Helsinki: Alma Talent.

Romakkaniemi, M., Martin, M., Könkkölä, K. & Lappalainen T. 2018. Vammaispalvelujen sosiaalityön asiantuntijuus on turvattava. Artikkel. *Yhteiskuntapolitiikka*. 83(3), 338. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018112348912>. [viitattu 15.3.2020].

Sjöblom, S. 2016. Suomen vammaispoliittisen ohjelman VAMPO 2010–2015 loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:14. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3706-2>. [viitattu 21.8.2019].

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2017. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3959-2>. [viitattu 19.12.2019].

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2019. YK:n vammaissopimuksen kansallinen toimintaohjelma lisäsi tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/yk-n-vammais-sopimuksen-kansallinen-toimintaohjelma-lisasi-tietoisuutta-vammaisten-henkiloiden-oikeuksista. [viitattu 20.8.2019].

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2020. Osallisuustyöryhmä valmistelemaan vammaisten henkilöiden osallisuutta turvaavia säännöksiä. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/osallisuustyoryhma-valmistelemaan-vammaisten-henkiloiden-osallisuutta-turvaavia-saannoksia. [viitattu 17.2.2020].

Sosiaali- ja terveysministeriö. s.a.a. Vammaispalvelujen lainsäädännön uudistaminen. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://stm.fi/vammaispalvelulaki>. [viitattu 21.8.2019].

Sosiaali- ja terveysministeriö. s.a.b. Vammaispolitiikka. WWW-dokumentti. Saatavilla: <https://stm.fi/vammaispolitiikka>. [viitattu 19.8.2019].

Stenvall, J. & Majoinen, K. 2017. Välitilan johtaminen kunnissa. Kuntaliitto. ARTTU2-tutkimusohjelman julkaisusarja 5/2017. WWW-dokumentti. Saatavissa: http://shop.kunnat.net/product_details.php?p=3342. [viitattu 2.1.2020].

Tarvainen, M. 2017. Palveluiden ydinoletukset ja muuttuva asiakkuuskäsitys. Teoksessa Pohjola, A., Kairala, M., Lyly, H. & Niskala A. (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Vastapaino, 38–57.

Tarvainen, M. & Väisänen R. 2016. Kansainvälinen vammaispolitiikka suomalaisen vammaispolitiikan kehyksenä. Teoksessa Jäppinen, M., Metteri, A., Ranta-Tyrkkö, S. & Rauhala, P-L. (toim.) Kansainvälinen sosiaalityö. Käsitteitä, käytäntöjä ja kehityskulkuja. Tallinna: United Press Global, 57–75.

Teittinen, A. 2017. Vammaisuus yhteiskunnallisena ja poliittisena kysymyksenä. Artikkel. *Politiikasta*. WWW-dokumentti. Saatavana: <https://politiikasta.fi/vammaisuus-yhteiskunnallisena-ja-poliittisena-kysymyksenä/>. [viitattu 21.4.2020].

THL. 2018. Tiedä ja Toimi -kortti. Asiakasosallisuus palvelujärjestelmässä. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018121651012>. [viitattu 17.2.2020].

THL. 2019. Tiedosta arviointiin. Tavoitteena paremmat palvelut. Sosiaali- ja terveyspalvelut KYS-erityisvastuualueella: Asiantuntija-arvio, syksy 2019. PDF-dokumentti. Päätösten tueksi 7/2019. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-427-1>. [viitattu 2.1.2020].

THL. s.a.a. Vammaispalvelujen käsikirja. Esteettömyys ja saavutettavuus. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/esteettomyys-ja-saavutettavuus>. [viitattu 16.4.2020].

THL. s.a.b. Vammaispalvelujen käsikirja. Vammaislainsäädännön uudistus. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/ajankohtaista/vammaislainsaadannon-uudistus>. [viitattu 30.12.2019].

THL. s.a.c. Vammaispalvelujen käsikirja. Vammaistutkimus. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaistutkimus>. [viitattu 15.4.2020].

THL. s.a.d. Vammaispalvelujen käsikirja. Yleislaki ja erityislaki. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/asiakasprosessi/yleislaki-ja-erityislaki>. [viitattu 30.12.2019].

Tietoa palvelusta. s.a. Otakantaa.fi. Oikeusministeriön verkkopalvelu. Saatavissa: <https://www.otakantaa.fi/fi/tietoa-palvelusta/1/>. [viitattu 2.1.2020].

Tihinen, J. 2018. Vammaispalveluiden asiakkaiden käsityksiä osallisuuden rakentumisesta. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Pro gradu –tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://lauda.ulapland.fi/handle/10024/63374> [viitattu 17.2.2020].

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Työterveyslaitos. 2018a. Luottamus johtajiin ja työn imu kannattelevat organisaatiomuutoksessa. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.ttl.fi/vaitos-luottamus-johtajiin-ja-tyon-imu-kannattelevat-organisaatiomuutoksessa/>. [viitattu 1.12.2019].

Työterveyslaitos. 2018b. Organisaatiomuutos. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.ttl.fi/tyoyhteiso/organisaatiomuutos/mielekkaan-organisaatiomuutoksen-periaatteet/>. [viitattu 1.12.2019].

Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. 2010. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:4. Helsinki. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3024-7>. [viitattu 21.8.2019].

Valtioneuvosto. 2019a. Osallistava ja osaava Suomi - sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Hallitusohjelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>. [viitattu 30.12.2019].

Valtioneuvosto. 2019b. Vammaiset henkilöt vahvemmin mukaan sote-valmisteluun ja palvelujen suunnitteluun. Tiedote. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1271139/vammaiset-henki-lot-vahvemmin-mukaan-sote-valmisteluun-ja-palvelujen-suunnitteluun. [viitattu 2.1.2020].

Vammaisfoorumi. s.a. Verkkosivusto. Saatavissa: <https://vammaisfoorumi.fi/>. [viitattu 21.4.2020.]

Vammaistutkimus. s.a. Verkkosivusto. Saatavissa: <https://vammaistutkimus.fi/etusivu>. [viitattu 21.4.2020].

VANE. s.a.a. Neuvottelukunnan uusi toimikausi käynnistyi. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://vane.to/artikkeli/-/asset_publisher/neuvottelukunnan-uusi-toimikausi-kaynnistyi. [viitattu 19.2.2020].

VANE. s.a.b. Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE. Verkkosivut. Saatavissa: <https://vane.to/etusivu>. [viitattu 20.8.2019].

Varhila, K. 2019. STM. Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelma. Ihmislähtöiset peruspalvelut. Mediatilaisuus 15.10.2019. Diaesitys. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://stm.fi/documents/1271139/1332838/Tulevaisuuden+sosiaali-+ja+terveyskeskus+-ohjelman+tiedotustilaisuuden+diat+15.10.2019/372c3c74-0425-5215-b38a-e120739f5dfb/Tulevaisuuden+sosiaali-+ja+terveyskeskus+-ohjelman+tiedotustilaisuuden+diat+15.10.2019.pdf>. [viitattu 2.1.2020].

Varhila, K., Huhta, J., Parsons, A., Sivula, S. & Konttinen, J-P. 2015. Vammaislainsäädännön uudistamisryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:21. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3582-2>. [viitattu 30.12.2019].

Vastuullinen opinnäytetyö. 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. PowerPoint-esitys. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://www.arene.fi/julkaisut/raportit/opinnaytetoiden-eettiset-suositukset/>. [viitattu 15.4.2020].

Vernerin s.a. Verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta. Yhdenvertaisuuslaki. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://verneri.net/yleis/yhdenvertaisuuslaki>. [viitattu 19.12.2019].

Viitala, R. 2005. Johda osaamista. Osaamisen johtaminen teoriasta käytäntöön. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Viitala, R. 2013. Henkilöstöjohtaminen. Strateginen kilpailutekijä. Helsinki: Edita.

Virtanen, P., Suoheimo, M., Lamminmäki, S, Ahonen P. & Suokas M. 2011. Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiseen. Teoksen katsaus 281/2011. Helsinki. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.businessfinland.fi/globalassets/julkaisut/matkaopas.pdf>. [viitattu 25.8.2019].

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4.uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vuorinen, T. 2014. Strategiakirja – 20 työkalua. Liettua: Talentum.

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.

YSO. Yleinen suomalainen ontologia. Finto. Suomalainen asiasanasto- ja ontologiapalvelu. Saatavissa: <http://finto.fi/yso/fi/>. [viitattu 19.4.2020].

KUVALUETTELO

Kuva 1. Asiakasosallisuuden toteutuminen eri tasoilla (THL 2018)	21
Kuva 2. Kehittämispöytäkirja (mukaillen Ojasalo ym. 2014, 24)	25
Kuva 3. Aloituspalautteessa annetut kuvavaihtoehdot (Papunet s.a.)	33
Kuva 4. Työpajat järjestettiin Omatorilla	34
Kuva 5. Esimerkki työpajan ryhmätyöskentelyssä käytetyistä kuvista (PowerPoint-dia)	37
Kuva 6. Kuva pisteytyksestä ja tiedon täydentämisestä työpajassa 2	38
Kuva 7. Tiedontuotanto työpajoissa	42
Kuva 8. Visio vammaisen ihmisen hyvän elämän edellytyksistä Essoten alueella	48
Kuva 9. Sisältöalueiden muodostuminen työpajoissa	49
Kuva 10. Luonnosversion muokkautuminen yhteiskehittämisen eri vaiheissa	57

Kuva 4. Piiparinen, H. 25.9.2019.

Kuva 6. Meskanen, P. 17.10.2019.

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. Kehittämistyön aikataulu ja vaiheet	29
Taulukko 2. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallisen toimenpideohjelman 12 sisältöaluetta	36
Taulukko 3. Sisältöalueiden ryhmittely ja pisteet	39
Taulukko 4. Vammaispoliittisen ohjelman jalkautusehdotukset Essoten alueelle	60

ESSOTEN ALUEEN VAMPO 2020 - 2023

20. tammikuu 2020

Essoten vanhus- ja vammaispalvelut ja
alueellinen vanhus- ja vammaisneuvosto

**Essoten alueen
vammaispoliittinen ohjelma**

Vuosille 2020-2023

Yksilöllinen elämä laadukkain palveluin

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TAUSTA VAMMAISPOLIITTISEN OHJELMAN LAADINNALLE.....	2
2.1	Suomen vammaispoliittinen ohjelma ja YK:n yleissopimus.....	3
2.2	Osallisuus vammaispalvelujen kehittämisessä	4
2.3	Tavoitteet ja menetelmät yhteiskehittämisen prosessissa	5
3	OHJELMA 2020 - 2023	8
3.1	Vammaisen ihmisen hyvän elämän edellytykset Essoten alueella	8
3.2	Osallisuus ja yhdenvertaisuus	8
3.2.1	Eläminen itsenäisesti.....	10
3.2.2	Kulttuuri, virkistys ja vapaa-ajantoiminta	12
3.2.3	Tietoisuuden lisääminen ja kansainvälinen yhteistyö	13
3.3	Koulutus ja työllisyys	15
3.4	Esteetön ympäristö ja saavutettavat palvelut	19
3.5	Sosiaali- ja terveystyö	22
4	TOIMENPIDEOHJELMAN SEURANTA.....	27
	LÄHTEET	28
	LIITTEET	

Liite 1. Vammaispoliittisen ohjelman laadintaan osallistuneet sidosryhmät

1 JOHDANTO

Yhteiskehittämisessä ja -tutkimuksessa on todettu syntyvän uudenlaista merkityksellistä tietoa, joka vaikuttaa ammattilaisten rooliin ja keinoihin asiakkaiden kohtaamisessa. Vaikutus palvelujärjestelmään voi olla merkittävä, jos toimintakulttuuri sen sallii. (Hietala & Rissanen 2017, 180.) Valtakunnallisessa VamO-hankkeessa on tutkittu vammaisten ihmisten kokemuksia vammaissosiaalityön prosesseissa osallisuuden näkökulmasta. Hankkeen tutkimusraportin ”Osallisuus vammaissosiaalityössä on yhteistyötä” mukaan, asiakkaiden osallistuminen palvelujen kehittämiseen on erittäin tärkeää. (Heini ym. 2019,78).

Vammaispoliittinen ohjelma kuntayhtymä Essoten alueelle on laadittu yhteiskehittämisen menetelmin opinnäytetyönä. Ohjelmatyöhön lähdettiin Essoten alueen vanhus- ja vammaisneuvoston aloitteesta ja vastuu- tai taustatahona on toiminut Essoten vammaispalvelut. Ensisijaisena tiedonkeruumenetelmänä toimivat työpajat sidosryhmille. Työpajoihin kutsuttavat tahot eli oleelliset sidosryhmät määriteltiin vammaisneuvoston ja vammaispalvelujen yhteyshenkilöiden kanssa yhdessä. Avoin sähköinen kommentointi ja kuuleminen luonnosvaiheessa sekä tiedon täydentäminen asiantuntijatiimin avulla, kuuluivat prosessin eri vaiheisiin.

Monialaisen työpajatyöskentelyn kautta ohjelmaan on nostettu esiin paikallisia ja ajankohtaisia vammaisten ihmisten hyvään elämään ja yhdenvertaisuuteen vaikuttavia asioita. Vammaispoliittinen ohjelma on laadittu vuosille 2020-23 ja sen toivotaan toimivan ohjaavana asiakirjana kaikille sidosryhmille; palvelun tuottajille, työntekijöille, viranhaltijoille, päättäjille kuin vammaisille henkilöille ja heidän läheisilleen. Toimenpide-ehdotusten toteutumista seuraa jatkossa alueellinen vammaisneuvosto.

Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä (Essote) on aloittanut toimintansa 1.1.2017. Siihen kuuluvat kunnat ovat Mikkeli, Hirvensalmi, Juva, Kangasniemi, Mäntyharju, Pertunmaa ja Puumala. Lisäksi erikoissairaanhoidon kautta ovat jäseninä Joroinen ja Pieksämäki. Asukkaiden määrä (1.1.2019) koko kuntayhtymän alueella on n. 100 200. (Essote s.a.) Vuoden 2017 alussa on aloittanut myös Essoten

vanhus- ja vammaisneuvosto, jossa on nimettyjä jäseniä kaikista jäsenkunnista (Essote 2016).

Ohjelmatyön aihe on laaja. Toimialalla odotetaan parhaillaan sekä vammaispalvelulain muutosta, että sosiaali- ja terveysalan rakennemuutoksia koskevan lainsäädännön vahvistamista. Muutoksiin on hyvä valmistautua rakentaen yhdessä kuvaa tulevasta, todetaan kunta-alan ARTTU2-tutkimusohjelman tuloksia kokoavassa artikkelissa. Vuorovaikutus ja viestintä korostuvat muutostilanteissa. Yhteisen ymmärryksen rakentaminen, luottamuksen sekä erilaisten visioiden ja vaihtoehtojen rakentaminen tulevaisuuden osalta on tärkeää. (Stenvall & Majoinen, 2017).

Yhteiskehittämisen prosessi eri vaiheineen on ollut tässä ohjelmatyössä todella mielenkiintoinen ja antoisa. Kaikille siihen eri tavoin osallistuneille suuret kiitokset. Tulevaisuudessa yhdessä kehittämisen iloa suositellaan lämpimästi, esimerkiksi työpaikassa esiin nousseen asiakasraadinn muodossa. Ensimmäinen alueellinen vammaispoliittinen ohjelma on tekijöiden mukaan muokkautunut tähän muotoon. Tarkoitus on, että se voi tulevaisuudessa, yhdessä kehittäen, muokkautua aina paremmaksi versioiksi itsestään.

2 TAUSTA VAMMAISPOLIITTISEN OHJELMAN LAADINNALLE

Vammaisneuvosto voi tehdä aloitteen vammaispoliittisen ohjelman laatimisesta tai päivittämisestä (Kunnallinen vammaispoliittinen ohjelma s.a.). Vammaispolitiikkaa koordinoi Suomessa Sosiaali- ja terveysministeriö. Vammaispolitiikan periaatteina ovat oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja syrjimättömyyteen sekä tarpeellisiin palvelu- ja tukitoimiin. Lähtökohtana ovat perus- ja ihmisoikeudet. Syrjimättömyys on kirjattu Suomen perustuslakiin ja maailmanlaajuisen YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista Suomi on allekirjoittanut vuonna 2016. (Sosiaali- ja terveysministeriö s.a.) Essoten vanhus- ja vammaisneuvoston kokouksessa 25.4.2019 (§13) aiheena on ollut vammaisten esteettömät ja hyvät palvelut Essoten alueella. Neuvostossa on sovittu, että ensimmäistä kuntayhtymän yhteistä vammaispoliittista ohjelmaa lähdetään työstämään syksyn 2019 aikana.

Vammaispoliittinen ohjelma on laadittu yhteiskehittämisen menetelmin opinnäytetyönä, sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen (sosionomi YAMK) koulutuksessa. Opinnäytetyöntekijä on saanut aiheen oppilaitoksen Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu (XAMK) kautta. Toimeksiantajana ja vastuutahona on toiminut Etelä-Savon sosiaali- ja terveyspalvelujen Essoten vammaispalvelut. Ohjelma on laadittu vuosille 2020 - 2023.

Kehittämistyön lähtökohtia ovat olleet toimintaympäristöä määrittävät lait ja asetukset sekä jo olemassa olevat toimintaa ohjaavat alueelliset strategiat. Laajemmin työ liittyy vammaispalvelulain ja maakuntien uudistumisen myötä tuleviin muutoksiin. Tarkemmin toimialan lainsäädäntöä ja vammaispoliittisen ohjelman laadinnan taustaa avataan opinnäytetyöraportissa. Opinnäytetyöraportti on luettavissa sen valmistumisen jälkeen keväällä 2020, Theseuksessa. ([Theseus](#)). Theseus on palvelu, joka julkaisee ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä ja julkaisuja verkossa (Theseus s.a.).

2.1 Suomen vammaispoliittinen ohjelma ja YK:n yleissopimus

Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-2015 on laadittu linjaamaan konkreettiset vammaispoliittiset toimenpiteet. Ohjelma on jaettu 14 sisältöalueeseen ja sisältää 122 konkreettista toimenpidettä. Hallitus on halunnut näin turvata vammaisten henkilöiden oikeudenmukaisen aseman ja ohjelmalla tavoitellaan kestävää ja vastuullista vammaispolitiikkaa. (Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle 2010, 3.) VAMPO:n loppuraportista (Sjöblom 2016, 40) käy ilmi, että useimmat toimenpiteet olivat toteutuneet ohjelman mukaan.

Tärkeä edistys vammaispolitiikan osalta oli YK:n yleissopimuksen ratifioinnin eteneminen Suomessa, mikä tapahtui vuonna 2016. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja (2015) on tullut voimaan Suomessa 10.6.2016. Yleissopimuksen toteutumista Suomessa koordinoi VANE eli vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta. VANE:ssa ovat edustettuna

vammaisjärjestöt, työmarkkinajärjestöt ja vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta keskeiset ministeriöt. Neuvottelukunta on myös laatinut hallitusohjelmatavoitteet vuosille 2019-23 poliittisen päätöksenteon tueksi. Tavoitteissa määritellään

vammaissopimuksen mukaiset keskeiset asiat, joita on erityisen tärkeää edistää seuraavalla hallituskaudella. (Sosiaali- ja terveysministeriö s.a.)

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen – YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018-19 (STM 2:2018) on laadittu VANE:n toimesta. Toimintaohjelmassa on mainittu 82 toimenpidettä, joiden toteutumista ministeriöt seuraavat. Keväällä 2019 uutisoitiin (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019) toimintaohjelman lisänneen tietoisuutta vammaisten ihmisten oikeuksista Suomessa. Toimintakauden aikana onnistuttiin myös kehittämään toimintatapoja, jotka osallistavat vammaisia henkilöitä lakien valmisteluun ja hankkeisiin. Toimintaohjelman seurantaraportin (Hoffrén & Rautanen-Muhli 2019, 79) mukaan osallisuuden suhtaudutaan uudella tavalla ja uusia osallistamisen muotoja mietitään aidosti.

2.2 Osallisuus vammaispalvelujen kehittämisessä

Julkisten sosiaali- ja terveystalvelujen kehittämisen tarpeesta ollaan yksimielisiä ja parempien palvelujen edistämässä kansalaiset voivat tuoda lisäarvoa kehittämistyöhön ja päätöksentekoon. Kehittäjäasiantuntijuus on käsite, jossa toiminta perustuu ammattilaisten ja asiakkaiden yhteiseen oppimisprosessiin ja jaettuun valtaan. Asiakkaiden kokemusten hyödyntämisestä puuttuu vielä osaamista, jolloin kuunnellaan, konsultoidaan ja pyydetään palautetta olemassa olevista palveluista. (Pohjola 2017, 321-323.)

Sosiaali- ja terveysalalla, kuten eri toimialoilla yhteiskunnassa, vaaditaan työn vaikuttavuuden ja yhteiskunnallisen merkityksen mittaamista. Asiantuntija tarvitsee rohkeutta heittäytyä kohtaamiseen asiakkaan kanssa, unohtaa ennako-oletukset ja antaa tilaa vuorovaikutukselle. Vuorovaikutuksesta voi syntyä jotain aivan uutta. (Mönkkönen 2018, 207.) Asiantuntijan ja asiakkaan välinen vuorovaikutus sisältää monenlaisia eri viestinnän muotoja. Asiakaslähtöisyys ja osallisuus paranevat oikein valittujen viestinnän kanavien avulla. Asiantuntija voi olla myös suuressa kehittäjän

roolissa viestiessään asiakkaidensa tarpeista moniammatillisissa verkostoissa. Pu-
huttu ja kirjoitettu kieli tuottaa parhaimmillaan aitoja dialogeja yhteiskehittämiseen
käytännön toimijoiden ja tutkimuksen tekijöiden välillä. (Hietala & Rissanen 2017,
171-173.)

Valtakunnallisen VamO-hankkeen raportissa (Heini ym. 2019, 7, 69-70) tuodaan esiin
vammaisten ihmisten kokemuksellista asiantuntijuutta palveluiden kehittäjinä ja ra-
portilla on yhteistoimintaa ja -kehittämistä lujittava merkitys. Raportissa esitellyn ky-
selyn mukaan vuorovaikutus on keskeisin asia osallisuutta edistävässä asiakaspro-
sessissa. Asiakasprosessin avoimuus, tiedon ja palvelujen saavutettavuus ja esteet-
tömyys, työntekijöiden asenteet, asiakkaan kuuleminen ja kunnioittaminen olivat eri
ikäryhmissä esiin nousevia teemoja. Avoin tiedottaminen lisää asiakkaiden luotta-
musta vammaispalveluihin. Osaan kyselyssä esille nousseista muutostarpeista voivat
työntekijät vaikuttaa suoraan ja toisiin tarvitaan linjausta organisaatiossa tai laa-
jempia poliittisia ratkaisuja.

2.3 Tavoitteet ja menetelmät yhteiskehittämisen prosessissa

Vammaisten esteettömät ja hyvät palvelut Essoten alueella on tavoite, jota kohti
vammaispoliittisella ohjelmalla tähdätään. Ohjelman tavoite on edistää kuntayhty-
män alueen vammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta ja tasavertaista osallisuutta yh-
teiskunnan toimintaan. Ohjelmalla tavoitellaan myös itsemääräämisoikeuden toteu-
tumista ja palvelujen saatavuuden parantumista.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen periaatteet ovat olleet
suunnannäyttäjänä vammaispoliittisten ohjelmien laadinnassa ja yhtenä pääperiaat-
teena on kaikille sopiva suunnittelu. On siis tärkeää huolehtia, että ohjelman laadin-
nassa on kaikki tarvittavat tahot mukana ja sitoutuneita työskentelyyn. (Kunnallinen
vammaispoliittinen ohjelma s.a.)

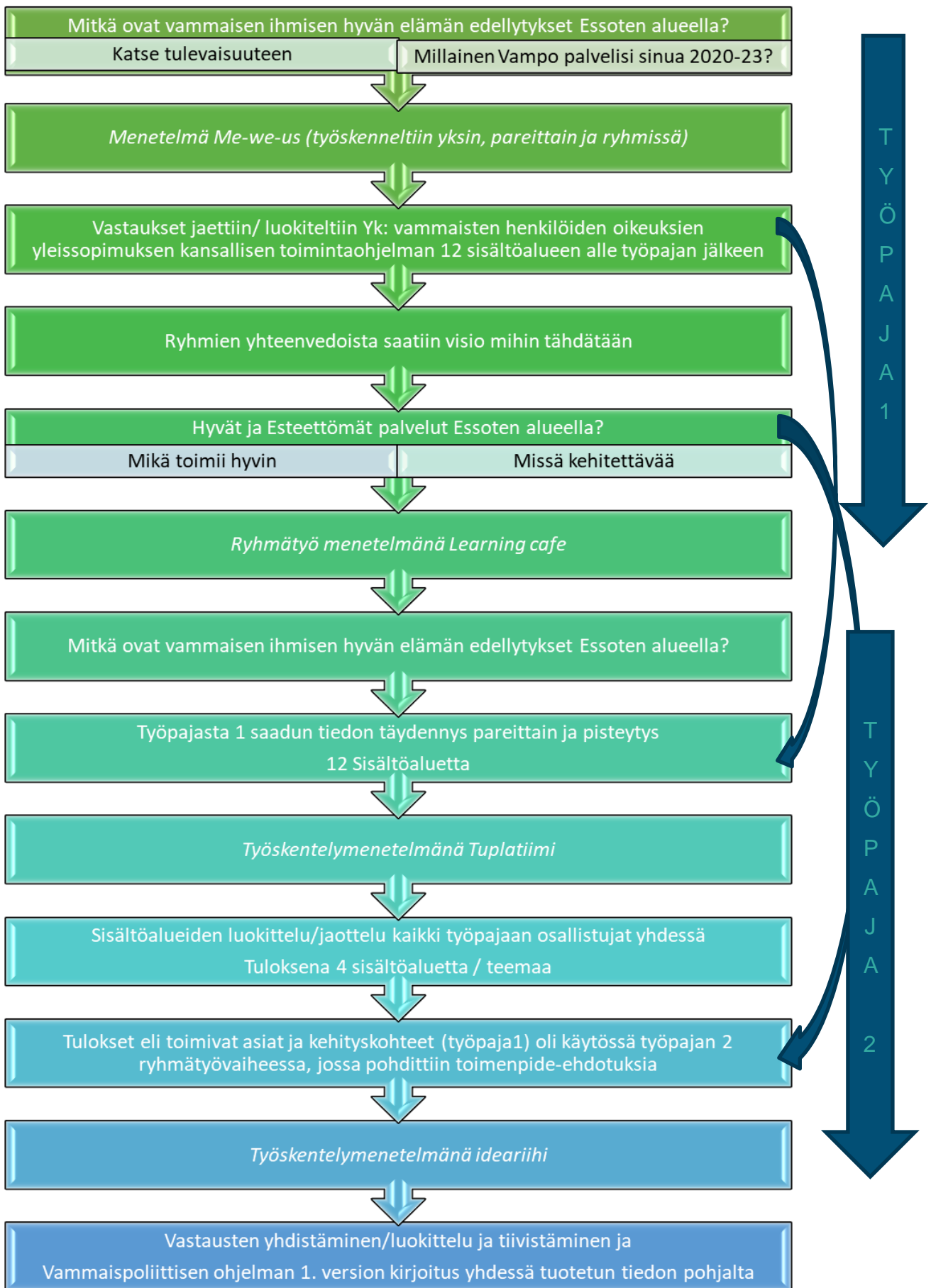
Kehittämistyön näkökulmana on osallisuus, joten se on näkynyt prosessissa vahvasti.
Osallisuus toteutui kehittämiskohteen määrittämisessä ja rajaamisessa, sekä mene-
telmien suunnittelussa. Ensisijaisena tiedonkeruumenetelmänä ohjelman teossa oli-
vat työpajat sidosryhmille. Vammaisneuvoston ja vammaispalvelujen yhteyshenkilöi-
den kanssa määriteltiin oleelliset sidosryhmät (ks. liite 1.) ja yhteiskehittämisen työ-

pajoja järjestettiin kaksi. Ensimmäisen työpajan päätavoitteena oli tuottaa taustatietoa sekä tulevaisuuden kehitysjatoksia. Toisessa työpajassa keskityttiin esille nousseiden asioiden viemiseen strategisiksi tavoitteiksi sekä konkreettisiksi toimenpideehdotuksiksi.

Taulukko 5 Kehittämistyön aikataulu ja vaiheet

Aikataulu	suunnittele	toteuta	arvioi	Arvioi lisäksi
touko-kesä 2019	alkukartoitus	ideapaperi	Toimeksiantajan ohjaaja ja opettajat	
elo-syys	taustatieto- ja tutkimus	tutkimussuunnitelma	x	Vammaisneuvosto ja opponentit
syys-loka	rajaus/kohdennus/menetelmät	työpajat	x	Työpajoihin osallistujat
loka-marras	aineiston analyysi	toimenpide-ehdotukset ja raportin 1.versio	x	Vammaisneuvosto
marras-joulu	sähköinen alusta	avoin kommentointi otakantaa.fi	x	Essoten alueen asukkaat
Joulu 2019	palaute kootaan ja täydennetään	Asiantuntijatiimi sisältöalueittain	x	
tammi-helmi 2020	julkaisu, tiedottaminen ja levitys	Valmis vammaispoliittinen ohjelma ja opinnäytetyö	x	Vammaisneuvosto ja opponentit

Työpajojen jälkeen materiaali on koottu ja luokiteltu sisältöalueittain ja kirjoitettu toimenpide-ehdotusten muotoon tähän raporttiin. Työpajoihin osallistui yhteensä 29 eri henkilöä ja eri sidosryhmät olivat niissä hyvin edustettuina. Ensimmäinen luonnosversio laitettiin avoimesti kommentoitavaksi sähköiselle otakantaa.fi -alustalle. Sisältöalueittain koottiin vielä asiantuntijatiimi, joka kokoontui kerran. Lopullinen vammaispoliittinen ohjelma kirjoitettiin avoimen kommentoinnin sekä asiantuntijatiimin palaute huomioiden.

Kuva 11 Tiedontuotanto työpajoissa

3 OHJELMA 2020 - 2023

3.1 Vammaisen ihmisen hyvän elämän edellytykset Essoten alueella

Yhteiskehittämisessä syntynyt visio vammaisen ihmisen hyvän elämän edellytyksistä Essoten alueella;

- Palvelut kaikille sopiviksi; saatavuus, selkeys ja viranomaisyhteistyö.
- Turvallisuuden tunne siitä, että elämä jatkuu ja palvelut ovat toimivia vammaisuudesta huolimatta. Kun tiedonkulku muutoksista on sujuvaa, toteutuvat oikea-aikaiset ja yksilölliset palvelut.
- Itsemääräämisoikeuden tukeminen ja siihen ohjaaminen.
- Vammaisille mahdollisuus elinikäiseen oppimiseen ja työhön.
- Innovatiivisuus, osallisuus ja aito kuuleminen toiminnan kehittämisessä; hankkeiden ja kolmannen sektorin kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeää.

3.2 Osallisuus ja yhdenvertaisuus

Vammaisneuvostolle on annettava mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen taikka heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta. (Kuntalaki 410/2015§28)

Kuntalain (410/2015) 22 §:ssä tarkoitettuja erilaisia osallistumis- ja vaikuttamistapoja on valtakunnallisesti otettu entistä enemmän käyttöön muun muassa sosiaali-

ja terveydenhuollon palveluissa. Asiakasraatien lisäksi on kehitetty esimerkiksi kokemusasiantuntijatoimintaa. Kokemusasiantuntijatoiminta tuo erityisesti hyvinvoinnin kannalta riskiryhmissä olevien ääntä kuuluviin palveluiden kehittämisessä. Kokemusasiantuntijatoimintaa on viety eteenpäin paljon muun muassa vammaispalveluissa sekä päihde- ja mielenterveyspalveluissa. (HE 15/2015.) Lain sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) mukaan asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteutukseen. Sosiaalihoitolain (1301/2014) keskeinen periaate on asiakaslähtöisyys ja palvelujen järjestäminen vuorovaikutuksellisesti, asiakkaan tarpeet huomioiden (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 16).

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) edellyttää asianmukaisia ja tarvittavia ns. kohtuullisia mukautuksia, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti toisten kanssa asioida viranomaisten kanssa sekä saada koulutusta, työtä ja yleisesti tarjolla olevia palveluja tai tavaroita. Kohtuulliset mukautukset koskevat niin viranomaisia, koulutuksen järjestäjiä, työnantajia kuin tavaroiden ja palvelujen tarjoajia. Käytännössä tämä voi tarkoittaa esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistamista, ruokailan ääneen lukemista ravintolassa tai työn yksilöllistä räätälöintiä. Yhdenvertaisuuden edistämiseksi tärkeää on asetettujen tavoitteiden säännöllinen seuranta. Lain noudattamista seuraavat yhdenvertaisuusvaltuutettu, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta sekä työsuojeluviranomaiset. (Vernerinet.net s.a.)

Etelä-Savon maakuntaohjelmassa 2018 – 2021 osallisuuden ja toimijuuden vahvistaminen on nostettu yhdeksi päätavoitteeksi. Maakuntaohjelman toimeenpano-ohjelmassa vuosille 19-20 ”Hyvinvoivat ihmiset ja ympäristö” -osion keskeisillä toimenpiteillä vahvistetaan osallisuutta ja kulttuurihyvinvointia. (Etelä-Savon maakuntaohjelma 2018.) Myös alueellisen hyvinvointikertomuksen ja -suunnitelman yhtenä painopistealueena on osallisuuden, yhteisöllisyyden ja turvallisuuden vahvistaminen (Etelä-Savon alueellinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma 2018-2020). Etelä-Savon lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2019-2021 on valmistunut eri toimijoiden maakunnallisena yhteistyönä osana lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa LAPEa vuosina 2018-19 (Essote s.a). [Lasten-ja-nuorten-hyvinvointisuunnitelma-Etelä-savo-2019-2021.pdf](#).

Maakunnan osallisuusohjelma on valmistumassa vuoden 2020 alkupuolella ja sen ohjelmatyö on käynnistynyt osana sote- ja maakuntauudistus valmistelua. Suuri hallintouudistus on toteutumatta, mutta kansalaisten ja asiakkaiden mukanaolo uudistamistyössä ja osana palvelujärjestelmää on tärkeää. Osallisuusohjelmaa on työstetty teemaryhmissä ja verkostomaisessa osallisuusfoorumissa. Yhtenä teemaryhmänä on ollut vanhus- ja vammaisneuvostojen toiminnan kehittäminen. Vammaispoliittisen ohjelman toimeenpanossa kannattaa jatkossa hyödyntää olemassa olevia osallisuusrakenteita, kuten alueellinen nuorisovaltuusto ESA-MANU ja järjestöneuvottelukunta sekä Etelä-Savon vammaisfoorumi. Maakuntastrategiassa määritellään, miten asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet toteutuvat. Strategian päivitys on alkamassa vuonna 2020 ja se tehdään osallistavilla yhteistyömenettelyillä yhdessä yhteistyökumppaneiden kanssa. Osallisuuden hyviä käytäntöjä on myös koottu maakunnan sivuille: [Etelä-savo/mita-osallisuus-on](#). (Etelä-Savon osallisuusohjelma -luonnos 11/19; Pekkanen 2019).

Yhteiskehittämisen toimintalinjaus:

Asiakkaiden Aito kuuleminen ja huomioon ottaminen

Toimenpide-ehdotukset:

1. Seurataan, että asiakaspalautekanavia on riittävästi ja ne ovat toimivia.
2. Tuetulla päätöksenteolla ja henkilökohtaisella budjetoinnilla edistetään yhdenvertaisuutta ja osallisuutta
3. Perustetaan osallisuusraati
4. Hyödynnetään kokemusasiantuntijoita sekä palvelujen käyttäjien kokemusta oikea-aikaisten, toimivien ja laadukkaiden palvelujen ja palveluprosessien suunnittelussa

Vammaissopimus edellyttää, että vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa neuvotellaan vammaisten henkilöiden kanssa ja osallistetaan heidät päätöksentekoon. Osallistaminen tapahtuu vammaisjärjestöjen kautta. Myös vammaiset lapset tulee osallistaa heitä koskevaan päätöksentekoon. (Vammaissopimus artikla 4.3)

Kaikki ovat yhdenvertaisia lain edessä ja oikeutettuja yhdenvertaiseen suojaan ja yhdenvertaisiin etuihin. Oikeus-suojan tehokas saatavuus on varmistettava vammaisille henkilöille yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisuu-teen perustuva syrjintä on kielletty. Vammaissopimuksessa on kiinnitetty erityistä huomiota vammaisten lasten ja naisten asemaan. Heidän tulee voida nauttia kaikista oikeuksista yhdenvertaisesti muiden kanssa. (Vammaissopi-mus artikkelit 5, 6, 7, 12 ja 13)

3.2.1 Eläminen itsenäisesti

Eläminen itsenäisesti merkitsee henkilölle mm. mahdollisuutta valita missä ja kenen kanssa asuu. Edellytyksenä on toimiva asunto ja sopivat palvelut. Vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain mukainen palveluasuminen sekä kehitysvammalain perusteella järjestetty asuminen on tarkoitus järjestää yksilöllisten tarpeiden perusteella. Toimivan esteettömän asunnon lisäksi usein tarvitaan erilaisia palveluita tueksi, lähiympäristön esteettömyys ja toimivuus on itsenäisyyden kannalta olennaista. Toimivuutta tulee tarvittaessa muokata asunnonmuutostöillä. (THL, Vammaispalvelujen käsikirja, s.a.) Esteettömyydestä lisää luvussa 3.4. Hyvän asumisen laatukriteerit [asumisen-laatukriteerit-2018.pdf](#) ja myös paljon asumisen kehittämiseen liittyvää tietoa saatavilla kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunnan oppaassa. (Asumisen tekoja 2018.) Kuntayhtymä järjestää palveluasumisen pääasiassa palvelusetelillä ja sitä voidaan järjestää myös kuntayhtymän omissa palveluasumisyksiköissä tai ostopalveluina. Tarkempia tietoja alueen palveluntuottajista ja palvelusetelien kriteereistä löytyy Essoten vammaispalvelujen käsikirjassa ja [Palveluportaali Palse.fi](#). Palveluportaalin avulla hallitaan palveluseteli-, kilpailutus- ja ostopalveluprosessien kaikki vaiheet. Kehitysvammaisten mikkeliäisten asumisen ja palvelujen Tarve-projektin (Konttinen 2016) opas: [Hyvässä kodissa käy ystäviä. pdf](#). Asuminen Mikkeliissä opas, joka sisältää osion erityisryhmien asuminen, taustoittaa alueen asumistilannetta tarkemmin: [Asuminen Mikkeliissä.pdf](#).

Yhteiskehittämisen toimintalinjaus:

Mahdollisuus omannäköiseen yksilölliseen asumiseen ja itsenäiseen elämään

Toimenpide-ehdotukset:

1. Riittävästi tilapäiseen asumiseen ja asumisen harjoitteluun mahdollisuuksia ja paikkoja, jotka tukevat itsenäistymistä
2. Yksilöllisen tarpeen mukaan henkilökohtaista apua ja yksilöllisiä apuvälineitä sekä harrastamisen ja liikkumisen mahdollistavat palvelut

3. Vertaistuen ja arkiohjauksen hyödyntäminen itsenäisen elämän tukemiseksi

4. Oman mielipiteen ja valintojen huomioiminen sekä päätöksenteon tukeminen

Vammaisilla henkilöillä tulee olla yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat. Vammaisen henkilön saatavilla on oltava palveluja, joita tarvitaan tukemaan elämistä ja osallisuutta yhteisössä. Tällaisia palveluita ovat muun muassa asumispalvelut ja henkilökohtainen apu.

Koko väestölle tarkoitetut palvelut tulee olla vammaisten henkilöiden saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa. Itsenäisen elämän tukena tulee olla myös erityispalveluita, tukitoimia ja mukautustoimenpiteitä. Vammaisille henkilöille tulee järjestää tuki, jota he tarvitsevat päätöksenteossa. Vammaisilla henkilöillä tulee olla muiden kanssa yhdenvertainen mahdollisuus osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään. (Vammaissopimus artiklat 12, 14, 19 ja 29)

3.2.2 Kulttuuri, virkistys ja vapaa-ajantoiminta

Etelä-Savon kulttuurihyvinvointisuunnitelma 2019-2021 ohjaa maakunnan toimijoita kehittämään kulttuurin ja hyvinvoinnin yhdyspinnoilla olevaa toimintaa. Suunnitelma on tarkoitettu kaikille, jotka pohtivat osallisuuden, hyvinvoinnin ja terveyden tai taiteen ja kulttuurin edistämisen kysymyksiä. Suunnitelma on tehty osallistavalla prosessilla monialaisessa yhteistyössä eteläsavolaisten asiantuntijoiden kesken. Suunnitelma on toteutettu osana Hyvinvointia kulttuurista Etelä-Savoon -hanketta ja suunnitelman rahoittajana toimi Taiteen edistämiskeskus osana Opetus- ja kulttuuriministeriön kärkihanketta. (Hyvinvointia kulttuurista, 2019) Suunnitelma kertoo konkreettisia tavoitteita ja toimenpiteitä, kuinka toimintaa ja palveluita kehitetään mahdollisuuksien lisäämiseksi osallistumiseen, luovuuteen ja hyvinvointiin. Esimerkki toimenpiteestä; Tarjoamme taide- ja kulttuuritoimintaa osana erityistä tukea tarvitseville suunnattuja tuki- ja asumispalveluja. [Kulttuurihyvinvointisuunnitelma Etela-Savo.](#)

Parasta Etelä-Savoon -hankkeen tavoitteena on lisätä taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisen toiminnan menetelmien hallintaa ja tietoisuutta niiden hyvinvointivaikutuksista. Vuosina 2019-2020 toteutettavaa hanketta hallinnoi Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu (XAMK) ja osatoteuttajina ovat Essote, Diakonia ammattikorkeakoulu (DIAK) sekä Savonlinnan Seudun Kolomonen ry. Hankkeen koulutuksiin osallistuvat

kasvatus- ja nuorisoalan sekä sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset, opiskelijat ja heitä kouluttavat, kolmannen sektorin toimijat, palvelujen tuottajat ja järjestäjät. Välillisinä kohderyhminä ovat kasvatus- ja nuorisolan sekä sosiaali- ja terveysalan käyttäjät ja päättäjät. Taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisiin menetelmiin pyritään saamaan hankkeen aikana monipuolinen kosketus, jotta niiden laajoja käyttö- ja sovel-lusmahdollisuuksia jatkossa hyödynnettäisiin. Taiteella ja kulttuurilla on tutkimukseen perustuen myönteisiä vaikutuksia ihmisen hyvinvointiin ja niiden saatavuus on ihmisen perusoikeus. (Essote s.a.)Valtakunnallinen Kulttuuria kaikille -palvelu edis-tää osallistumiselle avoimia ja monenlaisia yleisöjä ja tekijöitä huomioivia kulttuuri-palveluja. Verkkosivuilla tarjotaan tietoa ja työkaluja kulttuuripalveluiden saavutet-tavuuden, moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseen alan työntekijöille. Kulttuuriakaikille.fi/moninaisuus.

Yhteiskehittämisen toimintalinjaus:

Huomioidaan ja toteutetaan kaikille sopivaa suunnittelua kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajantoiminnoissa.

Toimenpide-ehdotukset:

1. Hyvät käytännöt säilyvät ja leviävät alueella, esimerkiksi erityisliikunnan ohjaus, kolmannen sektorin toimijoiden järjestämät vapaa-ajan erityisryhmien tapahtumat ja muu toiminta
2. Riittävä tiedottaminen ja tiedon kokoaminen yhteen paikkaan vapaa-ajan toiminnasta
3. Huolehditaan erityisryhmien tarpeiden tiedottamisesta tapahtumien ja toiminnan järjestäjille; esimerkkeinä kommunikoinnin turvaaminen ja avustajien tai saat-tajien osallistuminen
4. Hyödynnetään vapaaehtoisia ja vertaistukea kulttuuri- ja vapaa-ajan toimin-noissa

Vammaisilla henkilöillä on oikeus osallistua kulttuurielämään, kehittää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään ja ymmärrystään. On oleellista varmistaa tilojen ja palveluiden esteettömyys ja yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet. Vammaisilla henkilöillä on oikeus yhdenvertaisesti muiden kanssa kulttuuri- ja kieli- identiteettiinsä, kuten viittomakielten ja kuurojen kulttuurin, tunnustamiseen ja tukeen. (Vammaissopimus artikla 30)

3.2.3 Tietoisuuden lisääminen ja kansainvälinen yhteistyö

Kunnan tai kuntayhtymän toiminnasta on kuntalain (410/2015) mukaan tiedotettava asukkaille, palvelujen käyttäjille, järjestöille ja muille yhteisöille. Tietoa on annettava riittävästi palveluista, taloudesta, kunnassa valmistelussa olevista asioista, niitä koskevista suunnitelmista, asioiden käsittelystä, tehdyistä päätöksistä ja päätösten vaikutuksista. Kunnan on myös tiedotettava, millä tavoin asukkaat voivat päätösten valmisteluun osallistua ja vaikuttaa, sekä huomioitava viestinnässä eri asukasryhmien tarpeet. Kuntalain lisäksi julkisuuslainsäädäntö, hallintolaki, kielilaki ja monet erityislait täsmentävät kunnan ja näin ollen myös kuntayhtymän viestintävelvoitteita (Aho-Kukkonen 2018, 39).

Tietoisuus vammaisten henkilöiden oikeuksista lisääntyy Suomessa, todetaan YK:n vammaissopimuksen toimeenpanoa koskevan toimintaohjelman loppuraportissa. Suomen vammaispolitiikan pitkän aikavälin tavoite, vammaisasioiden valtavirtaistaminen ja poikkihallinnollisuuden korostaminen näkyy siten, että vammaisten henkilöiden oikeuksiin ja niiden edistämiseen kiinnitetään huomiota eri ministeriöissä tehdyssä asioiden valmistelussa. (Hoffrén & Rautanen-Muhli 2019, 79) Kansallisen toimintaohjelman toimeenpanossa on luotu uudenlainen osallistamisen, keskustelun ja neuvottelun malli, jolla asioita voidaan viedä yhdessä eteenpäin (Sosiaali- ja terveysministeriö s.a.). Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta osaltaan tukee tietoisuuden lisäämistä (Hoffrén & Rautanen-Muhli 2019, 33).

Yhteiskehittämisen toimintalinjaus:

Osallisuuden mahdollistaminen vaihtoehtoisilla ja riittäväillä kommunikaatiomenetelmillä

Toimenpide-ehdotukset:

1. Tieto tulee olla vastaanotettavassa, saavutettavassa ja ymmärrettävässä muodossa, erilaisia kanavia käyttäen; selkokielen tiedotus ja digitaalisuus tietopohjan lisäämisessä.

2. Lisätään tietoa kokonaisvaltaisesta esteettömyydestä ja vammaisten oikeuksista, vammaisten huomioiminen kuntien eri toimialojen suunnitelmissa ja päätöksenteossa

3. Tiedotetaan riittävän laajasti ja saavutettavalla tavalla etukäteen palvelumuu-
toksista, linjauksista ja ohjeistuksista

4. Mahdollistetaan osallistuminen kunnan kansainväliseen ystävyyskuntatoimintaan, koulujen ja oppilaitosten kansainväliseen yhteistyöhön ja oppilasvaihtoon sekä järjestöjen ja yhdistysten kansainväliseen toimintaan

Tietoisuutta vammaisista henkilöistä tulee lisätä ja torjua vammaisiin henkilöihin liittyviä stereotyyppioita, ennakkoluuloja ja haitallisia käytäntöjä. Yleissopimuksen täytäntöönpanoa varten on kerättävä tilasto- ja tutkimustietoa. (Vammaissopimus artiklat 8 ja 31)

Vammaisten henkilöiden oikeudet tulee varmistaa myös vaaratilanteissa kuten aseellisissa selkkauksissa, humanitaarisissa hätätiloissa ja luonnonkatastrofeissa. Vammaisten henkilöiden osallistumista kansainväliseen yhteistyöhön on tuettava. Kehittämistoimintaa tulee tukea muun muassa vaihtamalla ja jakamalla tietoa, kokemuksia, koulutusohjelmia ja parhaita käytäntöjä kansainvälisesti. (Vammaissopimus artiklat 11, 32 ja 33)

3.3 Koulutus ja työllisyys

Opetuksen inklusiivista rakennetta pyritään Suomessa edelleen vahvistamaan. Inklusion peruseriaatteita ovat tasa-arvo, yhdenvertaisuus sekä osallistava ja yhteisöllinen toimintakulttuuri. Inklusion käsite konkretisoituu perusopetuslain mukaisesti siten, että oppilaalle osoitetaan lähikoulu, jossa hän saa opetussuunnitelman mukaista opetusta ja tarvitsemansa tuen, jota oppilashuoltopalvelut täydentävät. (Sjöström 2019).

Varhaiskasvatustilain (7§) mukaan lasten yksilölliseen tuen tarpeeseen vastataan varhaiskasvatuksessa erilaisilla tuen muodoilla ja yleensä siinä ryhmässä, jossa lapsi jo on. Esimerkiksi lapsiryhmän kokoa voidaan pienentää tai siihen voidaan kohdistaa lisäresurssia sen mukaan, millaista tukea lapsi tarvitsee. Varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan tuen tarve, joka voi olla yleistä, tehostettua tai erityistä ja vaihdella tilapäisestä jatkuvaan. Tuki voidaan järjestää lapsen edun vaatiessa myös kokonaan

tai osittain erityisryhmässä. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat (veot) toimivat asi-
antuntijoina lapsen yksilöllisten tarpeiden tunnistamisessa, tukitoimien suunnitte-
lussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa sekä osallistuvat tarvittaessa monialaiseen yh-
teistyöhön. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 54-55.)

Perusopetuslaki korostaa oppilaan oikeutta suunnitelmalliseen, varhaiseen ja en-
nalta ehkäisevään oppimisen ja kasvun kolmiportaiseen tukeen. Kolmiportainen tuki
tarkoittaa tukiovetusta, tehostettua tai erityistä tukea koulunkäyntiin. Oppilaalle,
joka tarvitsee oppimisessaan tai koulunkäynnissään säännöllistä tukea tai samanai-
kaisesti useita tukimuotoja, on oikeus saada tehostettua tukea hänelle tehdyn oppi-
missuunnitelman mukaisesti. Erityisen tuen piiriin siirtyvälle oppilaalle laaditaan
henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). Tuen sau-
maton jatkuminen on oleellista siirryttäessä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja
koulunkäynnin eri vaiheissa. (OKM s.a.) Esi- ja perusopetuksen lisäksi Mikkeli-
ssä on mahdollisuus saada laadukasta lukio- ja ammatillista koulutusta. Lisäksi kaupungissa
toimivat Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu (XAMK), yliopistokeskus, kesäyli-
opisto, Otavan Opisto ja Mikkelin musiikkiopisto. Kalevankankaan koulussa toimii
kuusi Taituri-erityisluokkaa ja autististen lasten opetus keskitetysti. (Mikkeli s.a.).
Mikkeli-ssä sairaalaopetuksen järjestää Urpolan koulu vuosiluokille 1.-6. ja Mikkelin
Lyseon koulu 7.-9. -luokkalaisille (Peda.net. Mikkeli).

Ammatillisen koulutuksen laki (531/2017) on uudistunut ja tullut voimaan 1.1.2018.
Laki luo yhdenvertaiset puitteet kaikkien, myös erityistä ja vaativaa erityistä tukea
tarvitsevien opiskelijoiden koulutuksen järjestämiseen (Hoffrén & Rautanen-Muhli
2019, 28). Toisen asteen koulutukseen voi hakea ja saada erityistä tukea. Yksilölliset
tarvittavat tukitoimet kirjataan henkilökohtaiseen osaamisen kehittämissuunnitel-
maan. Erityisoppilaitosten haussa voi hakea vaativana erityisenä tukena järjestettä-
viin ammatillisiin perustutkintoihin, vaativana erityisenä tukena järjestettävään am-
matilliseen koulutukseen valmentavaan koulutukseen (VALMA) sekä työhön ja itse-
näiseen elämään valmentavaan koulutukseen (TELMA). (OPH, s.a.; Opintopolku s.a.)
Mikkeli-ssä em. koulutuksia järjestää Spesia ja Esedu. (Karjalainen 2019).

Mikkeli-ssä sijaitsee Valteri-koulu Mikael. Koulu on osa valtakunnallista Oppimis- ja
ohjauskeskus Valteria, joka toimii Opetushallituksen alaisuudessa. Valteri tukee lähi-
kouluperiaatteen toteutumista tarjoamalla monialaisia palveluja yleisen, tehostetun
ja erityisen tuen tarpeeseen yhdessä kotikunnan kanssa. Palvelut voivat kohdistua

yksittäisen lapsen ja nuoren tai kunnan ja alueen tarpeisiin. Koulussa oppilas voi opiskella esiopetuksessa, perusopetuksessa tai lisäopetuksessa. Koulun oppilaat ja tukijakso-oppilaat opiskelevat ikäryhmittäin luokkaryhmissä. Valterin eri yksiköissä opetus, oppimista tukeva kuntoutus ja toimintakykyä edistävä ohjaus muodostavat kokonaisuuden. Koulu tarjoaa myös harjoittelupaikkoja alan opiskelijoille sekä lisäkoulutusta opetus- ja kasvatushenkilöstölle. (Valteri s.a.)

Alueella tarjotaan myös opetusta Vaalijalan kuntayhtymän peruskoulussa, Sateenkaaren erityiskoulussa, joka sijaitsee Pieksämäellä. Oppilaille, joiden kotikunnan lähikoulu ei ole kyennyt vastaamaan heidän koulunkäyntinsä yksilöllisiin tarpeisiin tai jotka tarvitsevat kasvun, kehityksen sekä oppimisen tueksi laaja-alaista kuntoutusta. Koulussa annetaan esi-, perus- ja lisäopetusta vaativaa erityistä tukea tarvitseville lapsille ja nuorille. (Vaalijala s.a.).

Työ ja työllistyminen

Työ- ja elinkeinotoimiston kautta työsuhteeseen voi saada monenlaista tukea, joista osa myönnetään työnhakijalle ja osa työnantajalle. Palveluihin kuuluu ammatinvalinnan ohjauksen psykologi –palvelut ja työhönvalmennus. TE-toimiston palveluihin kuuluvia erityistukimuotoja ovat työolosuhteiden järjestelytuki, palkkatuki sekä työkokeilu. (TE-palvelut s.a.) Tutkimuspalveluita ovat lisäksi työ- ja toimintakyvyn arviointi, psykiatrin konsultaatio ja neuropsykologinen tutkimus. Te-toimistossa palveluiden tarjoaminen perustuu aina asiantuntijan arvioon asiakkaan palvelutarpeesta. Tutkimuspalveluita ostetaan erityisellä harkinnalla, harkitusti voidaan ostaa toiminnallisia työ- ja toimintakykykartoituksia, osaamis- ja ammattitaitokartoituksia, työnhakuvalmennusta jne. (Pulkinen 2019).

Mikkelin seudun työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu TYP Reitti ja alueelliset palvelutuotantoyksiköt palvelevat asiakkaita silloin kun lain asettamat kriteerit monialaisen yhteispalvelun tarpeesta täyttyvät. Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta 1369/2014 määrittelee TYP-työtä. Monialaisen yhteispalvelun tavoitteena on edistää työttömien työllistymistä tarjoamalla heille heidän palvelutarpeensa mukaisia julkisia työvoimapalveluja sekä sosiaali-, terveys- ja kuntoutuspalveluja. Yhteistoimintamallissa TE-toimisto, kunta ja KELA arvioivat yh-

dessä työttömän palvelutarpeet ja työllistymisen kannalta tarkoituksenmukaiset palvelukokonaisuudet sekä vastaavat prosessin etenemisestä ja seurannasta. (Kaipainen 2019).

Lisätietoa saatavilla mm. valtakunnallisen asiantuntijaorganisaation VATES-säätiön verkkosivuilla (Vates s.a.) työnantajille vates.fi/tyonantajalle.html ja työntekijälle vates.fi/tyontekijalle.html sekä ammattilaiselle vates.fi/ammattilaisille.html. Vatesin hankkeessa on juuri valmistunut valtakunnallinen Työllisyydenhoidon yhteistyön asiakirja. Se on suunnattu kolmannen sektorin toimijoille, jotka edistävät osatyökykyisten, pitkäaikaissairaiden ja vammaisten henkilöiden työllistymistä. [Järjestöt työllisyyden edistäjinä.pdf](#). (Järjestöt työllisyyden edistäjinä 2019).

Kehitysvammaiselle henkilölle järjestetään osana erityishuoltoa (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977) päivä- ja työtoimintaa, jonka tarkoituksena on edistää henkilön yhteiskunnallista osallistumista ja tarjota mielekästä toimintaa. Lisäksi olemassa olevia vaihtoehtoja ovat avotyötoiminta, tuettu työ ja avoimet työmarkkinat. Avotyötoiminnalla tarkoitetaan työtä tavallisella työpaikalla ja siitä maksetaan työosuusrahaa. Työ- ja päivätoimintaa järjestetään Essoten vammaispalvelujen omana tuotantona sekä ostopalveluna Vaalijalan kuntayhtymältä, Savon vammaisasuntosäätiöltä sekä muilta yksityisiltä palveluntuottajilta. Avotyötoimintaa järjestetään Vaalijalan ja Essoten toimesta, omissa toimipisteissä sekä paikallisissa yrityksissä. (Essote, Vammaispalvelujen käsikirja, 2019).

Työelämän osallisuutta sekä työllistymistä edistävää toimintaa ja palveluja alueella on kehitetty mm. osana STM:n OTE-kärkihanketta (2017-19), Etelä-Savon Ely-keskuksen kanssa yhteistyössä on käynnistynyt laaja-alaisen työ- ja toimintakyvyn arviointipalvelut sekä työhönvalmennuspalvelut. Euroopan sosiaalirahaston (ESR) hanke Suunta yhdessä on alkanut vuonna 2019 ja kestää vuoteen 2021. Hankkeen keskeisenä tavoitteena on kehittää sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalli ja kehittää alkuvaiheen palvelukokonaisuus. (Rytönen, 2019.) Sosiaalinen kuntoutus tarkoittaa (sosiaalihuoltolaki 17§) sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi.

OTE-kärkihankkeen loppuraportissa on suosituksia ja toimintamalleja erityistä tukea työllistymiseen ja osallisuuteen tarvitsevien henkilöiden tukemista varten. Esimerkiksi Opinnoista töihin –opas erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden työllistymisen edistämiseksi sekä suositus, että lisätään ammatillisissa oppilaitoksissa työskentelevien osaamista erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden ohjauksessa. Loppuraportissa suositellaan myös, että tarjotaan mahdollisuus tuetun työllistymisen työhönvalmennukseen tai työkykykoordinaattorin palveluihin erityistä tukea työllistymiseensä tarvitseville henkilöille. (Mattila-Wiro & Tiainen 2019, 33).

Yhteiskehittämisen toimintalinjaus:
<i>Yhdenvertaiset kouluttautumismahdollisuudet ja joustavuus työelämässä</i>
Toimenpide-ehdotukset:
1. Koulunkäynnissä henkilökohtaisen tuen vahvistaminen; Erilaiset tavat suorittaa opintoja (esteettömyys), riittävä yksilöllinen tuki, kommunikoinnin turvaaminen.
2. Huolehditaan henkilöstön osaamisesta ja koulutuksesta opetuksessa; opetusmenetelmät ja riittävä avustajien määrä sekä nivelvaiheen tuki opintojen jälkeen.
3. Lisätään työnantajien tietoisuutta vammaisuuden huomioimisesta työelämässä; koulutusta ja tietoa vammaisten työllistymismahdollisuuksista, tarvittavista muutostöistä tai apuvälineistä.
4. Työhön valmentajien riittävä määrä ja avotyömahdollisuuksien laajentaminen
5. Osatyökykyisyyden tunnistaminen ja palkkatukityön lisääminen

Vammaisilla henkilöillä on oikeus koulutukseen yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisia henkilöitä ei saa sulkea yleisen koulujärjestelmän ulkopuolelle vammaisuutensa perusteella. Vammaisten henkilöiden tulee päästä osallistamaan, hyvälaatuiseen ja maksuttomaan ensimmäisen ja toisen asteen koulutukseen omissa lähiyhteisöissä. Vammaisia henkilöitä varten tulee tehdä heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset. Heidän tulee saada yleisessä koulutusjärjestelmässä tarvitsemansa tuki. (Vammaissopimus artikla 24)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Heillä on oikeus ansaita elanto valitsemallaan työllä. Työympäristön on oltava avoin, osallistava ja vammaisten henkilöiden saavutettavissa. Oikeus tehdä työtä on turvattava myös niille, jotka ovat vammautuneet palvelussuhteen aikana. (Vammaissopimus artikla 27)

3.4 Esteetön ympäristö ja saavutettavat palvelut

Esteettömyys on kaikenlaisten ihmisten huomioon ottamista fyysisessä ympäristössä, esimerkiksi rakennetun ympäristön suunnittelussa ja toteuttamisessa. Esteettömät rakennukset ja esteetön joukkoliikenne mahdollistavat vammaisten henkilöiden omatoimisuutta ja osallisuutta sekä työssäkäyntiä, asumista ja harrastustoimintaa. Esteettömyys tukee osallisuutta yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa ja sen toteuttamisessa on erityisjärjestelyjä useammin kyse ajattelutavasta ja asenteesta. (THL, vammaispalvelujen käsikirja, s.a.) Aiheesta voi lukea lisää Invalidiliiton esteettömyyssivuilta; invalidiliitto.fi/esteettomyys.

Maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) mukaan säädetään rakennusten välttämättömistä teknisistä vaatimuksista ja lakia on esteettömyyden osalta tarkennettu asetuksella 241/2017. Esteettömyysasetus on tullut voimaan 1.1.2018 ja ympäristöministeriö on antanut siitä ohjeen [Esteetön rakennus ja ympäristö](#) (Esteettömyys 2018). Ohjeessa mainitaan esteettömyyden olevan ihmisoikeus ja yksi läpileikkaava periaate vammaisyleissopimuksessa. Kaikille sopiva suunnittelu, Design for all tai Universal design englanniksi, painottuu sopimuksessa, mikä tarkoittaa esteettömyyden huomioimista tilojen ja ympäristöjen suunnitteluvaiheessa. Esteetön rakennus on kaikille käyttäjille turvallinen ja viihtyisä, ilman mukautuksia tai erikoisuunnittelua. (Esteettömyys 2018, 2). Lisätietoa, asetukset ja ohjeet: [Maankaytto ja rakentaminen/Lainsaadanto ja ohjeet/Rakentamismaarayskokoelma/Esteettomyys](#). (Ympäristöministeriö s.a.)

Vammaispalvelulain mukainen kuljetuspalvelu on tarkoitettu vaikeavammaiselle henkilölle, jolla on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia liikkumisessa ja jolle vamman tai sairauden vuoksi julkisten liikennevälineiden käyttö tuottaa kohtuuttoman suuria vaikeuksia. Kuljetuspalvelua myönnetään asiointi- ja virkistysmatkojen lisäksi välttämättömiin opiskelu- ja työmatkoihin ja sitä voi käyttää kotikunnassa ja sen ympäristökunnissa. Vaikeavammaisella henkilöllä on tarvittaessa oikeus käyttää yhtä saattaa avukseen kuljetuspalveluita käyttäessään, tarkoituksena on näin mahdollistaa kuljetuspalvelujen käyttö. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen matkakorvauksia voi saada Kelasta. (Esote, Vammaispalvelut, 2018)

Saavutettavuudella viitataan usein muuhun kuin rakennettuun ympäristöön, esimerkiksi palveluihin, viestintään ja digitaalisiin ympäristöihin. Digitaalisten ympäristöjen,

kuten verkkosivustojen saavutettavuudessa otetaan huomioon, että kaikki pystyvät yhtäläisesti käyttämään sivustoja sekä ymmärtämään niiden sisällön. Verkkosivujen saavutettavuus voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sisältö on luettavissa myös erilaisilla apuvälineillä, kuten ruudunlukuohjelmalla. (THL, vammaispalvelujen käsikirja s.a.)

Euroopan parlamentin ja neuvoston saavutettavuusdirektiivin tavoitteena on edistää yhdenvertaista pääsyä digitaalisiin ympäristöihin. Saavutettavuusdirektiivin piiriin kuuluu Suomessa julkisen hallinnon ja julkista hallintotehtävää hoitavien organisaatioiden verkkosivustot ja mobiilisovellukset. Saavutettavuusdirektiivin toimeenpaneva kansallinen lainsäädäntö, laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta, astui voimaan 1.4.2019. (THL, vammaispalvelujen käsikirja s.a.) Digipalvelulaki on myös osa YK:n vammaissopimuksen täytäntöön panna, sillä yhteiskunnan muuttuessa yhä digitaalisemmaksi edellytetään myös palveluntarjoajilta teknisiä ratkaisuja, jotka ovat esteettömiä ja saavutettavia. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden kannalta on tärkeää, että vahvaa sähköistä tunnistautumista vaativia palveluita, mm. pankit, vakuutusyhtiöt, Kela, Omakanta-palvelu, pystyvät käyttämään sekä verkossa että mobiilisti eri tavoin vammaiset henkilöt. (Gustafsson, 2019.) Lisää aiheesta: saavutettavuusvaatimukset.fi/.

Etelä-Savon maakuntaliitto hallinnoi ja koordinoi tammikuussa 2020 käynnistyvää Digituen alueellinen koordinaatio Etelä-Savossa –hanketta. Hankkeen aikana on tarkoitus selvittää millaista tukea alueen asukkaat tarvitsevat, kartoittaa digituen toimijat, koota alueellinen verkosto ja huolehtia tiedotuksesta. Alueellinen koordinaatiotehtävä on osa valtakunnallista digituen toimintamallin toimeenpanoa, johon valtiovarainministeriö myöntää valtionavustuksen. (Pekkanen, 2019).

Mikkelin kaupungin esteettömyyssuunnitelma ([Esteettömyyssuunnitelma.pdf](#)) on laadittu vuonna 2013 ja suunnitelma päivitetään vuonna 2020. Tavoitteena on kartoittaa fyysisen ympäristön esteettömyyden tila ydinkeskustan alueella, sekä viidessä julkisessa rakennuksessa ja niiden piha-alueilla, selvittää kaupungin päätösmialojen esteettömyystyön nykytila ja jatkotoimenpiteet esteettömyystyölle. Lisäksi tavoitteena on lisätä kaupungin liikenneympäristön ja rakennusten suunnittelusta, rakentamisesta sekä rakennustoiminnan valvonnasta vastaavien henkilöiden kokonaisvaltaisen esteettömyyden tietämystä esteettömyyskävelyn ja –koulutuksen keinoin. Esteettömyyttä tarkastellaan laaja-alaisesti liikkumisen, eri aistivammaisten,

hahmottamisen häiriöisten sekä keskittymisvaikeuksista kärsivien näkökulmista. Suunnitteluun tulevat osallistumaan ohjausryhmän kautta vammaisneuvosto ja -järjestöt. (Yli-Halkola, 2019).

Yhteiskehittämisen toimintalinjaus:
<i>Esteettömyydessä huomioidaan rakennettu ympäristö, painettu materiaali ja digitaalinen ympäristö</i>
Toimenpide-ehdotukset:
1. Teknologian monipuolinen hyödyntäminen ja digipalveluiden kehittäminen; esimerkiksi sähköisen palautekanavan luominen paikoista, joita tulisi kehittää esteettömäksi.
2. Rakentaminen ja kunnossapito huomioiden esteettömyys esim. hissit ja rampit, liikenneväylät; esteettömyys virastoissa, asumis- ja asiointipaikoissa sekä vapaa-ajantoiminnoissa
3. Laaditaan esteettömysohjelma ja suunnitellaan myös sen seuranta, käyttäjien ja asiantuntijoiden säännöllinen kuuleminen.
4. Huomioidaan esimerkiksi painetun materiaalin värit ja kontrastit, esteettömät digipalvelut mahdollistavat paremman virallisen vuorovaikutuksen ja tiedonsaannin.
5. Sovellus esteettömistä paikoista ja vammaiskortti tutuksi laajemmin.
6. Esteetön joukkoliikenne ja liikkumisen mahdollistaminen asuinpaikasta riippumatta.

Vammaisille henkilöille tulee taata yhdenvertaisesti muiden kanssa pääsy fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään. Pääsy tulee turvata muun muassa tieto- ja viestintäteknologiaan ja -järjestelmiin sekä muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin. Oikeuden tulee toteutua yhdenvertaisesti sekä kaupunki- että maaseutualueella.

Vammaisilla henkilöillä tulee olla oikeus ilmaisu- ja mielipiteenvapauteen ja tiedonsaantiin. Tähän sisältyy vapaus etsiä, vastaanottaa ja välittää tietoja ja ajatuksia valitsemaansa viestintämuotoa käyttäen. Yksityisiä tahoja ja viestimiä tulee kannustaa antamaan tietoa ja palveluja saavutettavassa muodossa.

Suurelle yleisölle tarkoitetut tiedot tulee olla vammaisten henkilöiden saavutettavissa ilman lisäkuluja. Vammaisten henkilöiden tulee voida käyttää valitsemaansa viestintäkeinoa, kuten viittomakieltä, pistekirjoitusta, puhetta tukevaa ja korvaavaa viestintää kaikessa virallisessa vuorovaikutuksessa ja tiedonsaannissa. (Vammaissopimus artikkelit 9 ja 21)

Vammaisella henkilöllä tulee olla mahdollisuus liikkumisvapauteen. Vammaisilla henkilöillä on oikeus mahdollisimman itsenäiseen henkilökohtaiseen liikkumiseen. Se tulee varmistaa helpottamalla liikkumista sillä tavalla kuin ja silloin kun haluavat ja järjestää siinä tarvittava kohtuullinen apu ja tuki. On tärkeää turvata myös esteetön pääsy kuljetukseen ja esteetön tiedonsaanti palveluista. (Vammaissopimus artikkelit 9, 18 ja 20)

3.5 Sosiaali- ja terveyspalvelut

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistaminen Suomessa on vuoden 2020 alkaessa tilanteessa, jossa edelleen valmistellaan uutta ja toimivaa lainsäädäntöä. Tällä hetkellä Sosiaali- ja terveysministeriö toteuttaa Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus-ohjelmaa, jonka tavoitteena ovat ihmislähtöiset ja yhdenvertaiset sote-palvelut uusissa maakunnissa. Ohjelman operatiivisesta toimeenpanosta vastaa Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Maakuntien kehittämis- ja toimeenpanohankkeiden rahoitus toteutetaan valtionavustuksina. Kustannusten kasvua pyritään hillitsemään painotuksella perustason ennakoivaan ja ehkäisevään työhön ja palvelujen yhteentoimivuuteen. Digitaalisten palvelujen, asiakastietojen hallinnan ja tiedolla johtamisen kehittäminen lisäävät laatua ja kustannustietoisuutta. (Varhila, 2019.)

Hallitusohjelmassa Osallistava ja osaava Suomi mainitaan *Oikea-aikaisuus ja yksilölliset palvelutarpeet ovat haasteita vammaispalveluissa. Vammaisten ihmisten yksilöllisten tarpeiden parempi huomioon ottaminen toteutetaan osana vammaispalvelulain uudistusta. Samalla kokeillaan kehitysvammaisten henkilökohtaisia budjetteja. Kokeilujen yhteydessä arvioidaan myös lainsäädännön muutostarpeet.* (Valtioneuvosto 2019, 144-145). Lainsäädännön uudistaminen on vammaisalalla pitkään valmisteltu ja odotettu asia, jonka oletetaan tapahtuvan kuluvalle hallituskaudella. Nykyinen vammaispalvelulaki (380/1987) ja kehitysvammalaki (519/1977) ovat uudistumassa vammaispalveluja koskevaksi erityislaiksi, joka täydentäisi sosiaalihuoltolakiä (1301/2014). (Varhila ym. 2015, 2. & Sosiaali- ja terveysministeriö 2017).

Perhe- ja peruspalveluministeri Kiurun mukaan vammaispalvelujen toteutuminen punnitaan vammaisten ihmisten arjen sujuvuudessa ja sisällöissä. On ministerin ja ministeriön mielestä ensiarvoisen tärkeää, *että kaikessa vammaisten ihmisten palveluja koskevassa suunnittelussa ja valmistelussa otetaan palvelun käyttäjät riittävästi mukaan*. Vammaisjärjestöt ovat olleet mukana antamassa lausuntoja järjestämislain luonnoksesta sekä Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmasta. Työryhmissä vammaisten ihmisten mukanaolo sekä vastuuviranhaltijoiden koulutuskierron vammaispalvelujen järjestämisestä ja hankinnasta eri puolilla maata ovat olleet keinoja varmistaa vuoropuhelu kehittämisessä. (Kiuru 2019).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL arvioi vuosittain sosiaali- ja terveyspalvelujen eri alueilla. Tuon asiantuntija-arvion mukaan Etelä-Savon alueella vammaispalvelujen kustannukset ovat suuret. Erityishuoltopiirin vaikutus näkyy vammaisten palvelujen määrissä ja käytössä. Myönnettyjen palvelujen ja tukien määrä suhteessa asukaslukuun on Etelä-Savossa maan suurin. Raportissa todetaan, että peruspalvelujen vahvistaminen keventäisi palvelurakennetta ja kustannuksia. Alueella ollaan kehittämässä vammaispalvelun myöntämisperusteita ja kotiin annettavia palveluja. Etelä-Savon sairaanhoitopiirin asukasluku pienenee noin kymmenen prosenttia Tilastokeskuksen väestöennusteen (2019) arvion mukaan vuoteen 2030 mennessä. (THL, päätösten tueksi 2019).

Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvityksen, Tiekartta 2030, (Karjalainen ym. 2019) mukaan tulevaisuuden sosiaalityö toteuttaa osallisuuden, toimintakyvyn, osaamisen ja työllisyyden tavoitteita. Vammaissosiaalityön keskiössä tulee tämän STM:n selvityksen mukaan olla syvälinen asiantuntemus, monipuolinen tiedon käyttö sekä taito yhdistää nämä tilannekohtaisesti. On tärkeää tunnistaa päätöksenteon monimuotoisuus. Vammaisten ihmisten oikeuksien on toteuduttava, mutta samalla annetut taloudelliset rajat ovat usein tiukat. Selvityksessä esitetäänkin asiakasmitoitusta vammaispalvelujen sosiaalityöhön, jotta asiakkaiden hyvä kohdelu, yhdenvertaisuus ja vammaissopimusten sisältämien oikeuksien toteutuminen voitaisiin turvata. Toimenpide-ehdotuksina mainitaan myös vammaispalvelujen budjettien rakentaminen siten, että kohdennetaan resurssit tarpeen mukaisina, jolloin sosiaalityöntekijällä säilyy oikeus tehdä tilannearvio ja päätökset henkilön tarvitsemasta tuesta. Selvityksessä painotetaan vammaispalvelujen myöntämisen kriteerien nostamista avoimeen poliittiseen ja ammatilliseen valtakunnalliseen keskusteluun.

Vammais- ja kehitysvamma palvelut kuuluvat Essotessa vanhus ja vammais palveluihin. Vammais palvelun ja kehitysvammahuollon tehtäviä tekevät sosiaalityöntekijät, palveluohjaajat, palvelukoordinaattorit, vammais palvelun erityistyöntekijät sekä muut ohjaajat. (Essoten vammais palvelujen käsikirja 2019, 4.) Mikkeliissä toimii kynnysksetön neuvonnan ja ohjauksen sekä palvelujen keskittymä Omatori Omatorille. Omatorilla palvellaan erityisesti ikääntyviä, vammaisia henkilöitä ja kaikenikäisiä omaishoitoperheitä sekä läheisiä yhteistyössä julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden voimin. Omatorin palvelutarjottimesta Palvelutarjotin löytyvät kaikki palvelut ja yhteystiedot. Vanhus- ja vammais palvelujen palveluohjaus Palvelu-neuvo toimii matalan kynnyksen periaatteella koko Essoten alueella. (Omatorille.fi s.a.)

Sosiaali- ja terveydenhuoltolakien mukaiset palvelut ovat aina ensisijaisia. Vammaisten sosiaali- ja terveys palveluissa hyödynnetään perus palveluja, joiden lisäksi järjestetään kehitysvammaisille tarvittavat erityis palvelut. Vammaiset asiakkaat saavat Essotesta terveydenhuollon palveluja perusterveydenhuollosta sekä erikois sairaanhoidosta ja lisäksi kehitysvammaisille on järjestetty tarvittaessa erityishuollon neuvola ja kuntoutus palveluja pääsääntöisesti Vaalijalan kuntayhtymän toimesta. (Essoten vammais palvelujen käsikirja 2019, 4, 12.)

Vammais palveluiden tavoitetilä on toimivat, itsemääräämisoikeutta ja valinnanvapautta korostavat vammais palvelut, jossa asiakkaiden osallisuus palvelujen kehittämisessä on vahvassa asemassa. Vammaisten palveluissa tavoitellaan vammaisten osallisuuden lisäämistä omien palvelujen suunnittelussa. Vammais palvelut täydentävät ensisijaisia palveluita, silloin kun ne eivät ole muiden lakien osalta järjestettävissä. (Essoten talousarviokirja 2020, 30.)

Vammaispalveluiden tehtävänä on tuottaa riittävät, tarkoituksenmukaiset ja oikea-aikaiset vammaispalvelut kuntayhtymän alueella. Tavoitteena on turvata lakisääteiset vammaispalvelut kuntayhtymän alueella niin, että asiakkaiden subjektiiviset oikeudet ja asiakaslähtöisyys toteutuvat. (Essoten vammaispalvelujen käsikirja 2019, 16-17.)

Vammaispalvelujen asiakasmäärä on kasvanut vuosittain. Vammaisten omaishoito on lisääntynyt erityisesti lapsiperheiden osalta. Vammaispalvelujen palvelurakennetta pyritään keventämään sekä palveluprosesseja kehittämällä panostamaan ennakoiivaan toimintaan sekä uusiin toimintamalleihin. Essote tekee vammaisten erityishuolto-ohjelmat vuoden 2020 alusta alkaen sekä koordinoi vammaisten henkilöiden palveluiden tarvetta sekä ohjaa tarvittaessa eri palveluihin. Henkilökohtaisen avun prosessia on alettu selvittämään tarkemmin ja sitä kehitetään laatimalla opinnäytetyö vuoden 2020 aikana. Kustannustehokkaiden kuljetuspalveluiden järjestäminen kuljetuspalveluiden uudelleen organisoiminnin myötä alkaa vuoden 2020 alusta. (Paunonen, 2019.)

Tämänhetkiset palvelut ja vammaispalvelujen organisaatio on kirjattu Essoten vammaispalvelujen käsikirjaan: [Essoten vammaispalvelujen käsikirja](#).

Vammaisen henkilön sosiaaliturva on kuvattu kattavasti esimerkiksi järjestöjen sosiaaliturvaoppaassa: [sosiaaliturvaopas.fi/](https://www.sosiaaliturvaopas.fi/). Kelan etuudet on koottu kattavasti: [kela.fi/vammaistuet](https://www.kela.fi/vammaistuet) ja Kelan etuudet löytyy myös selkokielisenä: [kela.fi/web/selkosuomi](https://www.kela.fi/web/selkosuomi). (THL, vammaispalvelujen käsikirja, 2019.)

Yhteiskehittämisen toimintalinjaus:

Sosiaali- ja terveystyö tulee olla saavutettavissa ja selkokielistä ohjausta sekä tietoa etuuksista tulee olla riittävästi

Toimenpide-ehdotukset:

1. Asiakkaan ohjautuminen palveluihin tulee olla selkeää

2. Ammattitaitoinen palveluohjaus, yksilöllisesti ja muuttuvat tarpeet huomioiden, kuntoutusta oikea-aikaisesti ja riittävästi

3. Sosiaalihuollon palveluissa toimeentulon turvaaminen

4. Palvelusuunnitelmien päivitys riittävän usein

Vammaisille henkilöille tulee turvata oikeus riittävään omaan ja perheidensä elintasoon ja sosiaaliturvaan. Heille tulee turvata riittävä ravinto, vaatetus ja asuminen. Oleellista on kohtuuhintaisten palveluiden, laitteiden ja muun avun saaminen vammaisuuteen liittyviin tarpeisiin. (Vammaissopimus artikla 28)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon ilman syrjintää vammaisuuden perusteella. Vammaisille henkilöille tulee järjestää saman laajuiset, -laatuiset ja -tasoiset maksuttomat tai kohtuuhintaiset palvelut kuin muille.

Lisäksi vammaisilla henkilöillä on oikeus terveyspalveluihin, joita he tarvitsevat erityisesti vammaisuutensa vuoksi. Terveystuollon palvelut tulee järjestää mahdollisimman lähellä ihmisen omia yhteisöjä, myös maaseudulla.

Vammaisille henkilöille tulee järjestää laaja-alaisia kuntoutuspalveluita muun muassa vertaistuen avulla, jotta he voivat saavuttaa ja säilyttää mahdollisimman suuren itsenäisyyden, täysimääräiset ruumiilliset, henkiset ja sosiaaliset kyvyt sekä täysimääräisen osallisuuden ja osallistumisen kaikilla elämänoilla. (Vammaissopimus artiklat 25 ja 26)

4 TOIMENPIDEOHJELMAN SEURANTA

Essoten alueellinen vanhus- ja vammaisneuvosto edistää alueellista yhteistyötä vammaisia koskevissa kysymyksissä. Alueellisen neuvoston tehtävänä on antaa lausuntoja kuntien neuvostoilta tuleviin asioihin ja tehdä lausuntoja Essoten hallitukselle. Neuvosto toimii tiedon välittäjänä vammaisten oikeuksien ja palvelujen saamiseksi ja tekee esityksiä epäkohtien korjaamiseksi. Yhteistyötä tehdään alueen kuntien, yhdistysten ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Kokousten lisäksi toimintaa toteutetaan myös seminaareina ja työpajoina. (Vanhus- ja vammaisneuvoston pöytäkirjat 2017-19).

Essoten alueellinen vanhus- ja vammaisneuvosto vastaa säännöllisesti vuosittain toimintasuunnitelman seurannasta ja arvioinnista. Ryhmä myös koordinoi ja edistää vammaispoliittisen ohjelman toimeenpanoa ja tekee tarvittavat parantamisehdotukset.

Vammaispoliittinen ohjelma on laadittu vuosille 2020-23, joten seuraava laajempi arviointi ja päivitys toteutetaan viimeistään 2023.

LÄHTEET

Ahokas-Kukkonen, I. 2018. Ikääntyvien palvelukokonaisuus Etelä-Savossa vuoteen 2025. Hallituksen I&O -kärkihanke: Kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistetaan kaikenikäisten omaishoitoa. STM/ 3243/ 2016.

Asuminen Mikkeliissä 2024. Kasvukeskus Saimaan rannalla. Kaupunginhallitus 7.9.2015 Liite 1 § 266. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiP0dOSgt7mAhVPcZoKH-bZgBxwQFjAAegQIBBAC&url=https%3A%2F%2Fmikkeli.cloudnc.fi%2Fdownload%2Fnoname%2F%257Bc51f23b7-6bcd-474b-87de-cb4681e514e6%257D%2F11357&usg=AOvVaw33E42ZJqurNOfmp53CWEK1>. [viitattu 30.12.2019].

Asumisen tekoja. 2018. Laatukriteerit asumisen arviointiin ja kehittämiseen. Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta (KVANK). PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://verneri.net/asumisen-tekoja/wp-content/uploads/2018/11/asumisen-laatu-kriteerit-2018.pdf>. [viitattu 29.12.2019].

Essote. 2016. Uutiset. Essoten hallitus urakoi sote-lausuntoja. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.essote.fi/essoten-hallitus-urakoi-sote-lausuntoja/>. [viitattu 20.8.2019].

Essote. s.a. Ammattilaiselle. Toimintaoppaat. Vammaispalvelujen käsikirja 2019. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.essote.fi/wp-content/uploads/sites/2/2019/02/vammaispalvelujen-kasikirja_2019.pdf. [viitattu 20.11.2019].

Essote. s.a. Etelä-Savon sosiaali- ja terveystyö. Tietoa meistä. Tilastot ja raportit. Jäsenkuntien väestö. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.essote.fi/tietoa-meista/> [viitattu 20.1.2020].

Essote. s.a. Tietoa meistä. Pöytäkirjat ja esityslistat. Toimielimet. Hyvinvoinnin ja terveydenedistämisen työryhmä. Pöytäkirja kokouksesta 11.12.2019. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://esshp-internet.oncloudos.com/cgi/DRE-QUEST.PHP?page=meetings&id=51715>. [viitattu 19.12.2019].

Essote s.a. Tietoa meistä. Pöytäkirjat ja esityslistat. Toimielimet. Hallitus. Pöytäkirja kokouksesta 12.12.2019. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://esshp-internet.oncloudos.com/cgi/DREQUEST.PHP?page=meetingitem&id=20191392-3>. [viitattu 13.1.2020].

Essote. Vammaispalvelut. 2018. Kuljetus- ja saattajapalvelut. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.essote.fi/asiakkaalle/palvelut/vanhus-ja-vammaispalvelut/vammais-ja-kehitysvamma palvelut/kuljetus-ja-saattajapalvelut/>. [viitattu 2.12.2019].

Essoten talousarviokirja 2020. Vanhus- ja vammaispalvelut. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://esshp-internet.oncloudos.com/kokous/20191397-5-1.PDF>. [viitattu 6.1.2020].

Esteettömyys. 2018. Ympäristöministeriön ohje rakennuksen esteettömyydestä. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.ym.fi/download/noname/%7BA2B183D6-3C10-40A3-AE1F-DB0898AAC3D8%7D/137003>. [viitattu 12.12.2019].

Etelä-Savon alueellinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma 2018-2020. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.essote.fi/wp-content/uploads/sites/2/2019/01/20181155-9-1_hyvinvointikertomus_hyte.pdf. [viitattu 19.12.2019].

Etelä Savon kulttuurihyvinvointisuunnitelma 2019-2021. Etelä-Savon maakuntaliitto. Julkaisusarjan nro: 153:2018. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.esavo.fi/resources/public//Maakuntaliitto/Kulttuuri/Etel%C3%A4-Savon%20kulttuurihyvinvointisuunnitelma%202019-2021_netiversio.pdf. [viitattu 22.11.2019].

Etelä-Savon maakuntaohjelman (2018-2021) toimeenpanosuunnitelma vuosille 2019-2020. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.esavo.fi/resources/public//Maakuntaliitto/Maakuntaohjelma/Etel%C3%A4-Savon%20Topsu%202019-2020.pdf>. [viitattu 19.12.2019].

Etelä-Savon osallisuusohjelma luonnos 11/19. Ei julkaistu.

Etelä-Savon Maakunta. s.a. Mitä osallisuus on? WWW-dokumentti. Saatavissa <https://www.etela-savo.fi/mita-osallisuus-on>. [viitattu 18.12.2019].

Gustafsson, H. 2019. Digipalvelulaki osa YK:n vammaissopimuksen toimeenpanoa. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/digipalvelulaki-osa-ykn-vammaissopimuksen-toimeenpanoa/>. [viitattu 18.12.2019].

HE 15/2015. Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroo-

pan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi. Saatavissa:https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_15+2017.pdf. [viitattu 21.11.2019].

Heini, A., Hokkanen, L., Kontu, K., Kunttu, K., Lindroos, N., Ronimus, H. 2019. Osallisuus vammaissosiaalityössä on yhteistyötä -asiakkaiden kokemuksia. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä.

Hietala, O. & Rissanen, P. 2017. Yhteiskehittäminen uudenlaisen vastavuoroisuuden virittäjänä. Teoksessa Pohjola, A., Kairala, M., Lyly, H., Niskala A. (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveystalouksissa. Tampere: Vastapaino, 167-180.

Hoffrén, T. & Rautanen-Muhli, L. 2019. Seurantaraportti: YK:N vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma (2018—2019). Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:61. Saatavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161768>. [viitattu 20.11.2019].

Hyvinvointia kulttuurista. Maakunnan kehittäminen. Alueiden kehittäminen. Hyvinvointi. Etelä-Savon maakuntaliitto. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.esavo.fi/kulttuurihyvinvointi>. [viitattu 21.11.2019].

Invalidiliitto. s.a. Verkkosivusto. Invalidiliiton Esteettömyyskeskus ESKE. Saatavissa: <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/esteettomyyskeskus-eske>. [viitattu 20.1.2020].

Järjestöt työllisyyden edistäjinä. 2019. Vates-säätiön julkaisuja. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.vates.fi/media/julkaisut_kirjat/keko_kasikirja_digitaalinen.pdf. [viitattu 22.11.2019].

Kaipainen, K. 2019. Henkilökohtainen tiedonanto, s-posti. 19.12.2019.

Karjalainen, E. 2019. Henkilökohtainen tiedonanto 12.12.2019.

Karjalainen, P., Metteri, A., Strömberg-Jakka, M. 2019. Tiekartta 2030- Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:41. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4076-5>. [viitattu 30.12.2019].

Kiuru, K. 2019. STM. Tiedote. Vammaiset henkilöt vahvemmin mukaan sote-valmisteluun ja palvelujen suunnitteluun. Saatavissa: <https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/>

[/asset_publisher/1271139/vammaiset-henkilot-vahvemmin-mukaan-sote-valmiste-luun-ja-palvelujen-suunnitteluun](#). [viitattu 19.12.2019].

Konttinen, M. 2016. "Hyvässä kodissa käy ystäviä." Kehitysvammaisten mikkeliiläisten asumisen ja palvelujen Tarve-projekti. Aspa-kartoituksia 1/2016. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.aspa.fi/sites/default/files/Mikkelin%20tarvekartoitus.pdf>. [viitattu 30.12.2019].

Kuntalaki 410/2015.

Kunnallinen vammaispoliittinen ohjelma. YK:n vammaisyleissopimuksen hengen mukaisesti. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://vane.to/vammaisneuvostot/kunnalliset-vammaispoliittiset-ohjelmat>. [viitattu: 19.8.2019].

Kulttuuria kaikille. s.a. Verkkosivut. Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry. Saatavissa: <http://www.kulttuuriakaikille.fi/>. [viitattu 22.11.2019].

Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.

Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta 1369/2014.

Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999.

Mattila-Wiro, P. & Tiainen, R. 2019. Kaikki mukaan työelämään. Osatyökykyisille tie työelämään (OTE) kärkihankkeen tuloksia ja suosituksia. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:2. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4056-7>. [viitattu 18.12.2019].

Mikkeli. s.a. Mikkelin kaupungin verkkosivut. Opetus ja koulutus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.mikkeli.fi/sisalto/palvelut/opetus-ja-koulutus>. [viitattu 18.12.2019].

Mikkelin kaupungin esteettömyyssuunnitelma. 2013. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://hallinta-mikkeli.kunta-api.fi/wp-content/uploads/2018/07/Esteett%C3%B6myyssuunnitelma.pdf>. [viitattu 3.12.2019].

Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Tallinna: Gaudeamus.

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018–2019. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisu 2018:2. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3908-0>. [viitattu 20.8.2019].

OKM. s.a. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://minedu.fi/oppimisen-ja-koulunkaynnin-tuki>. [viitattu 18.12.2019].

Omatorille. s.a. Verkkosivut. Saatavissa: <https://omatorille.fi/>. [viitattu 13.1.2020].

OPH. s.a. Opetushallitus. Valmentavat koulutukset. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/valmentavat-koulutukset>. [viitattu 18.12.2019].

Opintopolku. s.a. Haku keväällä vaativana erityisenä tukena järjestettävään ammatilliseen koulutukseen. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://opintopolku.fi/wp/ammatillinen-koulutus/erityisopetuksen-haku/>. [viitattu 18.12.2019].

Palveluportaali. Palse.fi. s.a. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://palse.fi/>. [viitattu 30.12.2019].

Paunonen, A-M. 2019. Henkilökohtainen tiedonanto 19.12.2019.

Peda.net. Mikkeli. WWW-dokumentti. Sairaalaopetus Mikkeli. Saatavissa: <https://peda.net/mikkeli/perusopetus/sairaalaopetus2/sm>. [viitattu 18.12.2019].

Pekkanen, E. Henkilökohtainen tiedonanto. 12.12.2019.

Perusopetuslaki 628/1998.

Pohjola, A. 2017. Asiakkaan pitkä tie palveluihin vaikuttajaksi. Teoksessa: Pohjola, A., Kairala, M., Lyly, H., Niskala A. (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Vastapaino, 308-325.

Pulkinen, K. 2019. Henkilökohtainen tiedonanto, s-posti. 11.12.2019.

Rytkönen, J. 2019. Henkilökohtainen tiedonanto. 12.12.2019.

Saavutettavuusvaatimukset. s.a. Verkkosivusto. Etelä-Suomen aluehallintoviraston ylläpitämä sivusto, josta löytyy tietoa ja ohjeita saavutettavuudesta. Saatavissa: <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/>. [viitattu 3.12.2019].

Sjöblom, S. 2016. Suomen vammaispoliittisen ohjelman VAMPO 2010–2015 loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:14. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3706-2>. [viitattu 21.8.2019].

Sjöström, M. 2019. Kuntaliitto. Blogi. Toteutuuko tavoiteltu inklusio kouluissa? WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.kuntaliitto.fi/blogi/2019/toteutuuko-tavoiteltu-inkluisio-kouluissa>. [viitattu 18.12.2019].

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2017. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3959-2>. [viitattu 19.12.2019].

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2019. Ajankohtaista. Artikkelit. YK:n vammaissopimuksen kansallinen toimintaohjelma lisäsi tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/yk-n-vammaissopimuksen-kansallinen-toimintaohjelma-lisasi-tietoisuutta-vammaisten-henkiloiden-oikeuksista. [viitattu 20.8.2019].

Sosiaali- ja terveysministeriö. s.a. Vastuualueet. Hyvinvoinnin edistäminen. Osallisuuden edistäminen. Vammaispolitiikka. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://stm.fi/vammaispolitiikka>. [viitattu 19.8.2019].

Sosiaali- ja terveysministeriö. s.a. Vastuualueet. Sosiaali- ja terveyspalvelut. Sosiaalipalvelut. Vammaispalvelut ja tukitoimet. Vammaispalvelulaki. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://stm.fi/vammaispalvelulaki>. [viitattu 21.8.2019].

Sosiaaliturvaopas.fi. Verkkosivusto. Järjestöjen sosiaaliturvaopas. Saatavissa: <https://sosiaaliturvaopas.fi/>. [viitattu 2.1.2020].

Stenvall, J. & Majoinen, K. 2017. Välitilan johtaminen kunnissa. Kuntaliitto. ARTTU2-tutkimusohjelman julkaisusarja 5/2017. Saatavissa: http://shop.kunnat.net/product_details.php?p=3342. [viitattu 2.1.2019].

TE-palvelut s.a. Vamman tai sairauden vaikutus työllistymiseen. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/tukea_tyollistymiseen/vamma_tai_sairaus/index.html. [viitattu 18.12.2019].

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. THL. Päätösten tueksi 7/2019. Tiedosta arviointiin, tavoitteena paremmat palvelut. Sosiaali- ja terveyspalvelut KYS-erityisvastuualueella: Asiantuntija-arvio, syksy 2019. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-427-1>. [viitattu 2.1.2020.]

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. THL. s.a. Vammaispalvelujen käsikirja. Saatavissa: <https://thl.fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja>. [viitattu 30.12.2019].

Theseus. s.a. Theseus - ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöt ja julkaisut verkossa. Sähköinen palvelu. Saatavissa <https://www.theseus.fi/>. [viitattu 13.1.2020].

Vaalijala. s.a. Vaalijalan osaamis- ja tukikeskus. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.vaalijala.fi/sateenkaaren_erytyiskoulu. [viitattu 18.12.2019].

Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-2015. 2010. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:4. Helsinki. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3024-7>. [viitattu 21.8.2019].

Valteri. s.a. Valtakunnallinen oppimis- ja ohjauskeskus. Valteri-koulu. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.valteri.fi/koulu/>. [viitattu 18.12.2019].

Valtioneuvosto. Hallitusohjelma. Osallistava ja osaava Suomi - sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>. [viitattu 30.12.2019].

Vanhus- ja vammaisneuvoston pöytäkirjat 2017-19. Essote. Tietoa meistä. Pöytäkirjat ja esityslistat. Toimielimet. Vanhus- ja vammaisneuvosto. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://esshp-internet.oncloudos.com/cgi/DREQUEST.PHP?page=meetings&id=41721>. [viitattu 2.1.2020].

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2018. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2018: 3a. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet>. [viitattu 18.12.2019].

Varhila, K. 2019. STM. Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelma. Ihmislähtöiset peruspalvelut. Mediatilaisuus 15.10.2019. Diaesitys. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://stm.fi/documents/1271139/1332838/Tulevaisuuden+sosiaali-+ja+terveyskeskus+-ohjelman+tiedotustilaisuuden+diat+15.10.2019/372c3c74-0425-5215-b38a-e120739f5dfb/Tulevaisuuden+sosiaali-+ja+terveyskeskus+-ohjelman+tiedotustilaisuuden+diat+15.10.2019.pdf>. [viitattu 2.1.2020.].

Varhila, K., Huhta, J., Parsons, A., Sivula, S., Konttinen, J-P. 2015. Vammais-lainsäädännön uudistamisryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:21. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3582-2>. [viitattu 30.12.2019].

Vates. s.a. Verkkosivusto. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.vates.fi/vates.html>. [viitattu 22.11.2019].

Vernerinet. Verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta. Yhdenvertaisuuslaki. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://verneri.net/yleis/yhdenvertaisuuslaki>. [viitattu 19.12.2019].

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.

Yk:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. 2015. Suomen YK-liitto. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf. [viitattu: 21.8.2019].

Yli-Halkola, E. 2019. Henkilökohtainen tiedonanto. 12. ja 18. 12.2019.

Ympäristöministeriö. s.a. Maankäyttö ja rakentaminen. Lainsäädäntö ja ohjeet. Rakentamismääräyskokoelma. Esteettömyys. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.ymparisto.fi/FI-Maankaytto_ja_rakentaminen/Lainsaadanto_ja_ohjeet/Rakentamismaarayskokoelma/Esteettomyys. [viitattu 2.12.2019].

Vammaispoliittisen ohjelman laadintaan osallistuneet sidosryhmät

Essoten alueen vanhus- ja vammaisneuvosto; puheenjohtaja ja sihteeri

Juvan vammaisneuvosto

Kangasniemi vammaisneuvosto

Mikkelin vammaisneuvosto

Puumalan vammaisneuvosto

Mikkelin seudun Kehitysvammaisten tuki ry

Kangasniemi, Sydänyhdistys ry

Kangasniemi, Kehitysvammaisten tuki ry

Etelä-Savon CP-yhdistys

Kangasniemi, Omaishoitajat ry

KÄPY-työryhmä Mikkelä

Etelä -Savon vammaisfoorumi

Kaupunki, kunnat

Mikkeli Hyvinvointikoordinaattori

Liikennesuunnittelija

Puumala Vapaa aikasihteeri

Essote

Hyvinvointikoordinaattori

Vammaispalvelupäällikkö

Työ- ja päivätoiminnan esimies

Vammaispalvelujen vastaava sosiaalityöntekijä

Vammaispalvelujen palveluohjaaja

Omaishoidon koordinaattori

Omais- ja perhehoidon sosiaalityöntekijä

Liite 1/2

Vaalijala

Savonet Monipalvelukeskuksen johtaja

Oravin palvelukeskuksen johtaja

Savas

Mikkelin palveluyksiköiden johtaja

Asiantuntija tiimi ja tarvittavat täydennystiedot

Essoten alueen vammaisneuvosto, puheenjohtaja ja sihteeri

Te-palvelut, palveluesimies sekä TYP-reitti palveluohjaaja /TYP-johtaja

Osallisuus, Maakuntaliitto, kehittämispäällikkö

Koulutus, XAMK, sosiaali- ja terveysalan lehtori

Työ- ja päivätoiminta, Vaalijala, Savonet monipalvelukeskuksen johtaja

Sosiaali- ja terveyspalvelut, vammaispalvelupäällikkö Essote

Esteettömyys ja saavutettavuus, liikennesuunnittelija Mikkelin kaupunki

5.9.2019

Kutsu Vammaispoliittisen ohjelman tekemisen Työpajoihin

Etelä-Savon sosiaali- ja terveyspalveluiden kuntayhtymän (Essoten) alueelle laaditaan vammaispoliittinen ohjelma ajalle 2020-23. Ohjelma laaditaan yhteistyössä Essoten alueen vammaispalvelujen ja vammaisneuvoston kanssa. Toivomme että nimeätte kehittämiseen mukaan 1-2 osallistujaa edustamastanne yhteisöstä 23.9.mennessä.

Ohjelma tehdään yhteiskehittämisen menetelmin ja tarvittavaa tietoa kerätään ja tuotetaan yhdessä työpajoissa. Monialaisen työpajatyöskentelyn tavoitteena on nostaa esiin paikallisia ja ajankohtaisia vammaisten ihmisten hyvään elämään ja yhdenvertaisuuteen vaikuttavia asioita. Vammaispoliittiseen ohjelmaan kirjataan strategiset tavoitteet sekä konkreettisia toimenpide-ehdotuksia niiden toteuttamiseen. (Liitteessä työpajojen sisältö kuvattu tarkemmin.)

Vammaispoliittisessa ohjelmassa käsitellään mm. vammaisten henkilöiden asumisen, kuljetusten, vapaa-ajan, koulutuksen ja työllistymisen kysymyksiä, joten kosketuspintaa ja tulokulmia asiaan on monilla elämän alueilla. Tavoitteena on osallistaa työpajoihin eri alojen osaajat työskentelemään luovasti yhdessä. Kaakkois-Suomen ammattikoulun (Xamk) sosiaali- ja terveysalan johtaminen ja kehittäminen YAMK opiskelija Hanna Piiparinen koostaa ohjelmaa opinnäytetyönään.

Tule mukaan mielenkiintoiseen yhteiskehittämisen prosessiin. Työpajat toteutetaan niin, että voit osallistua myös yhteen työpajaan, jos useampaan osallistuminen ei ole mahdollista. Innostu ja anna aikaasi yhteiseen alueen kehittämiseen, otetaan yhdessä askelia kohti kaikille sopivia palveluita. Työpajat järjestetään Omatorin tiloissa Mikkelissä, Porrassalmenkatu 22, 2.kerros.

1. Työpaja keskiviikkona 25.9. klo 12.30-15
2. Työpaja torstaina 17.10. klo 12.30-15

Yhteistyöterveisin

Anne-Maarit Paunonen

Vammaispalvelupäällikkö

Essoten vanhus- ja vammaispalvelut

Kauko Väisänen

Essoten alueellisen vanhus- ja vammais-

neuvoston puheenjohtaja

Ilmoittautumiset ja lisätiedot 23.9. mennessä;

25.9.2019

SUOSTUMUS OSALLISTUMISESTA

Suostun vapaaehtoisesti osallistumaan työpajaan, jonka aiheena on Essoten alueen vammaispoliittisen ohjelman laatiminen. Annan suostumukseni työpajamateriaalien hyödyntämiseksi vammaispoliittisen ohjelman laadinnassa ja opinnäytetyön raportoinnissa.

Vammaispoliittinen ohjelma laaditaan opinnäytetyönä. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen YAMK opinnoissa. Raportoinnissa noudatetaan hyvän tieteellisen käytännön periaatteita.

25.9.2019

Essoten vammaispoliittisen ohjelman suunnittelutyöpajat

TYÖPAJA 1

Aika: 25.9.2019 klo 12.30-15.00
Paikka: Omatori Mikkeli, Porrassalmenkatu 22, 2.kerros
Aihe: Nykytilanteen kartoitus ja tulevaisuuden tarpeet Essoten alueen vammaispalveluissa

- 1) 12.30 Työpajan aloitus ja esittelyt
- 2) 12.45-13.45 *Mitkä ovat vammaisen ihmisen hyvän elämän edellytykset Essoten alueella?*
Me-we-us -menetelmän avulla kartoitetaan tulevaisuuden tarpeita
- 3) 13.45-14.00 Tauko ja kahvia
- 4) 14.00-14.30 *Vammaisten palvelut alueella tällä hetkellä*
Learning-Cafe -menetelmä, Mikä toimii hyvin, missä kehitettävää?
- 5) Päivän yhteenveto ja palautteet
Sovitaan yhdessä jatkotyöskentelystä seuraavassa työpajassa ja tiedottamisen kanavista

17.10.2019

Palautekysely työpajasta

1. Käytännönjärjestelyt

Kutsu ja etukäteisinfo työpajasta sekä päivän aikataulu ja tilat; miten mielestäsi onnistui, mitä olisi voinut tehdä toisin?

2. Sisältö

Millaista työskentely pajassa oli? Miten valitut menetelmät soveltuivat työskentelyyn? Miten osallistujat mielestäsi osallistuivat työskentelyyn?

3. Ohjaaminen

Miten pajan toteuttaminen ja ohjaaminen onnistui? Mitkä asiat toimivat, mitä olisi voinut tehdä toisin?

4. Työpajan tavoitteen saavuttaminen

Miten asetetut tavoitteet toteutuivat? Käytiinkö tavoitteiden toteutumista yhteisesti läpi? Toiveita jatkotyöskentelylle?

Ympyröi oma tunnelmasi päivän päätteeksi:

Idea

Ihmetys

Innostunut

Ikävystynyt

Iloinen

Kiitos paljon vastaamisesta!

3.10.2019

Hei!

Essoten alueen vammaispoliittisen ohjelman laadinta vuosille 2020-2023 on aloitettu. Työpajassa Mikkelissä 25.9. pohdimme yhdessä:

*Mitkä ovat vammaisen ihmisen hyvän elämän edellytykset Essoten alueella?
Vammaisten hyvät ja esteettömät palvelut -mikä toimii, missä kehitettävää?*

Saimme aiheesta oikein hyvin taustatietoa sekä tulevaisuuden kehitysajatuksia kerättyä ja osallistujat iloisen ja innostuneen mielen. Kiitos vielä kerran kaikille osallistuneille ja lämpimästi tervetuloa mukaan teemojen jatkokehittämiseen!

Toinen työpaja aiheesta järjestetään Omatorilla Mikkelissä **17.10. klo 12.30-15** ja mukaan yhteiskehittämisen prosessiin toivotaan vielä lisää osallistujia, etenkin Essoten alueen kaupungin/kuntien viranhaltijoita, jotka työnsä puolesta valmistelevat esim. asumiseen, rakentamiseen, esteettömyyteen tai osallisuuteen, koulutukseen, työllisyyteen liittyviä asioita.

Toisessa työpajassa lähdemme kehittämään esille nousseita asioita strategisiksi tavoitteiksi sekä konkreettisiksi toimenpide-ehdotuksiksi. Tavoitellaan siis kestäväää ja vastuullista vammaispolitiikkaa, jolla lisätään vammaisten ihmisten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta Essoten alueella. Arjen ratkaisuja esim. kotona, koulussa, työssä, harrastuksessa tai liikkumisessa esiin nouseviin kysymyksiin.

Vammaispoliittinen ohjelma laaditaan osallistavien menetelmien avulla ja se pohjautuu Suomen vammaispoliittisen ohjelman sekä YK:n yleissopimuksen vammaisten ihmisten oikeuksista tavoitteisiin.

Tervetuloa mukaan, lisätiedot ja ilmoittautumiset, (jos et ole vielä ilmoittautunut) **15.10. mennessä**;

Yhteiskehittämisen terveisin

Anne-Maarit Paunonen
Vammaispalvelupäällikkö
Essoten vanhus- ja vammaispalvelut

Kauko Väisänen
Essoten alueellisen vanhus ja vammais-
neuvoston puheenjohtaja

Essoten vammaispoliittisen ohjelman suunnittelutyöpajat

TYÖPAJA 2

Aika: 17.10.2019 klo 12.30-15.00

Paikka: Omatori Mikkeli, Porrassalmenkatu 22, 2.kerros

Aihe: Nykytilanteen kartoituksen ja tulevaisuuden tarpeiden suuntaus kohti toimenpide-ehdotuksia ja vammaispoliittisia tavoitteita alueella

- 1) 12.30 Työpajan aloitus, esittelyt ja edellisen työpajan koosteet
- Otsikko yhteiselle työlle
- 2) 12.45 YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimus, kansallinen toimintaohjelma 18-19 ja sen sisältöalueet
- 3) 13.00 Ryhmätyöskentelyä – sisältöalueiden valinta
- 4) 13.50 Tauko
- 5) 14.00 Työskentelyä ryhmissä – toimenpide-ehdotukset
- 6) 14.45 Päivän yhteenveto ja palautteet
Jatkotyöskentelystä sopiminen

Työpaja 1	Työpaja 2
Käytännönjärjestelyt: Kutsu ja etukäteisinfo sekä päivän aikataulu ja tilat; miten mielestäsi onnistui, mitä olisi voinut tehdä toisin?	
<ul style="list-style-type: none"> -etukäteisinfo selkeä -tilat hyvät -työskentely tiivistä ja positiivista -onnistui hyvin -s-posti välitti tiedon -käytännönasiat sujui hyvin ja kotoisesti -ohjelma olisi voinut olla kutsussa -kaikki sujui hyvin -aikataulu ja tilat ok -ilmoittautumiseen olisi toivonut vastausviestiä -esitemateriaaleissa unohdettu näkövammaiset -kutsu tuli ajoissa, aikataulu hieman kireä, ajatuksia olisi voinut enemmänkin vaihtaa -loistava paikka ja napakka aikataulu -kutsu hyvä ja informatiivinen -aikataulu ja tilat hyvät -hyvin toimi -sopivasti, hyvin suunniteltu -hyvä aineisto tuli etukäteen 	<ul style="list-style-type: none"> -kutsu, aikataulu ja tilat selkeät sekä onnistuneet -ok, hyvin onnistui, onnistuneesti -hyvin järjestetty -etukäteisinfo olisi voinut olla hieman parempaa, päivän aikataulu onnistui hyvin -hyvät, välittömät, toimivat -tila ei toiminut, yleistä hälinää -kutsu tuli suht tiukalla aikataululla -paljon asiaa lyhyessä ajassa, tila ok -tiedotus riittävä, aikataulu nyt parempi kuin 1. kerralla -tila olisi voinut olla väljempi, yhtenäistä seinätilaa enemmän fläpeille -onnistui hyvin, etukäteisinfo riittävä -visuaalisuus huono tai parannettava, teksti dioista ei näkynyt -parityöskentelyssä liian vähän aikaa, epäselvää koska paikka vaihtuu -kutsu ja info tuli vähän myöhään, aikataulut ja tilat ok, pöytiä olisi voinut olla
Sisältö: Millaista työskentely pajassa oli? Miten valitut menetelmät soveltuivat työskentelyyn? Miten osallistujat mielestäsi osallistuivat työskentelyyn?	
<ul style="list-style-type: none"> -osallistavaa, avointa, aktiivista -sujuvasti ja innokkaasti meni -mutkatonta, selkeän tehtävän vuoksi hyvin -olivat toimivat -menetelmät sopivat työskentelyyn -aikaa olisi toisaalta voinut olla enemmän -yllättävän hyvä sisältö päivässä -innostunut, porukka ajan hermolla, aktiivinen ja osallistuva -hyvä ja erityisesti iso plussa ilmapiiristä -työskentely pajoissa oli toimivaa ja vuorovaikutteista -aikaa olisi voinut olla vähän enemmän 	<ul style="list-style-type: none"> -menetelmät käytännöllisiä, jonkunlainen äänestysjärjestelmä (digitaalinen) voisi olla hyvä -kun oli 1.kertaa nyt, niin hieman kiireinen kun aikaisempaa materiaalia ei ollut nähnyt/lukenut, pohjatietoa enemmän -onnistuneesti, monipuoliset menetelmät -soveltui hyvin ja aktiivista osallistumista -porukka oli aktiivinen, selkeä, selkokielineen ohjeistus

<ul style="list-style-type: none"> -mielenkiintoista ja aktiivista työskentelyä - menetelmät toimivat -aktiivinen osallistuva henki -osallistujat olivat motivoituneita, valitut menetelmät toimivat hyvin -keskustelua oli, aika loppui kesken 	<ul style="list-style-type: none"> -pajatyöskentely oli mielenkiintoista, menetelmät ok, työpajoihin osallistuttiin hyvin -ryhmätyöt henk.koht. ei oikein innosta, aktiivisuutta oli kiitettävästi -kaikki oli aktiivisia, kiiva kun oli omaisia ja asiakkaita kutsuttu mukaan -keskustelemaa -tekstien kirjoittaminen liian vaalealle alustalle tuotti vaikeuksia -vilkkaasti, innostuneesti, hyvät menetelmät, aktiivista työskentelyä -työskentely oli mukavaa, valitut menetelmät soveltuivat hyvin, osallistuminen oli innokasta -sujuvaa oli, hyvä tapa työskennellä -pajaan osallistuminen osallistavaa, toimi
Työpaja 1	Työpaja 2
<p>Ohjaaminen: Miten pajan toteuttaminen ja ohjaaminen onnistui? Mitkä asiat toimivat, mitä olisi voinut tehdä toisin?</p>	
<ul style="list-style-type: none"> -toimi -toimintaohjeistus oli selkeätä -aikaa enemmän ryhmittöihin, koko ryhmän suuruus maksimissaan -ihan ok -ok -positiivinen vire, lämmin vastaanotto, selkeät ohjeet -asiantuntevaa ohjausta ja opastusta selkeästi -hyvä toteutus ja ohjaaminen -oli sujuvaa -vain aikaa olisi saanut olla 30 min enemmän -selkeät ohjeet, toimi hyvin, vähän enemmän aikaa ryhmiin 	<ul style="list-style-type: none"> -ok, hyvin onnistui, toimi -hyvin, aikaa olisi ehkä voinut olla enemmän, välitön -ryhmäohjaaminen onnistui hyvin -mukava tapa, rento, tuloksia saavuttava -kahvi oli hyvää -selkeyttämistä työskentelylle, selkeät ohjeet mitä tehdään -kohtalaisesti sujui -tila yllätti kuuluvuudellaan -tänään toimintatapa oli onnistunut -selkeät ohjeet ja ohjaus -en ollut saanut ensimmäisen työpajan kutsua, joten alussa oli todella hämilläni -paljon ihmisiä, paljon mielipiteitä. Olisiko aihealueiden harventaminen hyödyksi? Nyt helposti jokainen jää omaan substanssiin "kiinni"

Työpaja 1	Työpaja 2
Tavoitteen saavuttaminen: Miten asetetut tavoitteet toteutuivat? Käytiinkö tavoitteiden toteutumista yhteisesti läpi? Toiveita jatkotyöskentelylle?	
<ul style="list-style-type: none"> -aineistoa saatiin hyvin kasaan ja ääni kuuluviin -tästä on hyvä jatkaa työskentelyä! Kiitos mukavasta päivästä! -tavoitteita olisi voinut käydä läpi -tavoitteet onnistuivat -tuloksia päivästä haluan kuulla, kiitos ihanasta päivästä -jatketaan samalla linjalla -materiaalia jatkotyöskentelyyn tuli toivottavasti riittävästi -ajatukset saatiin herätettyä siksi jatko erittäin tärkeä -työryhmän tavoitteet tuli hyvin esille -tavoitteet toteutui, aikaa olisi tarvinnut enemmän 	<ul style="list-style-type: none"> -hienoa työtä, paljon hyviä asioita -tavoitteet saavutettiin ja käytiin yhdessä läpi -mielestäni onnistui hyvin -uutena osallistujana alkuun vähän "ulalla", mutta alkoi asia selkeytyä vähitellen -tavoitteet ja niiden toteutuminen ok, jatkosuunnittelu työskentelylle ok -hyvin, kyllä -ehdotuksia tuli paljon, toteutuminen jää nähtäväksi -ok, vammaisten henkilöiden vahvempi osallisuus, nyt vahvasti eri ammattilaisten näkemys -mielenkiinnolla odotetaan jatkoa -hyvältä vaikutti, paljon tuotosta -tärkeitä asioita käsitelty

Tiedote

26.11.2019

Luonnosversio kommentoitavana

Essoten alueen vammaispoliittisen ohjelman luonnosversio nyt avoimesti kommentoitavana Ota kantaa.fi -sivustolla. Käy tutustumassa ja kertomassa mielipiteesi, lisäämässä tärkeä huomiosi.

Vammaispoliittinen ohjelma kuntayhtymä Essoten alueelle laaditaan osallistavia menetelmiä hyödyntäen opinnäytetyönä. Essoten vammaispalvelujen ja alueellisen vammaisneuvoston yhteistyönä syksyllä on järjestetty kaksi työpajaa, joihin on osallistunut 29 eri henkilöä, laajasti eri sidosryhmistä.

Syys- ja lokakuussa Omatorilla järjestetyissä monialaisissa työpajoissa luonnosversioon on tuotettu sisältö eli paikallisia ja ajankohtaisia vammaisten ihmisten hyvään elämään ja yhdenvertaisuuteen vaikuttavia asioita. Työpajoissa on yhdessä muokattu luonnosversioon sisältöalueet. Vammaispoliittinen ohjelma toimenpidesuosituksineen laaditaan vuosille 2020-23 ja sen toivotaan toimivan ohjaavan asiakirjana kaikille sidosryhmille; palvelun tuottajille, työntekijöille, viranhaltijoille, päättäjille kuin vammaisille henkilöille ja heidän läheisilleen. Toimenpide-ehdotusten toteutumista seuraa jatkossa alueellinen vammaisneuvosto.

Yhtenä yhteiskehittämisen menetelmänä ohjelmatyöhön halutaan mahdollistaa kaikkien alueen kuntien asukkaiden osallistuminen. Kommentointi onnistuu siis osoitteessa www.otakantaa.fi, maanantaihin 9.12. asti. Lopullinen ohjelma kirjoitetaan saatu palaute huomioiden ja se valmistuu tammikuussa 2020.

Luonnosversioon toivotaan nyt avoimen kommentoinnin kautta monipuolista palautetta, koskien sisältöä enemmän kuin ulkoasua, joka ei ole vielä luonnosversiossa lopullinen.

~~Lisätiedot: Hanna Piiperinen~~

~~Anne Maarit Peunonen~~
Vammaispalvelupäällikkö

Otakantaa.fi on osa oikeusministeriön laajempaa demokratiapalvelukokonaisuutta, jossa tarjotaan palveluita demokraattiseen vaikuttamiseen ja osallistumiseen.

Kutsu julkaisutilaisuuteen

AVOIN TILAISUUS ASIASTA KIINNOSTUNEILLE

Tilaisuudessa esitellään valmistunut vammaispoliittinen ohjelma ja aloitetaan sen jalkauttaminen alueen arkeen ja käytäntöön.

Tilaisuudessa kahvitarjoilu

OSOITE

Omatorin Kohtaamispaiste
Pommasalmenkatu 21, 2.krs, Mikkeli

LISÄTIETOJA:

TERVETULOA

ESSOTEN ALUEEN
VAMMAISPOLIITTISEN
OHJELMAN
JULKAISUTILAISUUTEEN

OMATORILLE

Tiistaina 21.1.2020 klo 13 - 14

OSALLISTAVAT MENETELMÄT

TAUSTA

Tähän työhön lähdettiin Essoten alueen vanhus- ja vammaisneuvoston aloitteesta ja vastuutaustatähona on toiminut Essoten vammaispalvelut.

Idea- ja suunnitteluvaiheessa työn tavoitteeksi määritettiin laatia osallistavilla menetelmillä vammaispoliittinen ohjelma alueelle.

Muutoksin on hyvää valmistautua rakentoon yhdessä kuvaav tulevaan.

SIDOSRYHMÄT

Ensimmäisenä bedonkeruumenetelmänä toimi työpajat sidosryhmiä. Työpajoihin kutsuttavat tahot eli oleelliset sidosryhmät määritettiin vammaisneuvoston ja vammaispalvelujen yhteyshenkilöiden kanssa yhdessä.

TYÖPAJAT

Työpajoista toivotiin nousevan esiin vammaispoliittista ohjelmatyötä varten tietoa tulevaisuuden tärkeimmistä kehittämisen kohteista ja ehdotusten pohjalta laadittiin toimenpide-ehdotuksia. Työpajoja järjestettiin kaksi, joista ensimmäisessä oli 15 ja toisessa 25 osallistujaa.

Mikä ovat vammaisen ihmisen hyvän elämän edellytykset Essoten alueella?

Työpajassa käsiteltiin myös vammaisten palvelujen nykytilannetta alueella, mikä toimii hyvin ja missä asioissa on kehitettävää.

Vammaispoliittinen ohjelma on laadittu yhteiskehittämisen menetelmien opinnäytetyönä, sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen (sosionomi YAMK) koulutuksessa. Opinnäytetyön tekijä on saanut alueen apptalokkeen Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu (XAMK) kautta. Toimeksiantajana ja vastuutahona on toiminut Etelä-Savon sosiaali- ja terveyspalvelujen Essoten vammaispalvelut. Ohjelma on laadittu vuosille 2020 - 2023.

YHTEISKEHITTÄMINEN

Luonnosversio vammaispoliittisesta ohjelmasta koottiin kahden työpajan jälkeen ja laadittiin kommentoitavaksi sähköiselle otakantaa.fi -alustalle.

SÄHKÖINEN ALUSTA

Lopullinen ohjelma on kirjoitettu saatua palaute huomioiden. Sisältöalueittain koottu asiantuntijatiimi on muokannut eri tavoin kerättyä aineistosta lopulliset toimenpide-ehdotukset ja toimintainjoukset ohjelmaan.

Yhteiskehittäminen on yhteisen tilan, ajan ja aiheen jakamista, asian äänille pysähtymistä.

Tiedote

2.1.2020

TERVETULOA

Essoten alueen vammaispoliittisen ohjelman julkaisutilaisuus Omatorilla Tiistaina 21.1.2020 klo 13 – 14. Tilaisuudessa esitellään yhteiskehittämisen menetelmin valmistunut vammaispoliittinen ohjelma ja aloitetaan sen jalkauttaminen alueen arkeen ja käytäntöön. Tilaisuus on avoin kaikille asiasta kiinnostuneille.

Vammaispoliittinen ohjelma kuntayhtymä Essoten alueelle on laadittu osallistavia menetelmiä hyödyntäen opinnäytetyönä. Essoten vammaispalvelujen ja alueellisen vammaisneuvoston yhteistyönä syksyllä on järjestetty kaksi työpajaa, joihin on osallistunut 29 eri henkilöä, laajasti eri sidosryhmistä. Syys- ja lokakuussa Omatorilla järjestetyissä monialaisissa työpajoissa luonnosversioon on tuotettu sisältö eli paikallisia ja ajankohtaisia vammaisten ihmisten hyvään elämään ja yhdenvertaisuuteen vaikuttavia asioita. Työpajoissa on yhdessä muokattu ohjelman sisältöalueet.

Luonnosversio vammaispoliittisesta ohjelmasta koottiin kahden työpajan jälkeen ja laitettiin kommentoitavaksi sähköiselle otakantaa.fi -alustalle. Lopullinen ohjelma on kirjoitettu saatu palaute huomioiden. Sisältöalueittain koottu asiantuntijatiimi on muokannut eri tavoin kerätystä aineistosta lopulliset toimenpide-ehdotukset ja toimintalinjaukset ohjelmaan.

Vammaispoliittinen ohjelma on laadittu vuosille 2020-23 ja sen toivotaan toimivan ohjaavana asiakirjana kaikille sidosryhmille; palvelun tuottajille, työntekijöille, viranhaltijoille, päättäjille kuin vammaisille henkilöille ja heidän läheisilleen. Toimenpide-ehdotusten toteutumista seuraa jatkossa alueellinen vammaisneuvosto.

Tilaisuus Omatorin Kohtaamispisteellä, osoitteessa Porrassalmenkatu 21, 2. kerros, Mikkeli.

Tilaisuudessa on kahvitarjoilu.

Lisätiedot:

Essote vanhus- ja vammaispalvelut, ohjaaja ja alueellisen vanhus- ja vammaisneuvoston sihteeri

Essoten Vammaispalvelupäällikkö

Aineistoesimerkit tuloksien luokittelusta

<p>Vammaisten henkilöiden osallisuus</p>	<p>- Osaisuus olla osi - Ohjittuun väliin esikoulutukseen/ osallisuus - Kokemusasiantuntijoiden mukaan - Vertaisiksi - Osallisuus. - Valtuutusmahdollisuudet</p> <hr/> <p>+Avoimuus henkilöistä vammaisten avuksi Henkilökohtaisia avustajia esikoulun miehiä joiden väliin saada ----- Osallisuus rasti huomoidaan kuka on "päämies", vammaisten henkilön ääni esin, sijainti - asteenomajäljen muutos +Tulkkipalveluiden parantaminen +saatavuus kannanvakuutusmerittämien ohjaukseen, opettajat, asiantuntijat /viranomaiset vaihdevaihto kannanvakuutusmerittämät mahdollisuudet osallisuuden Esitehdinmyys: rakennettu ympäristö, painettu materiaali, digitaalinen ympäristö</p>	<p>Toimii hyvin Asiakkaan ääni kuuluu</p>	<p>kehittävässä kriittisyydessä -miten palautteet menevät? Tehdään asioita yhdessä kehittämisen, verkkojen, vertaisten avulla, että asiakas saa palveluita ja asiakas kertoo tarpeista</p>	<p>Toimintatapa -ohjeistus Jatkuvaa asiakaspalaute</p>
<p>Yhteistyötoiminta ja tukitoimet</p>	<p>Tuettu palveluun Kokemusasiantuntijoiden saajana asiantuntijoiden neuvonantajana -kannat/avustajat joiden avulla on oltava terve ja tilanne mikä tahansa -Taka-avustajat palvelut</p>	<p>Hyvä-ajuri toimii hyvin, ajurilla on toimii hyvin, voi vierailla, on saatu avustajia myyjäisiä (vammaispalvelut) ja toimivat</p>	<p>kaivataan uusia lauluja -kannat ja kuntayhtymät nykytilanteesta yksin erilaisten vieraiden kanssa</p>	<p>kokemusasiantuntijoiden hyödyntäminen</p>

